

EGYÜTT

IRODALOM - MŰVÉSZET - KULTÚRA

2008

1

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA
AZ 1965–67 KÖZÖTT UNGVÁRON MEGJELENT SZAMIZDAT KIADVÁNY JOGUTÓDJA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Vári Fábián László

Főszerkesztő: Nagy Zoltán Mihály

Tagok: Bakos Kiss Károly, Barzsó Tibor (olvasószerkesztő), S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965–67), Botlik József, Dupka György (lapi-gazgató), Fodor Géza, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Ivaskovics József (művészeti szerkesztő), Penckófer János, Pomogáts Béla

Megjelenik negyedévente az Intermix Kiadó, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Szülőföld Alap és a Credo Alapítvány támogatásával

Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168., Beregszászi járás,
tel.: 06 70 231 72 20; +38 096 465 5624

e-mail: egyutt@e-ctn.net; n.zoltanmihaly@freemail.hu

Versrovat: Vári Fábián László, 90255 Mezővári, Városderék u. 28., Beregszászi járás,
vez. tel.: 8 241 73 2 01, mobil: 06 20 334 34 69; e-mail: varifabian@freemail.hu

A szerkesztőbizottság ungvári címe: 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a,
tel.: 00 380 31 22 64 37 37, fax: 00 380 31 26 1 70 27

e-mail: titkarsag@mekk.uz.ua, <http://www.hhrf.org/mekk/egyutt>,
<http://epa.oszk.hu/00500/00595>

Felelős kiadó: Dupka György

Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a
E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió.

Készült a Borneo Kft.-ben.

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt-hálózat, dr. Kovács Elemér és Kovács Katalin.

Tel./fax: 8 243 214 54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti a Kárpátaljai Szövetség, Magyarok Háza,
1052 Budapest, Semmelweis u. 1/3.

Lapengedély száma: 3 T No 188

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 3** PENCKÓFER JÁNOS: Egy lélekutazó balesete... (vers)
- 4** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Karácsony csillaga; Magányomat magamra (versek)
- 5** CZÉBELY LAJOS: Köztes állapot (vers)
- 6** JÓZSEF ATTILA: Piros történet (verspróza); verskézirat 1925-ből
- 8** FODOR GÉZA: Miért „összes”, ha nem az összes? (tanulmány)
- 14** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Remény a rettenetben (jegyzet)
- 15** HORVÁTH SÁNDOR: Halál – tíz rezdülésben (vers)
- 16** ZSELICKI JÓZSEF: Tóth Lajos emlékére; lila (versek)
- 17** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (regényrészlet)
- 23** SZILÁGYI SÁNDOR: érinthetetlen; léleknek lovagja (versek)
- 24** FODOR GÉZA: Földidőnkben; Várni, miként Godot-ra; Ráolvasás a gonoszra (versek)
- 26** DUPKA GYÖRGY: Vidékünk írói a *Nyugat*ban (jegyzet)
- 28** BECSKE JÓZSEF LAJOS: Lázbeszéd (vers)
- 29** BAKOS KISS KÁROLY: Legyező; Törékeny asszony éneke; Hegyi út télen; Fenség (versek)
- 30** TÁRCZY ANDOR: NYÁRIUM: Gyíknyomon; Hámlik a vállad; Salomé végső tánca (versek)
- 31** SZ. MOLNÁR FERENC: Snapshots, avagy pillanatképek; [elkészt
üzenet] (novellák)
- 35** NAGY ZSUKA: május asszony fázik (vers)
- 36** P. CROW: Hadiállapotban; Mozgó célpont (versek)
- 37** HOLBAY LÁSZLÓ: Fakuló látkép diplomokkal (vers)
- 38** BARTHA GUSZTÁV: Sajgás (regényrészlet)
- 52** CZÉBELY GABRIELLA: A nő; A férfi; Apám; Nem muszáj (versek)

- 54 Ruszin népballadák VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában: Az erdőben haldokló katona; A dragonyos katona megöli kedvesét; A csudahalott
- 56 POMOGÁTS BÉLA: Van-e kiút a válságból? (jegyzet)
- 60 BERTHA ZOLTÁN: Legyen vers (recenzió)
- 64 S. BENEDEK ANDRÁS: Csak vers legyen (recenzió)
- 67 S. BENEDEK ANDRÁS: Európéerek a Verhovinán (jegyzet)
- 69 BÍRÓ GYULA: A dolgok menetének kikerülhetetlensége (recenzió)
- 71 LENGYEL JÁNOS: Antiglobalizációs és globalizációkritikus mozgalmak (tanulmány)
- 82 MOLNÁR GEORGINA: Beregújfalui hagyományok, népszokások, hiedelmek (tanulmány)
- 89 NAGY ANITA: Telepes falvak – a csehszlovák kolóniák elődei
Kárpátalján (tanulmány)
- 96 D.GY.: Művelődési életünk krónikája
- 100 Új könyvek
- 100 Szerzőink
Megzenésített vers: JÓZSEF ATTILA – IVASKOVICS JÓZSEF: A kanász
ÁPRILY LAJOS: Ómagyar Mária-siralom (vers)
MELLÉKLET: Az *Együtt* 2007. évi repertórium

PENCKÓFER JÁNOS

EGY LÉLEKUTAZÓ BALESETE KÖRÉ TEREMTHETŐ REKLÁMLEHETŐSÉGEKRŐL, VALAMINT A HIRTELEN JÖTT KIBERNETIKUS KÁOSZ HERMÉSZI TULAJDONSÁGAI RÓL

Mindenekelőtt az utazás hermészi emelkedettsége. Aki bátrahagyta emlékkötőit, a mindenét, aki nem szeretne megérkezni többé sobasem. A teste él, a funkciók még segítik, hogy felismerhetetlenül olyan legyen, mintha csak távolságokat szeretne maga mögött tudni. De az üzenet hazája több, mint amennyit a szív magába zárhat. Ezért az eszméletvesztés, ezért lett problémás a sima hétköznapi délután.

Homelessst mond a tweedzakós másnap, esetleg hajléktalant, mert a forgalom-elterelés miatt akkor senki se tudta, mi történt vele. Csak bámulták az égi lobogást. Valami angyalsóhajszerű hír, émelygés ott, a gyomor-száj mögött. A vezetékekben, a mobilokban lebénult a távbeszéd, az SMS-ek összegabalyodtak, csak a transzparenszen vibrált a ZIEMELK felirat. AKIT KITAKAR A NYELVE, A ZIEMELK ÚJRATITKOSÍTTJA.

A tévé megszakítva adását élőben közvetítette az állapotokat. A feszültség érdekében a stúdió vendégei vitát nyitottak, miért az eredendő bűn, miért a lélekutazó, és hol a költészet határa. Az esti adásban a sárga hasadás az égen Tintoretto golgotás képéről indult, de a Bazilika fölött már egy kameraszem lett belőle. Aztán lenyugvó nap, amint egy óriásplakátot olvas. MOST MÁR KITAKARHATOD MAGAD, AKKOR SEM LESZEL MAGAD.

VÁRI FABIÁN LÁSZLÓ

KARÁCSONY CSILLAGA

*Te tékozló idő,
mondd, mit tettél velünk,
hogy arcpírunkra száll az éj,
s szégyenre ébredünk?*

*Hiába tört a csont,
biába bullt a vér,
biába halt el májusban
az újszülött levél.*

*Hogy dőzsöl fenn a dölyf,
s az ármány hogy forog!
Az ország ormán Belzebub
setét lelke lobog.*

*Segíts el, Istenem,
az áldott vánkosig,*

*a szablya már végső lovas-
robamról álmodik.*

*Vagy mégiscsak kigyúl
karácsony csillaga?
Hadd villogtassa fogait
Heródes és bada!*

*Megváltónk még kicsi,
helyette szíve szól,
fénylő meleggel megtelik
a betlehemi ól.*

*Cselekvő béke kell –
az ember mind rokon.
Az a csillag átvezethet
minden kordonon!*

Mezővári, 2007. december 18–20.

MAGÁNYOMAT MAGAMRA

*Magányomat
magamra gyűjtöm,
forgósziel támad,
idegen lélek.*

*Szememre száll,
ott búsól a kúton,
amíg játszanak
mélyén a fények.*

*De szomja szűnvén
betör a számba,
vallatja nyelvem
eleven tűzzel,*

*szavaim nyáját
halomba vágja,
írni tudom csak:
Jézusom, üzd el,*

*mert már az agyam
pásztázza végig,
minden mappám
letapogatja,*

*ölelni dől rám –
utolsó vérig.
Vedd el e pobárt,
irgalom atyja!*

CZÉBELY LAJOS

KÖZTES ÁLLAPOT

*Közelít – legyen bár arany vagy rozsdá,
vagy tengernyi színben pompázó – az ősz.
Már tudod:
nem ellopták tekinteted forrásvíz-tisztaságát,
magad vesztetted el.
Elkótyavetyélted látszatjóságért,
látszatszerelemért,
ha már úgy hozta a sor.
Letörölnéd arcodról a nyárvég színeit,
de nem teheted,
nem a te batásköröd.
Eldöntetett:
önmagától vérző lelked szánalma
minduntalan eltilt mások bajjától,
embererdőkbe menekülsz,
lehullanak mozdulataid a tettek fájáról.
Imára képtelen
csak badonászol Isten arca előtt:
lásson, te is vagy.
De egy jó szóval, biztatóval,
forró kézfogással sem szolgálhatsz,
mert erre sincs türelmed.
Pedig intettek:
azért van a végét nem érő idő,
hogy ami neked jut belőle,
legyen másé;
mert amennyit magadra használsz,
végül is nem számít sem a hetvenbe,
sem a legfeljebb ha nyolcvanba.*

*Ifjúkorodban megváltást ígért
a „haza a magasban” bölcs jelszó.
Igaz, azóta sem lett e földön
se házad, se hazád.
Így lett a megváltásból jajszó,
magasban a hazád,
itt lent a koporsód.*

JÓZSEF ATTILA

PIROS TÖRTÉNET

– Nem láttad a tehenet? Kétfelé állt a szarva és gomb volt a végén. Aztán amikor fejtem, szelíden hallgatózott.

– De bizony, láttam a madarat, piros almát tartott a csőrében. Fölvetette a fejét és tartotta benne.

– Nem láttad a tehenet? Este letérdelt lassan, aztán elaludt. Borja is volt, de azt elvitték, túl a folyón. Ballagott az úton, a farkát meg mozgatta jobbra, balra.

– Mondom, a madár fölvetette a fejét és tartotta benne. Piros volt, és én most keresem. Tudom, hogy ideesett az alma. A halak pedig most odavannak, ahonnan a madarak jönnek. Bizonyosan ott van a dombon a fémek között. Mert nagyon csillogott, amikor leejtette.

Kissé jobbra dőlt, nagy fémkockát szorított a hóna alá és elindult. Könyöke kiállt, mint a kocka kilencedik sarka és beleütődött az ajtófába. A sarkon már egészen jobbra dőlt. Megkérdezte a rendőrt:

– Nem tudja, kérem, merre van a Lovag ucca?

– Ahol József Attila lakik? Hogyne tudnám. Nagy költő ő, és én vigyázok a rendre. Sisakom is hegyes, hogy leperegjen róla az eső.

– No látja. Mindjárt tudtam, hogy maga derék ember. Ugyan őrizze meg ezt itt, ni. Mire az utolsó vonatok megérkeznek, eljövök, hogy magammal vigyem.

Hóna alá nyúlt, letette a fémkockát. A járókelők pedig megálltak. Különös volt, hogy egy fémkockát őriz a rendőr. Az aszfalt csendesen világított, és az emberek csodálkozva gyerekjátékokat vettek a boltban.

– Fölfedezték a kozmikus sugarakat és te épp egy órája, hogy ott ülsz abban az alacsony székben. Látod, a famunkások már megcsinálták a magos szekrényt. Sok ajtaja van, és amikor kinyílik, megolajozzák a tengelyeket. Mit fogsz beléakasztani, ha alacsony székben ülsz és hegyes orrú hajókon nem ringattad a gyerekedet?

A bankigazgató elbocsátotta munkásait, mikorra megérkezett. Azonnal fölakasztotta tarisznyáját a kilincsre, átöltözött és előfizetett a helybeli lapokra.

Séta közben találtak először. Az emberek összebújtak a szögletekben és hajlongtak körbe-körbe. Nyitott tenyerükből kiesett a sötét esernyő, mellyel épp tréfásan fenyegetőztek. A négy fal sima testével tartotta a mennyezetet, mely fehéren terült a magasban, párhuzamosan a szeretőkkel.

Középen állt a négyzetes hasáb, egyetlen vörös vastömb.

– Látom, jössz az útról, ahol kétoldalt ülnek a fáradt bokrok és az utasokra várnak, akik jönnek a város felé. Odaérnek és szólnak: No bokor, mit vársz?... Azok meg ülnek, mert fáradtak és várakoznak az utasokra, akik jönnek a város felé.

– Látod, jövök az útról és keresem a tehenet. Meg kell keresnem, mert nőnek a gyerekek és kell, hogy ringatózzanak a hegyes orrú hajókon. Nagy kéményükből füst száll föl, és mennek, a hullámok pedig piros golyókat gurigálnak előtte. De te szép vagy, hát nesze.

Lehajolt, fölemelt egy marék fekete földet és simára nyitott tenyérrel oda-nyújtotta. Az pedig kezét szorított véle, s a földet magasba nyújtotta a fejük fölött. Egészen magasra, kabátujja is visszacsúszott a könyökéig.

– Köszönöm a szíved, és íme, megőrzöm.

Azzal a földet a pengő ínnal szerkesztett szélbe szórta. Megcsendült az, mint a poharak, mikor a ház előtt gyerekek szaladgálnak és lobogó hajukon átsüt a napfény.

(1925)

Magyarország messire van.
Magyarország kegyesen tud van.
Danan, rigókat a kőzetekhez,
Füml tövisekre azoknak a kőzetekhez,
Hajnal volna, ~~ott~~
Hillő,
Világos.
Teg, kiska állók a szegények.

Nem, nem látta Magyarországot,
Tudom, nehe a nyelvé.
Tudom, nehe a szívem.
Nem, nem látta Magyarországot.

Lányok, arkan, maladnak,
Hár a reggeli néh,
Hajuk lobog a keleti égen.

Ő pedig követi halacskát for,
Kacsintó ő a lilomillal
estéli érzékénél.

Nem, nem látta Magyarországot,
Ott én van,
Kicsike kertjeinkbe
Zörgő, májor virágokkal ülhet
h h.

Nem, 1925-öt. József Attila

MIÉRT „ÖSSZES”, HA NEM AZ ÖSSZES? (A biány neve: József Attila)

Az egykor oly eklektikusan megjelenített, mára érvényét veszített József Attila-i „zsánerkép” mellett nem tudok megjegyzések nélkül elmenni. Irritál, mert észrevettem, hogy muzeális voltában itt-ott még mindig mennyire zárlatolja a tudat szublimált terepeit. Sablonok, panelek széttörhettek ugyan, de elemeik, amelyek nem semmisültek meg, néha próbálnak újra összeállni.

József Attila költészete a múlt század ötvenes éveinek elején lett „aktu-alizált” téma, tananyag. Egy beteg éra, a rákosista korszak a maga importált sztálini eszköz- és módszertanával önnön (vélt) imázsa igazolásaként kísérlete meg – korabeli képzavaros, „stílszerű” szóhasználattal élve – „zászlónyélre tűzni” a József Attila-i oeuvre-t. Az eredmény ismert: erősen csonkolt életműve illusztratív, torzó szoborra merevített személyiségével együtt hamissá vált az alacsony képzeletekből ácsolt piedesztálon. A *teljes, az igazi* József Attila nem felelt meg az „új, szocialista” ideológiának, ezért szükség volt azokra az utólag gyártott legendákra, amelyek hosszú évtizedeken át úgy rakódtak rá az életmű egészére, *mint a guanó, / keményen, vastagon (A város peremén)*. Mindez leginkább – mint annyi minden – az oktatásban nyilvánult meg, amely csakis a költő „szociális üzeneteire” koncentrált. Az akkoriban hírhedt *olvasásmód* gyakorlatilag a „referenciás olvasatokon” alapult. Lássuk ennek „lényegét”!

Van a tankönyv, benne József Attila kozmetikázott életrajza és versei, köztük a hét szonettből álló *Hazám* című költemény egy részlete; és van a tanterv mint szentírásos törvény, amely útmutató, mindennapi használatra szánt tanári kézikönyv is, hiszen határozottan előírja a teendőket. Esetünkben így: „A 7 szonettből álló nagyszabású költemény elemzése során *csak a tankönyvben található részlettel foglalkozunk*.”¹ (Kiemelés tőlem – F. G.) Ehhez kommentár nem szükséges, de talán helyénvaló idézni József Attila *Irodalom és szocializmus* című cikkéből: „A költeményt... úgy is felfoghatjuk, hogy egyetlen keletkező szó, hogy a keletkező szó neve annak a dologi csoportnak, amelyet bontatlan egységbe és végső szemléleti egészbe foglal.”

Csodálkozhatunk-e azon, hogy a szövegcentrikus műelemzés is csak pislákolva létezett?

Az úgynevezett rendszerváltozások „új szele” kisöpörte ezeket a tankönyveket az anyaországi iskolakönyvtárakból, s azok zöme a határon túli, így a kárpátaljai magyar iskolákba zúdult, ahol napjainkban is használják, Balla László brezsnyevi érában írt irodalomkönyvei mellett! Azt hihetnénk, ezen a téren legalább Magyarországon gyökeresen megváltozott a helyzet, hiszen ott a tanulók egy-egy osztályban 5-6 tankönyvet is használhatnak. De ha

¹Dr. Horváth Gedeonné, a Magyar Népköztársaság kiváló tanára és Vörös József munkája. Tankönyvkiadó, Budapest, 1970, 202. o.

belelapozunk némelyikbe, ilyeneket olvashatunk: „...Anyja, Pócze Borbála, a Pestre szökött cselédlány a legembertelenebb önkizsákmányolóval sem tudta fenntartani családját.”²; „Mendemondákon kívül József Attilának a pártból való kizárását semmilyen hitelt érdemlő adat nem támasztja alá... Egyik elvtárs hallotta a másiktól, és elhitték, mivel József Attila ebben az időben tényleg távol állt a párttól.”³ Garmadával lehetne sorolni az ilyen és ezekhez hasonló idézeteket. De hát mit várhatnánk a „jó összeköttetésekkel, stílszerű referenciákkal” rendelkező tankönyvíróktól, ha neves irodalomtörténész is ilyeneket ír: „Harmincharmadik évében halt meg, krisztusi korban”, (...) „utolsó versei a krisztusi önfeláldozást öntik művészi formába”, (...) „bár nem bizonyított, hogy ő maga akarta halálát.”⁴

Mindezek ellenére lehetőségeihez képest, de gyakran azok hiányában is, az irodalomkritika és az irodalomtörténet-írás igyekezett, igyekszik fokozatosan, értékeiknek megfelelően helyükre tenni a műveket, életműveket. Ez a folyamat a 70-es évek elején, esetenként még korábban elkezdődött, de csak a 90-es évektől kezdett kiteljesedni. Az újjárendező folyamatot a József Attila-i oeuvre vonatkozásában még a kortárs Illyés Gyula indította el. Mára ez az életmű olyan kiváló irodalomtörténészeknek köszönhetően, mint Tverdota György, Stoll Béla, Kulcsár Szabó Ernő, Pomogáts Béla, Beney Zsuzsa és mások, *a maga teljes egészében áll előttünk.*

Bármilyen furcsa, mindez még ma sem mondható el a költő összes műveiről, mert az „összes” valójában soha nem volt *az összes!* Nem is lehet, ha – objektíven – arra gondolunk, hogy még mindig létezhet lappangó mű vagy kézirat, amely csak a jövőben kerül elő (ha előkerül). De most nem ilyesmire gondolok.

Az elmúlt négy évtized során nagyon sok József Attila-írás került elő az 1922 utáni csaknem két évtizedből. Többnyire publikálatlan kéziratok, de olyanok is, amelyek különböző rövid életű lapokban, egyéb kiadványokban megjelentek ugyan, de a nagyobb nyilvánosság elé nem jutottak el. A kéziratárak és archívumok csak ebből az időszakból kevés híján ezer ilyen sajtókiadványt őriznek. Általában szerencse kérdése, de esetenként a kutató – bár nem azt keresi – remekműre is talál. Például a közelmúlt egyik híres publicistája, Hárs László. Tőle idézek: „...Riportok, cikkek után kutattam a Széchenyi Könyvtár folyóirat-olvasójában, s egészen másra találtam... *A hír* című, meglehetősen obskúrus bulvárlapocskát ... lapozgattam, a régmúltat felidéző sárgult íveket,

²Szabó Gézáné Virág Gyuláné: Irodalom 8. Áttekintés a XX. sz. első felének irodalmáról az ált. iskola, a hat és nyolc évfolyamos gimnáziumok 1. oszt. számára. Harmadik, átdolgozott kiadás. Apáczai Kiadó, 2000.

³Forgács Anna: Irodalom IV. Szövegek, képek, információk. A világbanki képzési program irodalomkönyve. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1998, 62–63. o.

⁴Alföldy Jenő: Irodalom a tizennégy éves diákoknak. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1998, 128., 134. o.

amikor hirtelen villámvillanás vágott a szemembe: 'József Attila verse'. – Valami másodközlés – dűnyögtem... De a cím, a vers címe teljesen ismeretlen volt előttem: *A csodaszarvas!... A hírben*, tehát akkor is a nyilvánosság kizárásával, a III. évf. 11. számában, 1933. augusztus 4-én, s azóta soha... Ellenőriztettem a verset – miután nem vagyok irodalomtörténész – a legkitűnőbb József Attila-szakértőkkel. Senki sem tudott róla..., az elveszett költemények között sem tartják számon... De tovább keresgéltem, s az 1933. július 4-i számban rábukkantam ... egy több mint egyoldalas riportra *József Attila nem hajlandó meghalni* címmel és *Meghitt beszélgetés az öngyilkosságra készemelt 'áldozattal'* alcímmel.⁵ *A hírben* megjelent írásból, amely a költő 1933-as otthonának hiteles leírását is tartalmazza, Hárs László részleteket közölt. A „névtelen, de rendkívül jól tájékozott” riporter neve akkor még rejtve maradt, de ma már tudjuk: Ignotus Pál volt.

Azóta több József Attila-írás (versek, széppróza, töredékek stb.) került elő a hagyatékából, köztük a *Szabad öletek két ülés közt* címmel írt jegyzetek. Ennek minősítése helyett – amit megtett korábban a kritika – lényegesebbnek tekintem, hogy előkerült a költő korábban sehol sem említett kötetének kézírata, s azt teljes egészében, faksimile kiadásban, *A legutolsó harcok* címmel megjelentette a Helikon Kiadó (Bp., 1983). Sajtó alá rendezte Tóth Ferenc, terjedelme 84 oldal. Ungváron, a megyei könyvtárban megtalálható!

Az előkerült József Attila-kéziratok nagy részét a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratára őrzi. Versek, szépprózai írások mellett töredékek, vázlatok, verscsírák, alkalmi rögtönzések, „személyes érdekű apróságok” tárháza ez. Egyes kutatók hajlamosak ezeket „hulladéknak”, „a fáradság szellemi melléktermékének” tekinteni. Még a több szakaszból álló, szerves egységet alkotó, többnyire befejezetlen írásokat is figyelmen kívül hagyják, márpedig egy világirodalmi rangú költő esetében az ilyen hozzáállás megengedhetetlen bűn! József Attilánál az egysoros vers, mint például *A tó jegét kásás hó fedí* (ez a sor egy dosszié fedelén olvasható), de a félsoros írás, sőt akárcsak egyetlen szó is fontosnak bizonyulhat. Van rá példa, hogy az ilyen „darabok” a válogatott írásokat tartalmazó kötetekbe is bekerülnek, olykor hibásan. Például az 1975-ös, majd 1980-as, Béres Attila általi József Attila-válogatás (Kozmosz Könyvek, *A magyar irodalom gyöngyszemei* sorozat) 410. oldalán ezt olvashatjuk: *Én ámulok, / hogy elmulok (Én ámulok)*. E töredék eredetije a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött egyik kéziratlap alján olvasható, fölötte *A vásártéren* kezdetű, 15 sorból álló remekmű teljes szövege, mindössze egyetlen javítással (kitűzném helyett *kitűzőm*) – József Attila tollából. Az imént idézett kétsoros elején nem személynévmás, hanem jól láthatóan *És* kötőszó áll; máig nem értem, hogyan változhatott *Én*-né, mint azt sem, hogy ha ez a töredék

⁵Hárs László: Ismeretlen József Attila-vers egy hajdani bulvárlapban. Népszabadság, Vasárnapi Melléklet, 1969. december 7., 9. o.

bekerült a Béres-féle válogatásba, miért maradt ki abból a sokkal lényegesebb, befejezett mű, *A vásártéren...*?

1977-ben *Versek, műfordítások, széppróza* címmel újabb válogatás jelent meg József Attila írásából, ezúttal a Szépirodalmi Könyvkiadónál. Ebben találkozhatott az olvasó először a *Jelenet egy büntetőtörvényszéki tárgyalás irataiból* című, 1935-ben írt, robusztus műnek szánt, de a 71. sor után befejezetlenül maradt költeménnyel és az 1928. szeptember 30-án írott *Axióma* című verssel, valamint a „szépprózának” tekintett, 1925-ből való *Piros történettel*. Meglepő módon akadtak „műértők”, akik a befejezetlen írásokat nem veszik figyelembe, nem tekintik műnek, mivel szerintük azokban „a mondanivaló egésze nem bontakozott ki”. Még ha így is van, azt nem mondhatja senki, hogy a 71 soros szakasz (?) semmit sem jelent! Az *Axióma* című versről alkotott vélemény szerint „az a baj, hogy nem csak a három utolsó szakasz, de az egész franciául van”. Nézzük: *Ha kétszer annyit ennél, / mint amennyit nem ennél / ha éhes volnál, akkor / jól volnál lakva. // Chateaubresemann / avagy / Burgbriand / étekfogyó. // Maxima: Il y a des hommes qui ont de neveux et des nièces et pantallon noire, et des autres.*

A *Piros történetet* szerintem akár prózaversnek tekinthetjük, de ez maradjon felfogási, megközelítési kérdés. Azt már nem fogadom el, hogy megírásakor a húszéves József Attilánál ez csupán „egy bizonytalan kísérlet, az akkor dívó irodalmi hatásra”. A jelek és jelenségek szimbólumokba vont szintjeihez éles logikai szálak segítenek bennünket a József Attila-i hiányérzet megértésében, amely – különösen az apa hiányának vonatkozásában – a költő egész életét végigkísérte. A szemérmesen szikár fegyelembé burkolt írás (szinte álmokképekből hömpölyög elő) háttéréből lehetetlen észre nem venni azt a lírai sugárzást, amely megindítóan vetíti ki, majd hullatja vissza a fiatal József Attila várakozását, ekkor még létező reményét, hogy egyszer majd Ő is megjön; az, aki kivándorolt a hajókon, a nagy tengeren túlra... Annyi bizonyos, hogy mint minden, ez is csak a teljes életmű ismeretében érthető meg.

Szinte borzongással tapasztaltam, hogy az egymástól független töredék-ként előkerült „*Szamárszéllal pajtáskodni vén / bosszankodól rózsza vagyok én*” és a „*Nem talállok szavakat magamra*” József Attila-i sorokat közreadó újabb „összeshez” (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980) mellékelt *Jegyzet* mindjárt az elején leszögezi: „Nem tartalmazza kiadásunk a 'Nem! Nem! Soha!' című zsenget sem, mert – talán – sértené a szomszéd népek nemzeti érzését”. (607. o.) Az ugyanannál a kiadónál 1987-ben megjelent „összeszt” kísérő *Jegyzet* már csak ennyit jelez: „Nem tartalmazza kiadásunk a 'Nem! Nem! Soha!' c. zsenget”. Kommentár ehhez sem kell, illik azonban megjegyezni: kerek tíz évnek kellett elteltnie ahhoz, hogy a gyilkos idő értékpártivá szelídüljön; az 1997-ben kiadott „összes” ugyanis már „felvette soraiba” ezt a „zsenget”, amelyet különben először Szörényi László adott közre a *2000* című folyóirat 1989. novemberi

számában, és azóta néhány kiemelkedő jelentőségű kiadványban, például 2003-ban *A magyarokhoz* című versantológiában is megjelent.

Az Osiris Kiadó 2003-ban jelentette meg *József Attila összes versei* című gyűjteményét. Ebben a már említetten kívül megtaláljuk a *Tanítások* 15. részét (az imát) a budapesti Borda antikvárium 10. sz. Ajánlójegyzékének 45. oldaláról, a *Jött, megfogott és átbajított* című verset *A legutolsó barcos* című kötet fakszimile-kiadásából, valamint a *Mivelbogy olyan szépen* kezdetű alkalmi rögtönzést a *Köztársaság* 1993. április 9-i számából; a Faragó Sáriról írott versike a *Terézváros* című lap 1989. november 3-i, a Homonnai Ibinek szóló pedig a *Holmi* című folyóirat 2000. novemberi számában jelent meg először. A költő utolsó, halála napján írt versét, amely addig tévesen csak mint változat szerepelt a kritikai kiadásban, önálló költeményként Stoll Béla, a József Attila-kutatás egyik legkiválóbb szakembere tette közzé és kommentálta az *Irodalomismeret* 2000. decemberi számában.

Az említett közlések azonban nem szüntették meg hiányérzetemet. Az anyaországban megjelent és megjelenő művek behozatala és eljuttatása pátriánk könyvtáriba ugyanis – mint folyamat – megszűnt. Még a központi helyzetű Megyei Univerzális Tudományos Könyvtár (ez a pontos elnevezése) sem rendelkezik olyan kapcsolatokkal, melyek révén legalább itt hozzáférhetőek lennének az odaát megjelenő kiadványok. Mi több, az internetre sem kerül fel minden, holott a 2005-ben tetőző József Attila-centenárium minden bizonnyal sok újat hozott. Az életművel kapcsolatos vizsgálódásaimat az utóbbiak ismeretének szinte teljes hiányában lezárom, az életpálya tekintetében azonban még idekívánczik néhány élmény és gondolat.

József Attila igazibb megértése számomra egyetemi tanulmányaim után kezdődött, amikor már eljuthattam az anyaországba. 1980-tól olyan személyiségekkel beszélgethettem József Attiláról (és másokról), mint Ratkó József, Csoóri Sándor, Czine Mihály, Görömbei András és Szokolczay Lajos. Az ő személyes közléseiből, később a műveiből alkothattam teljesebb képet József Attiláról. Nemcsak az életműve, de életpályája is világosabbá és hitelesebbé vált előttem. Ma már tudom: a József Attila-jelenséget semmilyen szakágazat, nevezzük bár pszichológiának vagy pszichoanalízisnek, nem képes megvilágítani; ezt csakis az ő „külön világa”, a *költészete*, annak elmélyült ismerete teheti, teszi meg. A tények, a költő érzésvilágának ismerete nélkül ez se menne. Tudjuk – például –, hogy élete végén tudomásul kellett vennie: apja, akiről egy kabátgomb maradt csupán mint emlékjel – nem Amerikába, hanem Erdélybe ment vissza... De érzékelhetjük-e azt az iszonyúan fájó csalódást, ami lélekhasító módon vérezte át a tudatát? Vagy mit tudhatott a *Misunak* szólított, 1924-ben Nagykárolyban született Mircea nevű féltestvéréről? Akinek sorsáról 1982-ben Szokolczay Lajos így írt: „Majdnem egyéves késéssel jutott el hozzám a hír: Iosif Mircea, József Attila féltestvére – Kiss Julianna és József Áron gyermeke – ötvenhét

éves korában, 1981. február 18-án Temesvárt meghalt. Milyen öt és fél évtizedet élhetett – élete vége felé a Román Írószövetség nyugdíjasaként –, nem tudhatom, csak sejtem. Méliusz József, mikor az apa halálának körülményeiről tudósított, döbbenetes képet rajzolt a temesvári vályogviskók szegénységéről, s már akkor – 1940-ben – az elhomályosult szemű, 'négy-ötéves gyermekről', aki csak annyit tudott mondani az érkezőnek: 'hö... höö'. Most, hogy a kolozsvári *Utunkat* s benne Lőrinczi László cikkét olvasom, megrezzenek: az oligofrén, epilepsziás és néma Misu a Méliusz-riport készültekor 15 és fél (!) éves volt – 1924. augusztus 8-án született Craiován –, s ezt az artikulátlan hangot adó gyerekembert nézte a riporter kislúnak... Nehezen viselhető életet kellett több mint öt és fél évtizeden át cipelnie szegény Isosif Mirceának, míg megtérhetett a temesvári földbe, apja és anyja mellé”.⁶

Túllépve ezen a megrázó, tragikus képen, felindult soraimat József Attila *Ars poetica* című versének katartikusan felemelő szakaszával zárom, amely – ki tudja, milyen okból – szintén kihullott a közismert, nagy költeményből: *Én utánam repes a búség. / Én értem sír, kit esz a rák. / Énbennem öleli meg bősét / az újnak készülő világ.*

A tizedik szakasz volt.

FODOR GÉZA

⁶ Mozgó Világ , 1982. április, 49–50. o.

REMÉNY A RETTENETBEN

József Attila ünneppé nyilvánított születésnapja ürügyén általában felerősödik a költészet sorsáért aggódók bangja, némelyek megnyilvánulásaiából viszont kellően meg nem alapozott optimizmus érzékelhető. Végletekről lévén szó, nyilván egyiknek sincs igaza, pontosabban: mindkettő részgazságokat hirtet csupán. Ennek következtében meglehetősen fura helyzet alakult ki. A költészetet ugyanis sokan régóta „temetgetik”, mégis folyton újrateremti önmagát, ami látszólag a versirodalom jövőjében bizakodókat igazolja. Csak hogy az újrateremtődés csodája, a költészetben megjelenített szépségek és szörnyűségek iránt az olvasók többsége manapság érzéketlenebb, mint bármikor az idők folyamán, ami magával vonja az érdeklődés csökkenését. Az okok firtatása új, elfogulatlanul elemző tanulmányok témája lehetne, az aggódók mindenestre a nagyarányú csökkenésre alapozzák érveiket.

Van-e középút a probléma megítélésében? Mániákus keresgélés helyett kézenfekvőnek tűnik az „aggódó bizalom” álláspontjának kialakítása, méltányolva mindkét vélet igazságocskáit, azok szervesülésével alkotva bitelesebb valóságképet. Szerintem ezt kellene tennünk, már csak azért is, mert a kétségtelenül aggasztó jelenségek mellett vannak reményt ígérő jelek is, amelyeknek jelentőségét badarság lenne túlbecsülni és/vagy figyelmen kívül hagyni; „csak” számolni kell velük.

Pátriánknál maradvá például azzal, hogy iskoláinkban és azokon kívül soha annyi versmondó verseny nem volt, mint az utóbbi bő másfél évtizedben, és egy-egy jó szavulat igazi élmény; az egyik budapesti színművész versműsorával, amelyet falumban egy év alatt csaknem telt ház előtt kétszer, a szomszédos, kettőszázvalahány lakosú kisközségben szintén nagyszámú közönség előtt adott elő; vagy a beregvidéki tanárnővel, aki felnőttek számára meghirdetett szavulóversenyen első „nekifutásra” második helyezést ért el, és alapos megfontolás után önálló versműsört tervez, amellyel „tájélni” készül. Talán bízhatunk abban, hogy magyarszervezeteink valamelyike hajlandó támogatni a kezdeményezést.

Meggyőződésem, hogy a vészjeleket zsolozsmázók és a vakhítűen bizakodók hangzavarában, a kulturális igénytelenség okozta rettenetben okunk, szükségünk van a csendes, szívósan-tevékeny reményre.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

HORVÁTH SÁNDOR

HALÁL – TÍZ REZDÜLÉSBEN

(S, csak egy az élet)

*Amikor a halál elkezd kószolgatni,
Szívedből előbb nem az aljasság,
Hanem a bazátlanság hull ki.*

Már tudod, hova tartozol.

* * *

*De jó a báránykának!
Nem tudja,
Mikor lesz pörköltje a halálnak.
Így léte étellel teljes.*

* * *

*Jó papok megtanítottak hittel keresni:
Istenem, hol vagy?
Aztán rám talált az ámenvégű ima,
És arcomra jelt írt a halál ostora.*

* * *

*Egy gyomorhajós részeg
Találkozott a halállal.
Hogy elhessegesse,
Életet vett be... kiskanállal.*

* * *

*Egy régvolt örömlány,
Kinek szépségét
Nagyapám fejfájára feszítették,
A halálnak adta szüzességét.*

* * *

*A halál nem fáj.
Csak a küzdelem reménytelen.
Ezért mosolyog minden kiterített,
Ha büntelen.*

* * *

*A koporsó nem báz.
Börtön.
Az szabadul,
Aki a halálnak köszön.*

* * *

*A kereszttel éltem,
A keresztségben haltam.
Amit az élet ingyen adott,
Halálfélelemmel fogadtam.*

* * *

*Ha megvolt,
Már nem is kellett,
Mert halálba élveztem
A szerelmet.*

* * *

*Ellopta a fényt,
Karbidszaga volt.
Halál – mondták.
Pedig életet kobolt.*

* * *

*Sem félelem,
Sem alázat.
Nincs megbánás.
Pedig már eltemetted
Anyádat.
Fájdalom simogatja lelked.
S mégis
Valami bölcsen hazudott élet
álma visz.*

Még egy lépés.

ZSELICKI JÓZSEF

TÓTH LAJOS EMLÉKÉRE

*a ficfák árnyából
kitörtek az álmok
páramászó dérzöld
hajnalok*

*dörrent a szív
megint
megint
vizek tükrén
egek álmok
mélyükön
nem gyöngy pörög
– bitzöld –
több a hazárafájtól
bétszeresen*

*ha Szürtétől jöttek
a felbők
a dalárdakék színét
záporok zubéja
püfölte szét*

*vakondok túrták
dombjaikat*

*de
az ég kékjéig
a föld zöldjéből
emelt
horizont
lilán
egy csíkban
fehérbe botlik
a Hold sárgája felé*

*űzzük
űzzük a gonoszt
erről a tájról
ijesszük el
feketén fájón*

*koszorút boztunk pajtás
te kitoltál velünk igen*

*lelkünk nem fáj
bömböl*

*a dübörgő rög
a takaró
sunnyizöldbe
borít*

lila

*ribaj szívek
ha hozzám érnek
a zöldtől
a kékig bámulok
utálatzöld
ringyóvörös
szürkén
patakszik az ég*

*fájni
ha fájni
ha
fájni én tudhatok*

*kutyám
a holdra vonít*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

TÁBORI POSTA

(Folytatás)

Augusztus vége van. Most már elhiszem, hogy ennek a nyárnak is letelik a küldetése, s a szeptember, mint eddig minden alkalommal, ismét meghozza a *proverka*, az elkerülhetetlen őszi ellenőrzés idejét. Olyan számadás előtt állunk, amely a sorállományt és a tisztikart egyaránt a politikai és harci kiképzés további tökéletesítésére ösztönzi. Ha azonban jobban meggondoljuk, rá kell jönnünk, hogy mégiscsak inkább a tisztek bulija ez, mert a hadvezetés elsősorban tőlük várja a katonák elméleti és gyakorlati eredményeinek fejlődésszerű felmutatását. Ilyenkor előszedik az elmúlt időszak mutatóit, a sportteljesítményeket is beleértve, és megvizsgálják, hol fér még rá egy kis kozmetika. Nem mindegy tehát tisztjeinknek, mit prezentálnak alegységeik, mert sok tekintetben az oly nagyon várt előléptetések is ennek függvényében valósulnak meg.

A most előttünk álló *proverka* azonban rendhagyónak mondható, mert légvédelmi brigádunk két tüzérosztályát merőben új feladat elé állítja. Éleslövészetre utazunk Kazahsztánba, az Emba völgyébe, ugyanis a Németországban állomásozó szovjet hadcsoporthoz nincsenek rakétaindításra alkalmas gyakorlóterei.

Ezen a nem mindennapi tűzkeresztségen, mint beszélük, szolgálati ideje alatt minden légvédelmisnek át kell esnie egyszer, mert hogyan szerelhetne le anélkül, hogy ne vigye magával, legalább emlékként, a célra tartó rakéta mennydörgésszerű moráját? Persze, ezt csak saját szórakoztatásunk végett mondogatjuk, feletteseink szerint azonban a komplexum sikeres működésének közvetlen tapasztalatánál nincs és nem is lehet meggyőzőbb propaganda. A gyakorlat közben szerzett pozitív élmény majd rávezeti a katonát, hogy feltétel nélkül higgyen a rábizott fegyver erejében és felülmúlhatatlanságában. Jó, jó, igaz, hogy a végrehajtásban a fontosabb szerepeket tisztjeink kapják, hogy az indítógomb használatára az ütegben csak Szigelynyikovnak van jogosítványa, de mihez kezdene gombjával az őrnagy a rádiólokátoros felderítők és az operátorok munkája nélkül, hogy a vezetőket már ne is emlegessem? Abban az egyben viszont mindenki egyetért, hogy egy ilyen nem mindennapi műveletben statisztának lenni sem utolsó.

A vasúti rakodás épp olyan kapkodó, feszültségekkel terhes lehetett volna, akár a többi, csakhogy az utolsó előtti napon parancsmódosítás érkezett. A lánctalpas technika nem utazik – szaladt végig a hír az ütegek között –, a németek nem tudnak kellő számú vasúti kocsit biztosítani. Valaki számolni kezd. A három rakétahordozó-indító és a tűzvezérlő radar, az ütegenként négy, tüzérosztályonként tizenkettő, plusz a felderítő radar, tehát tizenhárom, a két

divizionra számolva a duplája. Ez már maga egy tekintélyes szerelvényre való géposzlop, s a szállító-átrakodó gépkocsikról – ezekből ütegenként négy van –, a rakéták tárolására szolgáló konténerekről, a csapatszállító és parancsnoki járművekről, a gazdasági felszerelések sokaságáról még nem is beszéltünk. Egyetlen szerelvénnyel kell beérnünk, arra kell felszűfolni mindent, amit nem tudunk nélkülözni a többhetes távollét során. Hát akkor miféle gyakorlat lesz ez, talán majd a hátunkról indítjuk a rakétákat? – bámultunk egymásra egy hiányzó magyarázatért.

Az ebéd utáni eligazításra Kiszlij ezredes, a brigádparancsnok rendelt sorakozót. Közeledtére Pankov őrnagy a „Vigyázz!” és „Jobbra igazodj!” parancsok támogatása alatt magasra lendített lábbal indult a büszke hadúr fogadására, de úgy látszik, annak szeme most saját gondolatait üldözi, s miután a felhők alatt valahol befogja, már egyáltalán nem ügyel az őrnagy tökéletesen kivitelezett díszlépéseinek keményen csattogó sorozatára. Ő, aki az alaki vétségek miatt máskor a puszta nézésével is ölni képes, most kifelé forduló tenyérral háritja el Kede és a csapat tisztelgését. Szűrös fekete szeme a hármás oszlopban felsorakozott ütegeket pásztázza, s miután eléri a felvonulási térnek azt a pontját, ahonnan látómezejébe keríthet mindenkit, megáll, szembefordul a csapattal, parancsnokunkat egy könnyed mozdulattal visszainti tüzeireihez, és csak azt követően kezd el beszélni:

– Katonák és tiszt urak! – Megrökönnyödvé pillantunk össze a sorban, de miután a *goszpodá*-t fanyar iróniával cifrázza, világos, hogy nem tévedett, szántsándékkal nevezi az eseménytelen, unalmas szolgálatban elpuhult tisztikar tagjait elvtársak helyett uraknak. Azok nagyon is jól értik a célzást, s már ott a sorban magukat összekapva feszülten figyelnek. Ez talált. Az ezredes arcán átvillan egy alig látható, huncut mosoly, s egy árnyalattal emberibb hangon, hibátlan artikulációval, hogy aki nem orosz, az is tisztán értse, a lényegre tér:

– Remélem, lélekben mindenki felkészült az utazásra. Az utazásra, amely hosszú és fárasztó lesz, s amelynek végén nem a pihenés, hanem újabb erőfeszítések, újabb feladatok várnak ránk. A megérkezést követően fel kell építenünk a sátortáborot, s lesz még néhány napunk, amíg hozzászokik szervezetünk a sivatagi éghajlathoz. Mert ez is igen fontos körülmény. Aki nem tud kellőképpen akklimatizálódni, az koncentrálni sem képes, s aki fáradékony, lankadt, az sokkal könnyebben hibázik. Ezért ismétlem állandóan, hogy a katona kiképzésében a fizikai felkészítés, az állóképesség fokozása vetekszik a szakmai ismeretek elsajátításának fontosságával... Tovább. Az utazás alatt – s ez a teljes útvonalra értendő –, a rövidebb megállókon és állomásokon való veszteglések idején senki nem hagyhatja el a szerelvényt. Legyen ez mindenki számára íratlan, de követendő törvény, melynek betartása a balesetvédelem első számú feltétele. A testi szükségletek elvégzésére, a legegyszerűbb tisztálkodásra, az élelem kiosztására lesznek majd kijelölt alkalmak és terepek, ter-

mészetesen minden esetben a parancsnokok szigorú felügyelete alatt... Más. Bizonyára hallották már, hogy a harczi technikát nem vesszük magunkkal. Az Emba folyócska völgye ugyanis, ha még nem tudná valaki, a Varsói Szerződés hadseregeinek közös gyakorlótere, tehát rajtunk kívül is lesz ott még néhány, a mi „Krug” rendszerünkkel felszerelt légvédelmi alakulat, s a hadgyakorlat során majd az ő gépeiket fogjuk használni. Egyébként az ez irányba szükséges lépések már megtörténtek. Rátérek a feladatra. Mindegyik üteg kap majd egy valós célpontot, azaz egy lehetőséget, egyetlen rakétát a feltételezett, ellenséges repülőobjektum megsemmisítésére. Egy második rakéta indítására csak akkor kerülhet sor, ha az első elvettette a célt, de ennek nem szabad megtörténnie. Érthető voltam, tiszt urak?

Itt egy lélegzetvételnyire elhallgatott, magasra emelt tekintetét ismételtén végighordozta a sorokon, mintha csak a kérdés által provokált, bá-tortalan bölintásokat kívánta volna leltárba venni. De talán meggondolta magát, mert a következő fejmozdulatnál barátsággal csillant meg a szeme, és szája köré szerény mosoly települt. Eszébe juthatott valami újabb, fontos körülmény. Szavait halkabbra fogva úgy szólalt meg, mint aki bizalmas, még nem egészen publikus információt készül közzétenni:

– És végül, hátra van még valami, ami... szerintem a sorállomány harci kedvét is serkentőleg fogja befolyásolni.

Kíváncsi mozgolódás, halk moraj bontotta meg az alegységek fegyelmét, de csak pár pillanatra. Kiszlij ezredes teleszívta levegővel méretes mellkasát, és már eltökélten, visszavonhatatlanul áradt szájából a kimondottan az ő mély, öblös hangjára komponált örömhír:

– Azoknak az ütegeknek a katonái, amelyek a harczi feladatot „kitűnő” minősítéssel teljesítik, egytől egyig tíz nap szabadsággal lesznek jutalmazva!

Hát hol vagytok, titkos vágyak, régóta dédelgetett álmok? Melyőtök állna most meg az itt elhangzott ígéret mellett? Húzódjatok máris visszább, mert vihar van készülóban! Százötven katonának egyetlen hatalmas torka van, s abból orkánerővel tör elő az elfojthatatlan hurrá-kiáltás. Üvöltök én is, bár cselekvő részem nemigen lesz a sikerben, a legjobb ütegek azonban tagja vagyok, s a felcsillanó reménytől hevesen ver a szívem.

Így esett, hogy Kondratyenko apánknak az indulás előtt olyan dolga akadt, amelyre ez idáig nem is számított. Ivanov és a vele leszerelő öreg cimborák csak az alkalmas pillanatra vártak. Akkor közrefogták, s már sodorták a *kaptyorka*, a századraktár irányába. Tudták, hogy ünneplő-öltözet nélkül nincs szabadságolás, ezért – ha már egyszer úgy is hazai földön leszünk – megszerezték, és gondosan elcsomagolták a magukét.

Öreg este lett, mire Stendal vasútállomására értünk. Hadvezetésünk most is éjszakára időzítette a rakodást. A tisztjeink számára rendelt kényelmes személyszállító kocsit mindjárt a villanymozdonyhoz kapcsolták, s azt hat vagy hét tisztára mosott, priccsekkel ellátott marhavagon követte. A tüzérosztályok

személyi állománya ezekben helyezkedett el. Hajnali három körül aztán meg-
rándult alattunk a kerekre rakott komisz nyoszolya, s az Eisenbach vendége-
ként elindultunk a felkelő nap irányába, Berlinen át Odera-Frankfurt felé.

Amikor a lengyel határra értünk, már újból éjszaka volt. Az átkelést szinte
mindenki átaludta, mert másnap délelőtt a kutya sem emlékezett rá, hogy
történt-e valami említésre méltó. A nap dereka táján egy nagyobb állomás
külterületén mellékvágányra tereltek bennünket, ahol néhány órát vesztegel-
tünk. Az ácsorgás senkit sem zavart különösebben, a másfél napos zötykölődés
után kimondottan jól tett a kelleténél korábban jött pihenő. Ügyesebb társa-
ink hamar felfedezték a tábori konyhák víztartályait, s onnan teáskannákkal
hordtak vizet a kéz- és arcmosáshoz, borotválkozáshoz. Közben kiosztották a
száras ebédcsomagokat meg az elmaradhatatlan meleg teát. Bámészkodtunk,
beszélgettünk, s így arra sem figyeltünk, hogy villanymozdonyunkat közben
lekapcsolták. Amikor azonban a cseremozdony beállításakor keletkező koccanás
sokszorozva végigszaladt a szerelvényen, lehetetlen volt észre nem vennünk,
hogy az elvitt gép helyére hatalmas, sötét gőzmozdonyt hoztak. Ennek aztán
csudájára jártunk, mert nálunk már a 60-as évek elején dízelmotoros von-
tatókkal váltották fel őket. A gőzös dohogott egy darabig, majd éles füttyel
figyelmeztetett az indulásra.

– Örököt kell állítani az *eselon* elejére és végére! – érkezik félig futva
Klicsnyikov hadnagy a Kede parancsával, s mert velem kerül szembe legelébb,
utasít, hogy vegyem máris a köpönyegem, derékszámra akasszak szurony-
kést, és foglaljam el helyem a vonat utolsó kocsián.

– Igenis, értettem! – veszem tudomásul, s rohanok, hogy teljesítsem a pa-
rancsot, ő meg tovább keres, hogy a szerelvény elejére is állíthasson valakit. Jut
rá ideje, tudhatná, hogy a fütty még nem az indulást jelezte. Mellékvágányon
vagyunk, az pedig nem vezethet messzire.

Negyedóráig tartó tolatómanőverek után végül egy alkalmas pályára
állunk, s vonatunk lassan megindul a síneken. Az állomás területén már kö-
zepes tempóval haladunk át, ám a főépület homlokzatán még jól olvasható
az öles betűkkel távolodó felirat. Ez volt hát Poznan, a nevezetes nemzetközi
vásárok színhelye.

Sohasem jártam még tengeren, hullámok dobálta hajó fedélzetén, nem
ismerem a sós tengeri levegő illatát. Úgy állok mégis a nyitott vagon platóján,
mint egy túlméretezett, kattogva, kanyarogva rohanó hajóvontatvány végén.
A több ponton kikötött kerekcsapok ponyvatakarói, akár az oldalvást
fordított vitorlák, hangosan beszélnek a szélben, de ennek a szélnek most
émelyítő füstszaga van. Meg sem lepődöm különösebben, mert valahonnan
ismerős már ez az ájer. Hát persze! Szilézia környékén járunk, s a fűtők az
itteni bányák kiváló szénével traktálják a mozdonyt, de pont ilyen füstöt le-
helnek telente az otthoni kéményeink. Szeptember elején azért még eléggé
szokatlan. Szeplőtlen szinte az ég, a kertekben gyümölcstől pompáznak a

lombok, s csak az imént tapasztaltuk, hogy van még ereje a nyárvégi napnak. Nem kéne még, korai nagyon a füst. De ki mondja ezt? Egy vártára állított fegyvertelen baka? Az. Tehát senki.

Fenekestől fordult fel a világ, s bár beszéltek előtte róla, most sem értem, miféle kísérlet alanya lettem. Két esztendeig tart, igen, az elhang-zott, de hogy ebbe a széngázzal bélelt szélcsatornába is behajtanak, arról nem esett szó egy szál sem. Állig gombolom magamon a köpönyeget, s bár nem bírja bőröm a durva katonaposztót, szám és orrom elé felállítom a gallért. Megszűrni nem tudja, de valamit tán mégis felfog a füstből.

Egy fenét. Már korom is száll, vagy mi ez? Pernye. S ez a füst is... valahogy más. Fellépek a platóhoz pányvázott terepjáróra, így jobban előrelökhetem a szemem. Atyaúrsten, ég a vonat! A szerelvény első harmadánál pusztítanak a lángok, s ha nem történik azonnal valami, hamarost ideér az a tűz. Mi a dolga ilyenkor az őrnek? Mindenki az első kocsikban ücsörög, a tarkóján pedig az elől figyelő társamnak sincs szeme. Hogyan adhatnék jelzést? Mit tegyek? Ha jelzőrakétám volna! De nincs! Előttünk és kétoldalt néptelen, pusztá a vidék, ki fordíthatná hátra a mozdonyvezetők fejét? Itt csak a gondviselő nagy Isten segíthet, mert ha ő sem, robbanni fognak a járművek benzintartályai, s ki tudja, mi minden még. Megérdemeljük, hogy segítsen? Igen, igen. Már látom, hogy tág ívű kanyart ír előttünk a pálya, a vonat érezhetően lassít, aztán éktelenül csikorognak, s bizonyosan szikráznak a fékek. Kocsiról kocsira ugrálva próbállok előre jutni, de mások is rohannak, s némelyeknél kézi tűzoltó készüléket látok. Mire odáig vergődök, már megszűnt a veszély, csak a habbal teleszórt szállító-átrakodó járművek ponyvái füstölögnek, s a tiszték, egymástól várva magyarázatot, köpködnek, káromkodnak. Biztosan égő cigarettavéget dobtak ki a vagonból, azt kapta fel a szél – fejtegeti Filatov kapitány bölcsen a tűz okát. Kede parancsnok a többiektől félrehúzódva hallgat. Aprókat bólogatva bámul az üszkös ponyvacafatokra, s mozog a szája hangtalanul, mintha állna előtte, mellette valaki. Azt hiszem, sejttem, mi járhat az eszében, s ki nem mondott szavait is értem. Most formálgatja nyelve a hálát, amiért ennyivel megúsztuk, de azt csak ő tudja, melyik irányba sóhajtja majd, s kinek.

Itt van, ideért már a gőzös személyzete, a két, sötét overallba bújt, rémült képű masiniszta, de az is lehet, hogy egyikük a fűtő. Ők sejtik, hogy mi történhetett. Lány lengyel nyelvüket oroszba gyötörve, homlokuk verejtékét törölgetve töredelmesen szabadkoznak a tűz miatt. Gondolhattuk volna, hogy a mozdonyszikra, amely aszályok idején a vasúti pálya száraz fűtakaróját is képes lángba borítani, a viaszosvászonnal sem lesz kíméletesebb. Mert jó anyag ugyan a *brezent*, különösen a vízzel szemben hatékony, ellenben – volt már hozzá korábban szerencsénk – a tűznek kiváló szövetséges.

– Elég a bámészkodásból! – vet véget parancsnokunk a tétlen ácsorgásnak. – Takarítsátok el a nyomokat, ideje tovább mennünk. Maguk pedig – magya-

rázza a lengyeleknek minden szótagot külön nyomatékosítva – olykor arra is figyeljenek, hogy mi történik a hátuk mögött.

A vagon végeibe eszkábált fekhelyek kimustrált matracokkal vannak végigrakva, de ez sem módosít sokat az egyenetlen deszkaalap faragatlan természetén. Tör itt is, amott is, ennek okán nyugtalan vagyok, és forgolódom, ha valaki éppen virraszt, s emiatt foghíjas a sor. Mert ha nyolc ember hever a priccsen, a kilencediknek már úgy kell beékelődni, s ha valamelyikük fordulni szeretne, a mellette lévőeknek is mozdulniuk kell. Így, egymás melegét hasznosítva, tarkónkon társunk leheletével, szoros egymásrautaltságban sodor a sorsunk harmadik napja, – egyre keletebbre. Most azonban a szorítás szünetel, mozdulhatnak minden irányba, de ehhez eróm s akaratom sem elegendő. Félálomban, félkábulatban fekszem, vagy lebegek inkább egy valószerűtlen levitációban, fennakadva, himbálózva valami láthatatlan rostarendszeren. Agyam elrenyhült, s szívem elunta testemet szolgálni, elszegődött inkább a síneken vágató, brutális gőzerőhöz. Új ritmust, új nyelvet tanul azóta: a ke-rekek csattogásának erőszakos ütemét.

Énekszó ver fel a révületből. Felkönyöklök, fülelek. A vagon toloajtaja nyitva, csapattársaim legényesen összefogódzkodva gyökeret vertek a kijárat előtt. Kukkantásnyi rés sem maradt köztük, válluk, fejük fölött mégis zúdul be a fény. Okuk lehet a féktelen örömrre, mert egy nagyon közismert hazafias slágeret énekelnek. A hadseregcsoport rádiója – bár valós népszerűsége ezt alig indokolta – naponta fújta, néhány szövegtöredéke, hangulata így maradt meg bennem. Arról szól, hogy az idegenben szolgáló vagy dolgozó szovjet állampolgár a címe iránt érdeklődő külföldinek így felel: „*Moj ádressz nye dom i nye ulicá, moj ádressz Szovjetszkij Szozuz!*” (*A címem nem házszám s nem utcanév, a címem: Szovjetunió!*) Ha azt mondom, hogy nem voltam tőle különösebben elszállva, eléggé kíméletesen szóltam. Zenéjét harsánynak, szövegét fellengzősnek találtam, és gusztustalannul sugárzott belőle a szovjet ember felsőbbrendűségi tudata. Most azonban, hogy vonatunk lassított tempóban közeledik a szovjet határhoz, s feltűnnek az ismerős határjelző oszlopok, a lelkesültség már kevés az énekléshez, megszakad a dallam, megcsuklik a szöveg, s ezután már csak szívből jövő hangos, boldog zokogást hallani. Ezt aztán nem hittem volna, már az én torkomat is szorongatja valami. Hát nekem is hazám? Most... nem tudom. Annyi azonban szent, hogy szülőföldemhez két határral közelebb kerültem.

SZILÁGYI SÁNDOR

– érinthetetlen –

*sűrű fáradtság esőfüggönyén át
néztem felejtethetlenné arcodat
egy kapkodó mozdulaton
fekszünk mind a ketten
s hisszük, hogy a szorítás vége: halál
egyre közelebb húzzuk
a másik kifogyhatatlan vágyait
lassan válunk mozdulatlan
lobogó, feszült alakká
önmagunk emlékeivé
lettünk saját részre örökké*

léleknek lovagja

*elátkozottak eretnek szavain csüngve
dühöngők jogos haraggal, mert isten istent játszik
naponta adok okot magamnak az
esetlenség értelmetlen halálára
nem hír a vonuló had, csak
szenvedés és értelmetlen romlás marad
nem fogok véremmel palotát felhúzni
nem lesz karom a királyág alapja
felfordult vezér, a paripa összezúzta
vezetni gyenge volt ereje, elégtelen
gyászruhában nyalja seggét a tobzódás istenének
beteg szajhák simogatják piszkos karmukkal
zászlaját a porban, lelkét a pokolban
hagyta
kegy már neki a gyors halál*

FODOR GÉZA

FÖLDIDŐNKBEN

– Kovács Vilmos emlékére –

*Lázadás, vértüzes sebekkel
Az Életfában tört szekercék
Mindig fájó, rozsdás vasa –
Mégis fényesülő érték
(Szinte minden sora immár)
Ahogy nő az Idők hossza*

*Régen elszántott gyalogút
Betemetett vízesárok
Hát még az a sok barázda!
Mélyül az éj és a mély kút
Issza álmát a bon álnok
Kormos lángja, csalárd módon
Lámpa, álló harangóra
Akárha új, avagy ódon
Pásztorsíp és kakukknóta
Nem szól, elnémult már régen*

De lobban mégis a kócsagtoll!

*Üli a sírt a vörös ördög
Vigyorgva szónokolgat
Kisajátítva magának
Múltat, jelent, jövő időt
Hogy reszket belé a vasárnap*

*Grál-serlegként padlóváza
Rovátkolt fabatka-érem*

*Csillagolná feledésbe
Méltánytalanul a mindig
Korbatagabb pártos érdek*

*Törvényen kívüli törvény –
Akol és nyáj elorozva
(Pilátus már kezét se mossa)
S mintha morajlana valabol
Gyászt bont vihar magasából
A szédítő szél haragja*

*Hol a büszke szív, a lélek?
A hajdani, hü vitézek?
Kiknek utat Ő mutatott
Követhetőt, szemléletest
Csillagfényt az éjszakából
Hites és rebellis reggelt*

*Mostanra már minden emlék
Zöld borostyán, régi remény
Szkúták, hunok hadi útján
Fényes ösvényre hült estén
Immár végleg, mindétiglen
Sugárzat, eleven példa –*

GYÉMÁNTKŐ A
FÖLDIDŐBEN

VÁRNI, MIKÉNT GODOT-RA

Várni rügyekből robbanó
rendőribb márciusokra
félelmesebben csikorgó
rozsdamart hajnalokra

Madarak nagy fájdalmára
enyhülést hozó szelekre
zúzmarás tájak batárát
szikrázó reggelekre

Napra, félárnyéokra várni
elsötétlőbb árvizekre
tündöklő égre, végtelen
az esélytelen jövőre

Magasan fénylő délibábra
zelniceágak zöldjére
zengő ritmusú dobokon
visszhangzó szívverésre

A rózsára, mely tűzpiros
vérét sírja feketére
szikes mezőn a pázsitos
legvégsőbb menedékre

Reménytelenül a nyárra
a fuldokló szalmaszára
mélyen hánytorgó vadvízen
partra, mely csak elzizzen

Aszályra, jégzivatarra
újabb hét szűk esztendőkre
fákra, honnan esők helyett
rigók, verebek esnek

Várni a várakozásra
mi helyben járva visszatér
lassan majd önmagába, hol
legbenn fehérre izzik már
szebbik évszakunk
a tél

RÁOLVASÁS A GONOSZRA

Engem többé ne kövess
lépj ki lábam nyomából
vérekes szemet se vess
vasalt ajtók sarkából
öreganyád kísérsed

új hold udvarába menj
világtenger mélyére
új királyod ott keresd

halott lakodalmakor
pereg épp az alakor
minden szemet számolj meg
tizenhárom éjen át

nyílik véres szemű mák
majd ha az is beérik
pontosan számold végig
küszöbökön kikopott
lidérces fény látszik ott
öltözz lobos lángjába
boszorkányszél hajába
forogj orsó-pörgéssel
ostorszöges csergéssel
té és tova messzi szállj
vak tükörbe törülközz
körön kívülre költözz
üszkös árnyék paraszán
elfüstölögj, örökre

VIDÉKÜNK ÍRÓI A NYUGATBAN

A száz éve alapított, nagy múltú *Nyugat* (1908–1941) irodalmunk egyik legszínvonalasabb és leghosszabb életű folyóirata volt, amelynek értékítéleteire ma is hivatkozunk. A megbecsülés jeleként a múlt század 80-as éveiben hasonló kiadásban újra megjelentették, nagy sikerrel.

Most, a centenáriumi évében felvetődik a kérdés: az Ady irodalmi forradalmának örökségét vállaló és Babits Mihály, Balázs Béla, Gellért Oszkár, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond, Tóth Árpád, Illyés Gyula, Szép Ernő, valamint más klasszikusok nevével fémjelzett folyóirat 1920 után hogyan viszonyult a határon túli magyar irodalomhoz, ezen belül a Kárpátalján alkotó írók, költők teljesítményéhez?

Az 1920–1930-as évfolyamok számaiban közel tíz recenzió foglalkozik vidékünk alkotóinak munkásságával. Ezek szerzői a *Nyugat* neves kritikusai, állandó munkatársai: Móricz Zsigmond, Babits Mihály, Illyés Gyula, Illés Endre, Radnóti Miklós, Komlós Aladár, Fenyő László. Valamennyien objektív, segítőkész szándékú és irányt adó véleményt formáltak többek közt Tamás Mihály, Sáfáry László, György Ferenc és Nátolyáné Jaczkó Olga munkásságáról. A recenziók mellett a folyóirat szépirodalmi műveket is közöl tőlük. Vidékünk líráját Nátolyáné Jaczkó Olga *Elibéd* és *Testvérek* című költeménye képviselte (1928. évf., 1. sz., 585–586. o.). Az író prózaköteteiről nem jelent meg recenzió, de Komlós Aladár a következőket írta róla *Magyar költészet Szlovénországon* című cikkében: „Figyelemre méltó tehetségnek indult N. Jaczkó Olga, akinek ugyan nem jelent meg verseskönyve, mégis a helyi irodalom érdekes színfoltja.” Prózairóink közül a folyóirat legtöbbször Tamás Mihály műveit publikálta, például *Mirákulum* című kisregényét (1930. évf., 1. sz., 275–303. o.), amely irodalmi díjat is nyert, valamint *Szemmérték* című novelláját (1932. évf., 1. sz., 436–437. o.), amelyben megkapó hitelességgel mutatta be a paraszti jellemet. A *Mirákulum* 1932-ben Kassán két másik kisregénnyel együtt – *Fekete hajók*, *A drótvasút* – könyv alakban is megjelent. A kötetről több más szlovákiai regényíró művével együtt Illés Endre, a *Nyugat* egyik vezető kritikusa nem éppen kedvező véleményt formált: „A *Mirákulum* témája, miliője, problémái a *Fáklyáé*, *A drótvasút* meg Ábelre emlékeztet... De hol van Móricz lobbanó tüze s ereje, s hol Tamási Áron frissessége, ember- s miliő-látása? Ezek a kisebb regények olyanok, mint az égetett agyag, csak emlékétként őrzik a kihamvadt s idegen tűznek, lényegük szerint azonban merev s üres formák, szárazak s nincs bennük semmi tartalom...” (1933. évf. 1. sz., 431–433. o.). Féja Géza, a népi írók egyik nagy alakja viszont védelmébe vette Tamás Mihályt, aki szerinte „nem a történelmi

materializmus szerepét akarja ábrázolni, hanem inkább kemény bírálatot, véresen komoly szatírárt ad a történelem nagy mozdulataiba kapaszkodó élődsi, kis egoizmusokról, a kispolgár merev, szűk egoista ösztöneiről.” (*Magyar Írás*, 1933.) Nem volt elutasító Németh László sem, aki úgy vélte, a regény alakjai „nem valami mély gyökerűek, de élnek és domborodnak...” (*Kiadatlan tanulmányok*, I. köt., Bp., 1968, 110–111. o.). Az Illés-bírálat után kiéleződött vitát, amely Tamás Mihály mellett Földes Sándor, Sziklay Ferenc és Sztinyai Zoltán szlovákiai írókat is érintette, végül a *Nyugat* társszerkesztője, Babits Mihály döntötte el, Illés szigorú megítélése mellett szállva síkra (1933. évf., 1. sz., 546–547. o.).

A *Nyugat* kritikusai továbbra is élénken érdeklődtek Tamás Mihály művei iránt. *Szicklán cserje* című, válogatott novelláit tartalmazó, 1937-ben megjelent kötetét méltatva Kósa János a szerző erényei között a tömörséget, a jellemábrázolás határozottságát és pontosságát említette, tehetségét pedig a legjobb magyar novellistákéhoz mérte (1938. évf., 1. sz., 385–386. o.).

Sáfáry László, vidékünk forradalmi avantgardista költészete egyik úttörő alakjának verhovinai témákból építkező költészetét nagyra értékelte Fábry Zoltán, és bemutatta a *Nyugat* is. Az első verseskötetét (*Lendület*, 1931) méltató Illyés Gyula megállapította, hogy Sáfáry verseiben „... valóban van művészet... Érdekessége, jelentősége a remélhető nagyobb műtől függ” (1932. évf., 1. sz., 50–51. o.). Radnóti Miklós Sáfáry második kötetéről (*Verhovina*, 1936) írt recenziót, amelyben elismerően szólt a versekről, de még magasabb mércét állított a szerző elé. Szerinte Sáfáry még nem szabadult meg „...a gyakran prózába sikló kényelmességtől és a költői közhelyektől... Pedig lírikust sejtet néhány szép képe és a könyv három verse, a *Verhovina*, a *Tavaszi* és a *Déli árnyék*” (1935. évf., 1. sz., 134. o.). A későbbi időkből figyelemre méltó Takáts Gyula József Attila-díjas költő megállapítása, mely szerint Sáfáry „alapjait rakta le egy olyan felelősséggel telített lírának, amelyben távlatot és feleletet keresett az akkor oly élesen különválasztó határok között, a behívók, erődépítések és a gazdasági s szellemi szegénység éveiben...” (Kortárs, 1965. évf.)

Nem érdektelen Fenyő László néhány soros recenziója sem, amit a helyi sajtóban és irodalmi életben eleinte tevékeny szerepet vállaló György Ferenc költő második kötetéről (*Címtelen levél*, 1932) írt, kiemelve a szerző költészetének lényeges vonásait és fogyatékosait.

A *Nyugat* említett kritikái arról tanúskodnak, hogy a folyóirat vidékünk íróival szemben is a szigorú minőségi elvet érvényesítette, műveiket az egyetemes magyar irodalom mércéjével értékelte.

BECSKE JÓZSEF LAJOS

LÁZBESZÉD

Most fehérek a pelyhek, fehérek,
a tél az útra lassan lepereg,
van, ki neveti, van, kiti eltemet,
és mit tehet, kiből a képzelet
olvasztani kész dermedt szíveket,
mert az nem lehet, hogy a

gyermeket
megfagyassza egy kristály-
szerkezet.

Talán túl gyengék vagyunk,
emberek,
vagy csak én félek? Minden
meglehet.

Ákárhogy is van, Isten szendereg.

Tán feküdni kellene az ágyon,
heverni lustán e torz világon,
pillogni bárgyún a semmi-ágon,
elcsodálkozni a vadvirágon,
lebegni kékellő holdfény-fátylon,
hol nem fáj a szív, s nem
mondja:

bánom

csillagokból szőtt ős lobogásom!

De a láthatáron szétkiáltom:

már a bűn is egyszer hadd
bibázzon!

Vagy csak feküdni kell hűvös
ágyon.

Pereg a nyelve, ki tenni gyáva,
és nem töpreng, lesz-e

számadása.

De miért a szó? Talán hiába?!

Miért úzettünk veszett világba?

Miért vagyunk, s ennek mi az
ára?

Kucoroghatunk válaszra várva!
Hát ne vesszünk el a vak
világban,
és ne szenvedjünk. Kőbe vájtan,
ős-időtlen áll előttem fájva
a szívek szentséges lobogása.

A szó: szerelem, bennünk felsajog,
hol vérünkkel festették a valót.
Csak rosszat rólunk, másokról

a jót,
ám rosszat rólad én csak
jót tudok:

csillagok vagyunk, univerzumok,
bolyongó erők, rajzó fotonok,
hozzánk idomulnak ég-morajok,
s anyagunk: tested. Az enyém
romok
közt tekergő gyík, gonoszul konok
lény, s benne dübörögnek vad
dobok!

Isten szeme közt vagyok gondolat.

Mit lát e szem? Az idő elhalad,
a fény bolyong, a tér kettébasad,
értelem, ha van, mindent

megtagad,
s ha elhiszed, szeretni még

szabad,
reménytelen vagy, lásd meg
önmagad;

mert ki remél, már nem lehet
szabad,
szárnyaló szó a magas ég alatt.

S mégis, e szó a lelkembe tapad

– *halálom lesz, a síromra lakat.*
Az ég borul, bealkonyul a táj,
forró jég szorítja szívemet már.
Hát nem érti senki? Ez a halál,
hol minden kérdés válaszra talál.
A bölcs ilyenkor elme-mélyre száll,
az ostoba fél, s én, az ember ál-

lok bénán: mögöttem minden
határ,
véremben izzik törvény és
szabály,
lesújt rám Isten bűne, a halál,
és végül egy sír édenébe zár.

BAKOS KISS KÁROLY

LEGYEZŐ

Nyílik a zápor, a zöld legyező,
Erezés rajta a ferde eső,
Világos arcát homályba vonja,
S elfut a nyár, az unt szerető.

TÖRÉKENY ASSZONY ÉNEKE

Gyöngé roppan, összetör.
Erős mindent elvisel.
Erős roppan, összetör.
Gyöngé hajlik, elvisel.

HEGYI ÚT TÉLEN

Csöndlakta mély völgyek helyén,
Végtelen nagy hegyek fején
Örök fehérragyogás van.

Távolodó pont inog a havazásban

FENSÉG

Fenséges a hegyek orma: hasadékos omlatag.
Fenséges a hullám rojtja, szőke habja partra csap.
Fenséges a fűzek íve, fák sudára, s darvakat
Fest a fény, de mind hiába – szürke pille álma csak.

TÁRCZY ANDOR

NYÁRIUM GYÍKNYOMON

*A meleg fűben gyík oson,
Félujjnyi utat tapos a lánynak.
A jubarfák – hisz még gyermeteg –
A nászagyukat felajánlják.*

*És öröködnék a tér felett:
Ne zavarjon se áldás, se átok.*

*Rigó megüljön, nap se lásson,
A titkot szét ne kiabálják.*

*A tisztás merő remegés.
Zuga ráncait félve vigyázza.
Megszó virágból tiszta szoknyát.
A gyík s a lány nyomát takarja.*

HÁMLIK A VÁLLAD

*Fent cifra felbők nyargalásznak.
És bívogatnak vérre, keresztre.
Lázás az este.
Hámlik a vállad.*

*Rőt kis patkányok ibolyát tépnek.
Fogaik égkéle nádsípot rágnak.
Lázong az este.
És süt a vállad.*

*A fészek fiókákért ásít.
A tarka halakat levadászták.*

*Sóbajt az este.
Sürget a vállad.*

*Hajlatában átvedlek én is.
És jólesik az éjkigyó mérge.*

*S fogadalmam fogammal tépem
Hajnaltájt hámló vállad sebére:
Ha nem lesz majd, miként szeressél,
Mert csonton túl sorvaszt a vágjad,
Ha nem lesz majd, mivel szeressél,
Akkor is, mindig, megkívánlak.*

SALOMÉ VÉGSŐ TÁNCA

*Hevül az asszony.
Kéjes ég kékjét
A napvörös lilázza.
Izzítja ember s táj szívét
Salomé végső vérbeli tánca.*

*Sirokkóba csap
Át a szél. Pára
Térdel hegy köldökéig.*

*És forró lég kuszálja szét
A rendet. Búcsú-töredékig.*

*A Férfi fényben
Is vakon. Lendül
Kórót zsenegének látva...
De már bukik jég-homokon
Salomé végső vérbeli tánca.*

Sz. MOLNÁR FERENC

SNAPSHOTS, AVAGY PILLANATKÉPEK

Figyelem: a most következő szavak, mondatok sérthetik egyesek vallási, erkölcsi, hitbeli meggyőződését – vagy nem.

Reggel 5. 55-kor anya hangja ébredésre sarkall – nincs kit.

6. 00. Sikertelen próba a felkelésre – kilövés elhalasztva.

6. 08. Szép teljesítmény: kihúznak az ágyból, mint egy dögöt – közel a vonat.

Az elkövetkező néhány perc sötét folt, kiesik az életemből. Útközben gondolatfoszlányok villannak fel: mintha összevesztem volna a családban valakivel. Kivel és miért, nem tudom, de mindegy. A Vonat füttyöl! Szerencsére csak 5 percnyi járóföld az állomásig. Futva 3, de jobb ötletem van – sprint.

Elértem, mint mindig. Hú, megőriztem az elérési rekordot, 100%!

Ugyanekkor Vegasban kezdődik az éjszaka. Pia, pina, sex meg a tét, amit felrak az egyik gentleman. Vagy ahogy Arany Jani írta egykor: „Szólt a fiú: kettő vagy semmi!” Hát, ahogy pörgött a rulett – inkább semmi. Eláztál, haver, ez a büdös igazság. Egyszerre nincstelen lettél, oda a nő, aki inkább csak kurva volt, valld be!

Te mást nem tehetsz, vedd elő a pisztolyt. Lődd főbe magad, mert ha senki nincs, aki főbe lőjön, lődd főbe magad! Ju ár loszt, szori. Talán egy következő életben több szerencséd lesz!

És láss csodát, megjött a bádogteknő! Talán lesz állóhely rajta. Hát lett. Fellöktem táskámat az egyik rekeszre, aztán jött a revizor.

Nó pánik! Jegy nem kell, csak egy kis kes, aztán el is megy. Imádom ezt a helyet!

Közben Pesten vagy Budán Ferenc fut az utcán. Szegény csóró, afféle ucca fia, taxira vagy metróra nem telik neki, a helikopter meg olyan izés, hát nem?

S midőn ekképp futott, jutott eszébe számtalan rosszabbnál is szarabb gondolat, habár a dugó állt, de ő csak suhant serényen.

Gondolta: táncoljak, vagy inkább csökkentsem le a kárpátaljaiak tartózkodási engedélyét 1 hónapra? Ez itt a kérdés! Tudod mit, Feri: tégy, ahogy kedved tartja, csak ne táncolj – azt még egyszer nem élénk túl.

És lőn 1 hónapos a vízum aznap.

Bő félóra után megérkeztünk a vason.

Utam az állomásról a Sziti felé vezetett.

Szembe jött egy kék színű szempár, meg rajta szőke haj – hú, ettől padlót fogtam. Ez a párosítás mindig leterít, persze, csak ha nő a tulajdonosa, mert ha sok tekintetben másként viselkedem is, mint a többi jószág, buzi azért nem vagyok, tetszik érteni!?

Az angyal után furcsa kép: szipós cigánypulya a Méhes előtt. Zacskó, moment-ragasztó + gyufa – s neki már jó volt a napja.

Vlagyimir meg korán kelt, s azt hiszi, hogy ő lesz a jövő hőse. Kacsingat a Nyugatra, de szemét szűrja Ukrajna. Gázt nem kapnak, csak közvetve, hadd húzzák le az osztrákok a hasznót.

Szegény Vlagyimir nagyralátónak hiszi magát, és közben országában annyi baj tornyosul, hogy nem veszi észre: tőle keletebbre hamarabb kelt fel az egymilliárdos sárkány. Pech! Ezt megszívta, öcsém!

Inkább igyál vodkát, az való neked!

Aztán 7.20-kor befutottam a veszthelyre. Lecsekkeltem az órarendet, hát nem valami fényes a paletta.

Csupa szem vagyok, hát ez meg mi. Harmadik órapár, töridolgozat. Kész merénylet!

Tegnap Reál–Manchester volt, inkább annak az eseménytörténetét kéne kikérdezni, az legalább biztos, hogy megtörtént, nem úgy, mint a kettős honfoglalás.

Mit tegyek? Gondolkodtam, ahogy Descartes bácsi tanácsolta egykor. S már kész is volt a képlet: ha az első két órapárt kihagyom (mint a Beckham a tizenegyest), akkor sanszom van rá, hogy a harmadikra megtanulom az anyagot. Heuréka!

Ez idő alatt újra dühöngött a balkáni fenevad.

Néhány magyar srác kiment egy vajdasági utcára. Vesztükre, mert ott éppen egy szerb nacionalista tömeg mulatott.

Kés és pisztoly – állj mágyár! Némi bunyó, aztán népünk fiai ökölpuszival a szemük alatt zengtek rá a szerb himnuszra.

Az előadás perfekt! Könnyeztek a srácok, de nem a meghatódástól. Sőt, még az oldalt álló rendőrök is megtapsolták a színjátékot. Bravissimo!

11. 50. Belépett a tanár. Amitől tartottam, abban már benne is voltam. Teszt a padon, recsegnek a fegyverek. Nem szabad, de előkerül a puska.

Évszám, idézet, esemény kipipálva. Simán ment minden.

Aztán kérdik, sikerült? Hát összehoztam, mint Ukrajna Azerbajdzsánnal, csak az eredmény nem lesz 0:0. Bravó!

A Korzón meg megy a parádé. Sátor sátor hátán, idegenek kiabálják, mi a jó nekünk.

Okítanak, agítálnak. Ha ügyes vagy, sapkát, sálat és naptárt is kaphatsz. Zászlók sokasága küzd a voksodért. Végre fontosnak érezheted magad: ju ár ze men.

Adakozás, de miből? A te pénzedből! Ennyi erővel lóvét is oszthatnának!

Harc a hataloméért. Bíróság. És ha kedvezőtlen a döntés, akkor bizsu helyett fegyvert kap a nép? Csak azt ne!

Aztán hazafelé. Az út azonban nem veszélyes.

Otthon kaja, majd az ágy. Létem, ha végleg lemerül mára, nincs is jobb dolog, mint dögleni, s nézni a Balázst. Szajhák, homokosok vallanak és válnak, közben nyílik a fal; és kiderül, hogy az igazság odaát van.

Ez az igazi reprezentatív példa.

Odaát egy köpésre vannak Amerikától, de messze-messze az emberiségtől.

Ilyenkor örülök csak, hogy nem vagyok kettős állampolgártársatok! S húzhattok Trianonra még egy lapot, Schengen nem fogja megállítani a nemzeti tudatot – az pa(á)rttalan!

S ha el is alszom, akkor is magyar maradok, mert magyar szívem magyar vért fog pumpálni elmémben.

És ha egyszer örök napfogyatkozás jön szemeimre, akkor is boldog leszek, mert az anyaföldből nekem is 2 méter mérettetett.

De addig még élni akarok, basszátok meg!

[elkésztett üzenet]

Egyszer azt hallottam valakitől: a haldokló ember előtt lejátszódik az egész élete. Ez tényleg így van.

Most fekszem a forró homok döglesztő ölében, s várom, hogy talán megszán valami vadállat. De nem! Miért is szánná meg engem bárki? Pár nappal ezelőtt én sem szántam senkit.

Istenem, milyen szép is volt az otthon! Gyönyörű mennyasszony és féltő anya vár(t) ott. Apám, szegény már nem él, őt az Öböl-háborúban szedték le. Csóró feka gyerekként beállt a mészárosok közé – de neki sem jött össze. Kisgyermekkoromból csak egy villanás az, ami megmaradt belőle. Emlékszem, éppen búcsúzott, mikor azt mondta nekem: „Vigyázz édesanyádra!” Bocs, apa: azt hiszem, ezután ez nem fog menni. Amúgy meg hamarosan személyesen beszélhetjük meg a dolgot.

Homokot fúj a számba a szél. Pocsék idő. Olyan, mint mikor ide érkezünk. Amikor naiv baromként azt hittem, hogy amit tenni fogok, az jó lesz. Aztán rájöttem, nincs jó és rossz, csak mocsokszürke; nincsenek megoldások és veszteségek, csak szart sem érő kompromisszumok. Mára már úgy látszik, mindez tiszta, pedig dehogyan! Nem értek semmit...

Vasárnap volt, mikor megérkeztünk erre a vesztőhelyre. Homokvihár, rothadó emberi hullák, kibírhatatlan meleg fogadott. Úgy vonultunk be a laktanyába, mint egy csorda. Mennyi fura fazon, akiket csak egyvalami kötött össze – a remény. Remény egy jövőben, egy családban, egy állásban, vagy valami olyan kellemes dologban, amit nagyon, de nagyon akartak. És igen, fiatalemberként kellett a pénz, kívántuk a piát, óhajtottuk a nőt, s még sorolhatnám, de minék.

Szegény Watson! Jó haverok lettünk. Rendes gyerek volt, habár nem élhette meg a húszat. Az ő hangja és ritmusérzéke elviselhetőbbé tudta tenni a kimenők magányát. Mindig mondogatta, hogy zenész akar lenni. Én meg ezt: „Már az vagy, testvér!” Kár volt érte...

És akkor jött a parancs. Valaki, valami ellenséges személy a szomszéd falucskában rejtőzik. Csendes kis település volt, csupa hazájukat szerető emberrel, akik nem akarták kiadni a fiúkat. Ekkor jött az ezredes Úr, és mondta, hogy nyírjunk ki mindenkit, mert egy mindenkiért, mindenki egyért.

„De Uram – szoltam –, ez igazságtalan!”

Alighogy ezt kimondtam, úgy pofon vágott, hogy válaszáat csak kábán hallhattam: „Ölni jöttünk, nem pofázni!”

Fájt, de nem a pofon, mert négerként a tűrés a génjeimben volt. Sokkal inkább az ezredes szavai kínoztak: „ölni” és „nem pofázni”.

Értette-e vajon, mit mondott ez a hólyag? Tudta-e, hogy az „ölni” szó mit jelent?

Szerintem nem. Csak az tudja e szó értelmét felfogni, aki élte annak ellentétét – az életet. Aki csodával határos módon megszületett, valakit és valakiket szeretett, majd szülő lett és porba vagy homokba tétetett... De elindulásunk előtt mintha azt mondták volna, hogy menteni megyünk, nem pedig gyilkolni. Úgy látszik azonban, a világnak eme részén nemcsak az éghajlat változik meg, hanem a szó jelentése is: menteni egyenlő ölni plusz nem pofázni.

Imádtam a számítógépes játékokat. Nem messze tőlünk volt egy bár, ahol pár centért kommandósat lehetett játszani. Emlékszem, egymás után lőttem szitává az élém kerülőket. Könnyű volt, mert ők nem lőttek vissza. De aznap a faluban igen. S most fordult a kocka: engem találtak el.

Először csak összeestem, bele a homokba. Majd mikor érezni kezdtem, hogy éget a golyó, rossz lett, vagy inkább szürkészar. Igen, azóta is fáj. Úgy érzem, bűnös vagyok, de amíg érzek, addig biztos, hogy élek.

Apa azt mondta egyszer: ha a hazáért halok meg, hős leszek. Én most módosítok: ha otthon véded a hazádat, hős vagy; ha máshol, akkor gyilkos.

A karom nem mozdul, rajta az óra még jár. Este nyolc óra. Ez nagyon szuper, véget ért a munkaidőm. Így legalább elküldik a családomnak a mai zsoldomat is. Sajnálom, most ennél többet nem tehetek értetek.

Apa, Anya, Szerelmem!: baj van, mert már nem fáj...

NAGY ZSUKA

május asszony fázik

Töredékek

Tóth Erzsébetnek
„Én sirály vagyok” (Csehov)

*fekete kutyáid széttépnek,
mint egy rongybabát,
újra hallod a gonosz szavát –
éjfél van, vérzel,
batikolt álom mézízű kéjjel,*

*s mint meggyfavirág szirma, hull
a szó,*

*ujjadon Szaturnusz gyűrűje,
blúzodon, mint sápadt bross,*

a Nap,

a zeniten keselyűhadak,

*s vérvörös borostyán a tested,
ha e hazug világ szikéje boncol,
régieperfádra koncol
a jelen reménytelen
tiszavirág-katonája*

*de minden Ma ezer színét ontja
(Antigoné, Elektra sorsa –)*

*

*de te vagy, ki megmaradtál,
hiába köpködtél, hadartál,
kiválasztott vagy,*

*ezért, hogy a világ magadra
hagy –*

*szerelmeid borízű csókja
ébresszen rém-álmaidból,
hogy aztán eljöhessen újra:*

*vasárnap –
május –*

*az asztalon
bor,
biblia,
altató,*

*Trigorin –
kitömvé,*

*és a sirály elrepült
örökre*

*

*hegedű-b-be ordító,
vinnnyogó akkordokat adagoló
pokolbeli fájdalom,
akkor jó, ha fáj dalom –*

P. CROW

HADIÁLLAPOTBAN

*Az ember a vér tartópillére,
Benne egy véleményel,
S midőn elbalkul eme szó,
Ő önmagában csak egy tartópillére a vérnek,
Hisz Ó a különb.*

MOZGÓ CÉLPONT

*Összeaszol, pusztulsz
Már húszéves korodtól kezdve,
Bőröd levedlik, akár a kígyóé,
Sejtjeid alkalmatlanok az újraképződésre,
Gyarló lábaid vonszolnak
Egy gazdátlan sír felé.
Így hát miért kísérleteztél?*

*Kiszámoltad, hogy sokáig élsz,
Mintha a mennyiség több lenne,
Mint a minőség –
Ne félj, se élettől, se haláltól,
A bűzös-verejtékes éjjeli elalváástól,
Se a sír előtti megfutamodástól;
Összezsugorodik a világ,
Kitérsz a Halál és az előre megfizetett
Pokol elől.
Lejár a tér, az idő,
Egyetlen menekülési útvonal marad;
Hisz nem leszünk öngyilkosok,
Az öregedés nem okoz fájdalmat.*

Angolból fordította: **KUDLA GYÖRGY**

HOLBAY LÁSZLÓ

FAKULÓ LÁTKÉP TEPLOMOKKAL

*Ködkép, ha nézed – múltba szitáló homok.
Messze vonul fáradt hegyek kék gerince,
lapuló falvak – játékos ház-limlomok,
felbőt karcolók... Vár és beomlott pince
között végóráik élnek a templomok.*

*Valaha... Kőcsipkébe álmódott tornyok,
ámuló lelket égbe röpítő liftek
(benn a térdeplő tömeg imákat mormog)
hirdetik: a népek valaha még hittek.
„Arany kelyhek, hívők szívével szőtt kelmék...”
(Padok mélyén egy vén miatyánkot hortyog.)
Véres vész idején zsúfolva volt nemrég,
s az Ige porba sújtott pórt, előkelőt.
Ma turista lázong bezárt kapuk előtt:
micsoda mesterek alkotta „műemlék”!*

*Ma tombol a riszálás, a „hastáncos revü”,
s az ifjúság ott vonaglik tompán, vadul.*

*Az utcákra a lámpák hideg fénye hull.
Hasztalan bolyong egy vándor: Jézus nevű,
hirdetve lelki békét, megnyugtató Csendet,
„hogy ne lopjon az, ki eddig még nem lopott...”
De a kapuk bástyáin hiába csenget
egy hajléktalan, elnyűtt, kiveret, elkopott...*

BARTHA GUSZTÁV

SAJGÁS

Ötödik fejezet

Hogy a szerelem olykor az ember szívére száll, nem kérdés, de hogy miért hétpöttyű katicabogárnak álcázva teszi dolgát, arra az együgyű rigmus kiötlője, Valló Péter sem igen tudta volna megadni a választ. Holott kaszája előtt megannyi, tarkábbnál tarkább pillangó libbent fel a fűszálakról, ajzott szívirvány-félkörívet szapora lepkeszárnyuk. Talán az egyhangú, fárasztó munka volt az oka, hogy a kezdeti, hetyke kaszasuhintások közben megfogant képtelenséget olyan kitartóan ismételte magában a kaszálás alatt mindvégig. Egy kis lépés, egy suhintás: „A szerelem hétpöttyű katicabogár, olykor az ember szívére száll...”

A muszáj-rend, az utolsó forduló a legnehezebb. Ahogy a felkelő nap mind magasabbra hág, úgy száll el az erő, zsibbad a kar, a váll, gyöngülnek el a lábak. A pohárka bor sem segít, nem oldja a kasza mankóját markoló kéz görcsét – megállni, szusszantani kellene, hagyni a fenébe az ostoba vetélkedést. Mire való, na mire?!

Egy kis lépés, egy suhintás: „...Katicabogár... száll...”

Péternek tartania kellett a lépést az apjával, ha nem akarta – és nem akarta –, hogy Janika a sarkára hágjon. Félreállni, átengedni, igen, átengedni az elsőszülöttség jogát, azt mondanía: „Haladj, Janika, nem bírom a tempót, elfáradtam!” – égbekiáltó szégyen lett volna. „Kinevetne Kati mama, Ágnes néne, csonkos Béla; Jancsi bácsiról nem is beszélve!” – vélte, miután hátrasandított, felmérte a fogyó távolságot kettejük között. Egy kis lépés, egy suhintás: „...Katicabogár, olykor az ember szívére száll... Ha a belet kihúzza belőlem apám, akkor se!...” – sziszegte Valló Péter, maradék erejét nekifeszítette az új és újabb suhintásnak.

Egy kis lépés, egy suhintás: „...Hétpöttyű... Öt lépés a sárgán virító palástfüig, három kaszavágás az ágaskodó sósakberkéig, csak három...” Kettő, egy és vége! Nyélvégre lehet állítani a kaszát; fenni rajta egy utolsót – életlen kaszával hazáindulni, ki hallott már olyat!

Bölcs dolog a halált távol tartani a háztól, lerogyni az utolsónak levágott rendre vizont nagyon jó érzés; fél kézzel rákönyökölni, szemmel felmérni a lekaszált parcellát, vagy csak bámulni, ahogy Janika odanyargal az árokarpartra ledöntött biciklikhez, s már hozza is nagy boldogan az elemőzsiás táskát...

Vallóné szombat délután félretett minden más munkát: csirkét vágott, fasírt húst darált, kirántott húst sütött... Szalonnáért fel a padlásra, borért le a pincébe ment; egy percre sem állt meg Kati mamával pörölni, hidegen hagyta anyósa

áskálódása. Egyéb sem hiányzik, csak hogy megszólják: sovány kenyéren, hideg vízen engedte el a férfiakat kaszálni! Igen, a házat odatarisznyázza, ha kell, neki ne jöjjön senki azzal, hogy fukar. Ágnes néne főleg ne. Ostoba vénasszonya! Miért jár templomba az olyan, mint ő, na miért? Ha csak azért nem, hogy az istentisztelet után legyen közönsége, legyen ki előtt összehordani róla minden rosszat, gonoszt. „Hogy tud olyat még kitalálni is, hogy az uram kurvák után kujtorog, én meg elnézem, mert hasznom van belőle! Isten, hogy viszi rá a lélek, ekkora... hazugságra?! Az fáj neki, hogy nélküle boldogulok, semmi egyéb. Jól tette az uram, hogy kitessékelt a házból: előbb kellett volna!” – dohogott magában, vett elégtételt nevelőanyján Valló Boris csirkebontás közben.

Id. Valló a nagyujjasán ülve pakolta ki a táska tartalmát a földre terített újságpapírosra. Sült csirkét, fasírtot, száraz kolbászt; uborkát, paprikát, paradicsomot (a kolhoz fóliaházából); a termosz kávé, a kis üveg vodkát, zacskóba csomagolt házikenyeret (Lujza sütötte), s végül egy doboz halkonzervet, a nagyobbik fiának, mert mindig módizik, sohasem jó neki az, ami másnak. S valóban, a kórházban eltöltött hetek, hónapok nem múltak el nyomtalanul, sok olyan szokást, tudományt hozott haza onnan Valló Péter, amit eltűrt ugyan a család, de magáévá tenni őket az istennek sem akarta. Hányszor elismételte, hogy a konzerveket azonnal el kell fogyasztani, amint felbontják, nem szabad rakosgatni ki-be a hűtőbe – gyomormérgezést okozhatnak. Nem, tanácsát megmosolyogták, s hetekig bűdösítették a hűtőgépet... a káposztakonzervvel.

Janika a hevenyészett teríték mellé térdelt, felvágta a zöldséget, a szalonnát, a kolbászt, a kenyeret sem volt rest kicsomagolni, sőt, az apja kitöltötte vodkát is újraosztotta. Id. Vallónak néha – mit néha, mindig! – maga felé hajlott a keze. Péter a konzervnyitóval piszmogott, bajlódott, végül átkozta azt, aki kitalálta. Nem csoda, hogy apja és az öccse megmosolyogták setesutaságát. Hej, ha tudták volna, hogy nem azért issza meg a vodkát, hogy jó étvágya legyen, hanem azért, hogy az alkohol eloszlassa a megerőltetett, fáradt izmokban felgyülemlett tejsavat; a kenyér nála szénhidrátot, a paprika, paradicsom meg vitaminforrást jelent; a kenyérhéjjal azért törölgeti ki tisztára a konzervdobozt, mert a hal a legbőségesebb fehérjeforrás – nem állták volna meg nevetés nélkül. Az embernek ennie kell, hogy bírjon dolgozni; dolgoznia kell, hogy legyen mit enni.

„Hát igen, a végén meg panaszkodnak, itt fáj, ott fáj; nyögnek, mint egy gyomorbeteg” – morfondírozott magában Valló Péter, miután végzett könnyű reggelijével és végighevert a renden. Megállapítását nem találta túlzónak, sőt, határozottan az volt az érzése, hogy apja és az öccse már hajnalban, az indulásuk előtt megegyeztek egymással abban, hogy egy árva falatot nem hoznak vissza a mezőről. Sült csirke, rántott hús, abárolt szalonna... Lassacskán minden ennivaló eltűnt az újságpapírosról, és sem id. Valló, sem Janika nem

kékült el, nem nyögött hasra szorított kezekkel. Péter sápadozott, hüledezett: „Hová fér beljük a rengeteg kaja?”

Nem rohanni, munkát, evést megpihenni, ahogy a régi öregek – ez volt id. Valló egyik életelve (ha nem az egyetlen), s ha tehetne, dolgát úgy rendezte, hogy egy kis szundikálásra is maradjon ideje. A dörgő ég alatt el tudott aludni. Janika szintúgy. „Tiszta apja” – mondogatta Vallóné. Hogy a nagyobbik fia kire ütött, annak Kati mama se volt megmondhatója. Csonkos Béla csak találgatott, pedig ha valaki, akkor ő bizton számon tartotta a rokonsága minden ága-bogát. Az anyai dédnagyapánál állapodott meg, róla hallott – állítólag – olyanokat, hogy magának való, télen, nyáron csatangoló, pástorkodni szerető ember volt.

Nekivágni a határnak, menni az orrunk után, bután, minden cél nélkül: ez a csatangolás sava-borsa. Péter a kórházban a villanyváltást követő, a szobatar- saival folytatott hosszú, éjszakába nyúló beszélgetésekből, sok más mellett, azt is kiszűrte, hogy legjobb egy társsal, lehetőleg egy értelmes kutyaival nekivágni a bolyongásnak. Egyedül sem unalmas, eltévedni meg, ó, ugyan! A céltudatos ember szokott eltévedni; kővályogni egyik tévedésétől a másikig – egyszerűen, jobban esik a séta, ha van kihez lehajolni, szólni néhány szót.

Ducskó a maga módján volt értelmes. Nyüsztítve bújt el a kutyaóiba, a farakás mögé, ha vesszővel; egykedvűen nyalogatta hosszú szőrű vöröses- fekete bundáját, ha szép szóval akarta Péter tetszetős, okos kutyaéhoz illő mutatóványokra idomítani – csak azért se rohangált az eldobott kislabda vagy bot után, ült le, állt fel, hempergett parancsszóra. Talán épp emiatt: jellemre tett szert; talált magának feladatot a jószágbögéstől, disznóvisítástól, tyűkkot- kodácsolástól hangos alsóudvaron. Először csak a malacok, hízók etetését felügyelte, jelezte ugatásával a háziaknak, hogy érkezett az etetés ideje. Csillagra, a tehénre, később terjesztette ki munkakörét, kísérte a jószágot csor- dahajtáskor az utcavégig, ment eléje késő délután, várta haza ugyanott. Hogy utóbb a kapirgáló, hápogó, gágogó aprójószágok sem nélkülözték a társaságát, az természetes volt, Ducskónak kiváltképp. Verébraj – mit verébraj: egyetlen veréb nem szállhatott a kiszórt búzára, tengerire, s ha mégis, azonnal ott termett és elhessentette. Volt azonban egy kedvtelése – embermagasságból nézve: hibája –, kilométerekről megorrontotta a tüzelő szukák szagát, s olyankor nem létezett számára magas kerítés, bezárt kapu. Azon, hogy egy-egy átkujtorgott éjszaka után véres bundával, egyik-másik lábára sántítva oldalgot haza, s álló nap a sebeit nyalogatta, és még véletlenül sem vakkantotta el magát, nem volt csodálkozni való. Vallóék nagylelkűen elnézték kutya-eme fogyatékoságát. „Ducskó kivette a szabadnapját” – mentgették egymás között.

– Ducskó azóta kivette a szabadnapját, a fásszínben nyalakodik – mondta Valló Péter, éleszgetni próbálva a honvágyat aludni készülő apjában.

– Nem nyugszik, míg valahol föbe nem verik – fordult oldalára id. Valló, csak azért is.

– Ducskót soha! – tiltakozott Péter a felvetés hallatán, de sem id. Valló, sem Janika nem kívánta meddő vitakozással tölteni az időt, pillanatok alatt elszundítottak a fűből hevenyészett, zsákkal, nagyujjással letakart derékaljon – vagy csak úgy tettek, mint ha aludnának. Péter egyedül maradt. S minél tovább bámulta a távoli hegyek kéklő karéját, a közeli dombokig feketéllő szélfogó diófasort, a kanálisokkal szabdalt mélyzöld tengeri- és sárguló búzavetéseket, annál magányosabbnak érezte magát.

Ha nincs kutya, társ a remélt csatangoláshoz, unaloműzőnek jó a katicabogár is. Bár reggel tájt igen ritka – sasszem és birkatürelem kell hozzá, hogy rábukkanjon az ember. Péter addig berhelte maga mellett a rendet, kotorászott a fűszálak között, míg rá nem lelt egyre. Rögvest felcsippentette, tenyerére tette, s türelmesen kivárta, míg a nap fénye megszártgatta, életet cirógatott a tetszhalott bogárba, csak aztán dőlt hátra fekhelyén. „Vidd el a hideget, hozd el a meleget...”

Dehogy gondolta komolyan Valló Péter, hogy a tenyeréről kézfejére, onnan a mutatóujja hegyére araszoló fekete pöttyös piros bogár bármit is elvihet, vagy hozhat – csak gyermek akart lenni. Mert gyerekeknek lenni mindig jó! Azt meg nem is sejtette, hogy gyerekesnek vélt szokásai tartják tőle távol a kilátástalanság érzését. Igen, hogy nem esik túlzásokba, mint... mint a Vince.

Vendelből újra Vince lett. Levágta a bajuszát, a szakállát, Pintér bácsi – egy rubelért – a hosszú, bozontos haját. Reggel Vendelként ébredt, de este, mire Vallóné áthozta a vacsoráját, már azt a csendes, rendes, jól fésült fiatalembert találta a műteremlakásban, akit annak idején megismert. Valló Borisnál csak a kolhozvezetőség örült jobban dekoratőrük nem várt, gyors átváltozásának – no meg néhány öregasszony az utcából. „Van Goghnak is Vince volt a keresztneve” – indokolta tettét, próbálta okát adni annak, hogy miért bújt ki, hipp-hopp, a Vendelségből. Holott szerepcseréjének semmi köze nem volt az érzélgősséghez. Odafent, Moszkvában, Csernyenkót választották meg pártfőtitkárnak, s nem tűnt kizártnak, hogy általa reinkarnálódni fog a brezsnyevi éra sötétebbik időszaka.

Csoda, hogy Valló Péter nem értette? Elfogadta ugyan a Van Gogh-ízét, de barátjának azt a cselekedetét, hogy alig háromórányi takarításért 20 rubeles napszámot fizetett Janikának, már nem tudta megemészteni. Még az után sem, hogy Vince hosszasan magyarázott neki a sorsról mint magába forduló kerékről, hogy néha onnan kell folytatni a dolgainkat, ahonnan elkezdtük. „Jó, le kellett hordania a kertvégre a rengeteg lomot: az elfuserált vásznakat, rajzpapír-kötegeket meg miegymást – lépett túl magában barátja okfejtésén Péter –, de az alágyújtás, a tűz bámulása, mióta számít munkának?!” Ő maga szíves-örömet segített, eszébe nem jutott, hogy munkáját pénzre váltsa, azzal álljon oda Vince elé, hogy az árokpárt, az udvar fűvének lekaszásáért például, ennyit vagy annyit méltóztassék fizetni. Nem, soha. Ostoba valaki

az, aki aprópénzre váltja az emberi kapcsolatok aranyfedezetét: a hálaérzetet. Valló Péter vallotta: tartozik barátjának a segítséggel, a... hogy is hívják... a művészettörténeti kiselőadásokért, azért, hogy végre komolyan veszi, megsztja vele gondját, bánatát.

Reneszánsz, klasszicizmus, strukturalizmus; szürrealisták, kubisták, futuristák; Leonardo, Gauguin, Kandinszkij... Néha egészen beleszédült Valló Péter az eleddig csak a rádióban, televízióban hallott, vagy még ott sem említett nevek, fogalmak tömkelegébe. Ráadásul Vince bírta szusszal, szóval, lelkesedéssel – Péter olykor éjfélékig ott ült nála, hallgatta az évszámokkal, anekdotákkal fűszerezett kiselőadásokat. De nem bánta, megtiszteltetésnek vette, hogy a barátja vele – a parasztfiúval! – veszi át újra az önszorgalommal megtanultakat. „Hát igen – helyeselt magában –, ismétlés a tudás anyja.”

A szombati vacsora, a kaszálásra készülődés miatt, egyfogásosra sikeredett. Restelkedésre az adott okot, hogy nem tudni miért, a festő nem utazott haza hétvégére. Vallóné azzal tette túl magát zavarán, hogy sült csirkeszárnyal, három fasírttal, kolbászszelletekkel fejelte meg a ludaskását, úgy adta fia kezébe a kenyérszeletekkel befedett ételhordó edényt. Péter, tükön-üléséből szabadulva, rohanvást vitte Vincének a vacsorát. Már hogyne, a héten délutáni műszakban dolgozott, túlórázott, délelőttönként alig váltott néhány szót a barátjával. Akkor is jobbára ő beszélt a műszergyártó részlegen tapasztalt visszaállásokról; panaszkodott az odahaza kikímélt munkatársnőire, a főnökefeleségekre, akik szerinte unalmukat elűzni, locsogni, ünnepelgetni járnak a gyárba, nem dolgozni; háborgott a Lajos szesszel folytatott sefje miatt. „Bezzeg Amerikában...” – próbálta nyomatékolni újra és újra az igazát, de hiába. Vince az Amerika szó hallatán mindannyiszor gyorsan kezet fogott vele, s faképnél hagyta.

Nagy igyekezetében szinte beesett a konyhába Valló Péter, nagyot koppant az ételhordó edény az asztalon. Barátja mégsem eszmélt. Úgy ült az ágya szélén: fél fenéken, megrökönyödve, mint aki ítéletre vár. (Vince a kicsiny konyhában étkezett, tévézett, aludt. A háromkarikás, ballonos gázspór néhai Bakos Juci valamikori fűrdőszobájába volt beállítva. Rajta főzte teáját, kávéját, melegítette fűrdővizét; kádként a Valló Boris beszerezte mosóteknő szolgált.)

– Megjött a vacsora!

– Ja! – bólintott Vince.

– Egyfogásos, de anyám – harsánykodott tovább Péter – fasírttal, kolbászszal pótolta.

– Jó neked.

– Mi jó nekem? – értetlenkedett barátja kijelentésén Valló Péter.

– Van szék elég – szólalt meg kisvártatva Vince, s Péter nem tehetve mást, maga alá húzott egy karszéket. Rég nem látta barátját ennyire lehangoznak.

Ültek. Valló Péter lélegzetviasszafajtva, Vince lárvaarccal. Egy betévedő idegen azt hihette volna, hogy a „ki bírja tovább nevetés nélkül” nevezetű társasjáték kellős közepébe toppant. Péter bírta tovább.

– Tudtat? – kérdezte Vince váratlanul, s hangja érdesnek, mélyről jövőnek hatott. – Tudtat, hogy a szocreál festészet és a bizánci mozaikművészet között sok a rokonvonás? Hogy Bizáncot nem pusztították el a törökök? Nem bizony. Bizánc fogta magát és északabra költözött: császáraival, korrupciós hivatalnokseregével; gigantomániájával, kegyetlenségével... Mai napig félisteneket kreálnak magatehetetlen, rozzant vénemberekből! Festő meg akad száz – mit száz: ezer! –, akik önként és dalolva pirosposzsgásat varázsolnak festményeiken a hullasárga, töpörödött arcokból. Mindezt miért, na miért?

Valló Pétert váratlanul érte a kérdés.

– Nem tudom – válaszolta önkéntelenül, holott igazából azt nem tudta eldönteni, hogyan viszonyuljon a csendes, rendes, jól fészült Vince, azaz Vendel indulatához, széles gesztusaihoz.

– A hatalomért, a befolyásért, barátom, hogy tótumfaktumok lehessenek a művészeti életben. Érted?

Péter nem értette. Azt azonban láthatta, megtapasztalhatta, barátja átváltozása után először, hogy Vincében ugyanaz a lélek lakik, mint a nagy szakállú, borzos hajú Vendelben.

Vince közben felállt, az ételhordó edény fölé hajolt. Evett. Tele szájjal vont a végkövetkeztetését:

– Ámbár: miért lennének különbek, mint az idolk...

– Azok kicsodák? – kérdezte Péter hirtelenkedve. Szerette volna visszazívni, el nem hangzottá tenni kérdését, de barátja arcán azonnal átsuhant a jól ismert mosoly, amivel a tárgyhoz nem illő válaszait, kérdéseit szokta nyugtázní.

Péter lapított, oldalvást pillogva követte az ágy fölötti falon Vince árnyékának mozgását. Ami hol előrehajolt, hol kiegyenesedett, aztán úgy tűnt, mintha a zsebeiben kotorászna. Végül intett, s Péter felemelte a fejét, szó nélkül átült az ágyra, Vince mellé.

Cigarettára gyújtottak. Mindketten sokat szívtak, másfél dobozzal naponta. Péter az alacsony vércukorszintjével (a kórházban hallhatott felőle) magyarázta mértékétlenségét: „Ha nem cigiznék, lépten-nyomon elaludnék.” Vince az emberi hitványsággal: „Átharapnák a torkomat, ha tehetnék.” Egy dologban egyezett véleményük: le kell mondani a bagóról – igen ám, de hogyan?

A cigarettacsikkek rég a hamutálcán füstölögtek, mikor Valló Péter végre érdemi választ kapott elhamarkodott kérdésére.

– Bálványok – mondta Vince. Aztán arról beszélt hosszasan, hogy a bálványimádás miért a primitív vallások egyike, s hogy hívei egykor emberáldozatokat is bemutatnak, hogy elnyerjék idolkjuk jóindulatát.

– Az inkák – szölt közbe Péter.

– Igen – hagyta helyben Vince, aztán egy mély sóhajtás után hozzáfűzte: – De legalább soha nem hazudtolták meg magukat...

Valló Péter türelmesen várt a félbehagyott mondat folytatására. Megesett nemegyszer, hogy barátja elmélázott, töprengett mondandója közben, de pillanatok múlva ott folytatta, ahol abbahagyta. Most nem ez történt. A festő két kezébe temette az arcát, s igen – sírva fakadt. Kustyán Vince hangosan sírt, zokogott, mint egy kisgyerek!

...„Hozd el a meleget, vidd el a hideget...” S hess, elröppent a katicabogár, hiába kapott utána, próbálta szemével követni röppályáját Péter, a felszálló harmat földközeli délibábja csúfot űzött igyekezetéből. Csalóka, rezge fodrain tucatszám hintáztak, gurultak szanaszét a piros karikák. Janika, ha pár perccel előbb, netán később ébred, tápáskodik fel fektéből, nem csodálkozott volna el bátyja nagy semmit fürkésző tekintetén. Kevesen bocsátják meg, ha meglesik, gyengéjét megítélik – Valló Péter, miért lett volna kivétel? Dúlt-fúlt, haragos pillantásokat vetett öccsére; kereste, mivel és hogyan köthetne bele. Janika azonban olyan magától értetődő természetességgel, frissességgel tömte degeszre a zsákot fűvel, szerelte le a nyéljeikről a kaszákat, szedte össze, rakta szerszámos táskába a fenőköveket, a faékeket, a kaszaverő kalapácsot, hogy nemigen talált bennük kifogásolni valót. De aki keres... Amint öccse vállára vette a tele zsákot s elindult a biciklikhez, Péter rögvest szabadjára engedte indulatát. „Úgy kell neki, mért nem motorral jött!? Nem, inkább a szomszédtól kér biciklit, hogy százméterenként legyen mit pumpálnia!”

Janika nyolcadik osztályba járt, mikor feltolta az udvarra első, ócskavasnak se jó segédmotoros kerékpárját. (Biciklijét adta érte cserébe.) Háromhónapnyi szerelésbe, munkájába telt, mire a kis berregővel megtehetette első körét az utcában, s már aznap este elcserélte egy Verhovina márkájú mopedre. A két keréken, motoron kívül nem volt azon semmi: se fényszóró, se sárvédő, még ülés sem. Helyrepopozta. Azóta, két-három hónapos időközökben, adta-vette a motorkerékpárokat Janika; a hasznon szerszámokat, alkatrészeket vásárolt. Kész kis műhelyt rendezett be a téhénistállóval egybeépült, kamrának szánt sutfniban. „Ember lesz belőle, játszani fog a pénzzel” – hetvenkedett id. Valló egy-két pohár bor után kisebbik fia képességével, munkahelyen, kocsmában, odahaza. „Más is az (már, mint ember)” – csitította Valló Boris egy ideig az urát, védte nagyobbik fiát az apai lekicsinyléstől. De leánykorában túl gyorsan és egyszerre törtek be életébe a technikai csodák, a villanyvilágítástól a rádióig, hogy ne táplált volna túlzott tiszteletet a gépekkel bánni, azokat megjavítani tudó emberek iránt. Előbb megingott, idővel hajlott ura véleményére, maga is el-eldicsekedett a konzervgyárban Jani fia motorszerelő tudományával.

Valló Péternek volt oka a féltékenykedésre, de igazi haragszomrádra, kenyértörésre nem vetemedett öccsével szemben. Holott elég volt a Lajos nevét kiejtenie, rágondolnia a szesszel való üzletelésére, vagy a gondtalanul cseverésző, ki-be flangáló munkatársnőire, hogy a plafonon járjon, kivetkezzen emberi mivoltából. Köpködött, káromkodott, úgy csapkodott kezeivel,

mint akit elnyeléssel fenyeget a... fertő. Már hogyne – fölös indulata alakoskodó, álszent és képmutató emberek bünszövetkezetének láttatta vele a kolhozvezetőség apraját-nagyját. „Csalnak, lopnak, hülyére veszik a népet!” – sziszegte, s törni-zúzni szeretett volna. (A tény, hogy apja, anyja ugyanazt cselekszi kicsiben, amit a párttitkár, a kolhozelnök nagyban – elsumákolta. Ha mégis eszébe jutott – mert eszébe juttatták –, arra lett rátarti, de fenemőd, hogy ő még egy ócska, kiégett cinezőt sem hozott el a munkahelyéről.) Janikára azonban az istennek sem tudott komolyan megorrolni, sőt, titokban büszkeséggel gondolt rá.

Futva érkezett vissza a bicikliktól a legfiatalabb Valló, gyors mozdulatokkal összekapkodta, táskába rakta a késeket és villákat, üvegeket és poharakat, szaporán újságpapírba csomagolta a Ducskónak szánt csontokat, szalonmaradékot, s közben talált módot arra, hogy kétszer-háromszor a bátyjára mosolyogjon, mintegy azt üzenve: „Túl vagyunk a nehezén, pajtás, a szénayűjtés, hazahordás gyerekjáték.”

Csoda, hogy elszégyellte magát Péter; belekapaszzkodott a bakancsa fűzőjébe, bögzözte-bogozta hosszú percekig? Hogy úgy érezte, vétett? Nem körülírható, megfogható bünt ugyan, olyasformát, mint id. Valló vele szemben. Mert nem igaz, hogy nem tudja – ahányszor a Janikát az egekig magasztalja, őt annyiszor tapossa a sárba! Ráadásul péntek óta neheztel rá valamiért. De miért? Miért tartja a két méter távolságot?

*

Kék lánggal égő tűz az igazi – tegnap is volt, holnap is lesz, nem dohog, füstölög feleslegesen.

Id. Valló ingerülten, kezében szeneslapáttal, oda-vissza járt a tégláégető kemence hosszú padján. Odakint hajnalodott, lába alatt tűztenger izzott, ontotta magából a forróságot. S a tapasztalt munkás, a csoportvezető, aki, ha tehette, kerülte a hiábavaló erőkifejtést – kapkodott, dühösködött egész műszak alatt; úszott a verejtékben. Öten dolgoztak egy váltásban, négy vödör vizet megittak egy műszak alatt. Nyilván többet leizzadhattak magukról, mert egy húzósebb műszak után néha úgy kitikkadtak, hogy a nagykapuig sem bírták volna elvonszolni magukat, ha nincs a téglagyárban fürdési lehetőség. Félórákat álltak a zuhanyrózsa alatt, s már-már hallani vélték, hogy bőrük kiszáradt pólusai hogyan szürcsölik magukba a vizet. Mégis, a faluban megbecsült, irigyelt beosztás volt a tégláégetői. Dupláját kapták a keverő-, formázógépnél dolgozók, a téglarakodók fizetésének. Ha meg a bérüket téglában vették ki – s miért ne vették volna! –, háromszoros pénzt kerestek havonta. Pár év munkával a szerelemből (azaz: semmire) nősült fiatalember is kulcsrakész házat, istállót húzhatott a kolhoztól ingyen kapott telekre. Azt persze nem számolták, hány ember rokkant bele a nagy igyekezetbe.

Id. Valló Péter izmos, inas felsőtestén patakzott a szénportól feketéllő izzadság. Nem csoda, hogy elfáradt, pihenésképp odaállt a ládákból, deszkák-ból összehevenyészett asztalnál kártyázó fiúk mögé. Beülhetett volna közéjük, a 34 órás technológiai folyamat – magyarul: az égetés – utolsó fázisához értek (id. Valló szerette használni a mérnöktől ellesett szakkifejezéseket), megengedhették maguknak a lazítást. De ha a kibicelést nem is, a kártyázást szigorúan megtiltotta Vallóné az urának, csoportvezetői beosztásához méltatlannak ítélte.

– Mennyi híja van a másik kemencének? – kérdezte id. Valló ingerülten, s emberei azonmód félbehagyták a kártyázást, riadtan összenéztek – áthordani a szerszámokat, áttolni a nehéz, vaskerekű szénfelhordó szalagot a másik kemencéhez, pont most, mikor...?

– Megkukulatokat?

– Vagy tízezer nyerstégla – válaszolta egyikük.

Id. Valló köhintett, szótlannul a bádog után nyúlt, ivott, majd a keze ügyébe akadt vonóvassal elhúzta a legközelebbi szénleghányó lyuk fémfedelét. Odalent, a kemence mélyén kék lángok nyaldosták a vörösen izzó téglákat. A látvány máskor mindig megnyugtatta. Legfeljebb azon morfondírozott – ha morfondírozott –, hogy a váltásnak bőven lesz ideje áthurcolkodni, összetehetik a kezüket, ha délután el tudják indítani az égetést. A máskor azonban máskor volt: négy, nyolc, tizenkét nappal ezelőtt; ki gondolta volna, kicsoda, hogy a nagyobbik fia hülye locsogása kihúzhatja lába alól a talajt? „Adok én neki Amerikát – dohogott magában –, olyat, hogy belezöldül!”

A gyárkapu óra a fürdőben adta tudtára id. Valló Péternek, jó hangosan, hogy mindenki hallja – a párttitkár telefonon üzent érte, látni óhajtja. Hazamenni, ünneplőt ölteni, felesleges riadalmat kelteni id. Valló nem akart; a téglagyári étkezdében ütötte el az időt. Szépeket mondott a szakácsnéknak, s dugiban megivott pár felest a raktár félhomályában; Rózsikát kis híján a zsákokra döntötte, kénye-kedvére kalandozott keze az asszony fehér köpenye alatt. Ha nincs műszak után, és az idő sem sürgeti – nyolc óra felé járhatott –, biz’ isten meg... szorongatja. Rózsika, fiatalasszony létére, annyira sem ellenkezett, mint az évek óta özvegy Budáné, vagy a formázógépnél dolgozó, vénlánynak maradt cserfes Teri. „Miért van az – töprengett id. Valló, a párttitkár kolhoz-irodai szobájának ajtaja előtt várakozva –, hogy manapság a hegyes-begyés, bővérű fiatal lányok nyámnyila férfiakat választanak páruul?”

A kolhozelnök vastagszőnyeges, modern irodabúttos, süppedő foteles dolgozószobájának ellentéte volt a párttitkáré. Ha a tintafoltos íróasztal fölött nem a regnáló pártfőtitkárok portréi függtek volna, bárki emberfiában visszapörgette volna az idő kerekét az átkos ötvenes évekbe. Persze hogy elbizonytalanodott, állt egyik lábáról a másikra id. Valló, főleg azután, hogy a párttitkár, szemüvege fölött, rajta felejtette szűrős tekintetét. „Nem, nem azért

hivatott – futott át agyán –, hogy ezt vagy azt a fiatalembert avassam be a tégláégetés tudományába...”

– Gondolom, sejtí, miért hivatam – szólalt meg váratlanul a párttitkár, és széles, himlőfoltos, petyhüdt arca bíbor színt öltött.

Id. Valló vállá előregörnyedt, szemlesütve húzta összébb magát. De hiába sunyított paraszt módra, állt lábszárhoz szorított kézzel, illedelmesen, a párttitkár nem volt vevő a színjátékára, tenyere nagyot csattant az asztallapon.

– Ne-e-em!? – nyújtotta a szót, fűzte tovább a kérdést kérdéssel a párttitkár: – Hol él maga, Valló elvtárs?

Id. Valló próbált, hogyne próbált volna értelmes választ adni a kérdésre, de bárhogy erőlködött, nem jött hang a torkára.

– Örülök, hogy értjük egymást – nyugtázta a párttitkár id. Valló Péter hallgatását. – Bajok lesznek, nagy bajok, ha a fiad tovább példálózik Amerikával! Mennyi a fizetésed?

– 350-400 rubel – nyögte ki kínkeservesen id. Valló.

– Na látod! Ha a fizetésedhez még hozzávesszük a feketén eladott téglá árát, többre rüg a havi jövedelmed, mint a kolhozelnöki fizetés. Demokráciában élünk, nyugodtan kijavíthatasz, Valló elvtárs, ha netán rosszul számoltam.

Mit válaszolhatott volna id. Valló, na mit?

– Amerika így, Amerika úgy... – folytatta kisvártatva, homlokráncolva a párttitkár. – A szegény, jámbor, tudatlan kis asszonykák a műszergyártóban nem győzik kapkodni a fejüket, mikor a fiad rázendít, és egyik pillanatban a tőkés munkaszervezést dicsóíti, másíkbán a közvetlen főnökét ócsárolja, lehorítja a Lajost mindenféle kupecnek, tohonyának, nyámnnyilának. Mit gondolsz, Valló elvtárs, meddig fogjuk eltűrni Péter fiad munkásosztályunk kommunista hagyományaihoz méltatlan magatartását? Megmondom – egy percig sem! Vagy rendet raksz a fejében, vagy az államvédelmísek fognak szórakoztatni, nem én! Értted?

– Igen – nyelt nagyot id. Valló.

Féldeci a sarki büfében, egy pohár bor Etelkánál, véget érni nem akaró magyarázkodás odahaza – ennyire telt id. Vallónak a kora nyári, napsütéses péntek délelőttből. Még szerencse, hogy Kati mama észnél volt, figyelmeztette háborgó menyét a vasárnap hajnalra tervezett kaszálásra, arra, hogy két-három nap nem a világ, higgadt fejfel illik a családban rendet teremteni.

Két szobával arrább – a gondban őrlődő Vallónétól, a konyhaasztalnál letaglózva ül id. Vallótól, a bajban bölcs Kati mamától – Valló Péter gondolatban nagyon előreszaladt az időben, s valahonnan, a 21. század környékéről nézett vissza ágyban heverésző önmagára, valós helyzetére. „Hát igen, a műszergyártóknál soha nem fogok megkeresni havi 200 rubelt, tizenharmadik fizetés se lesz, se prémium – sodorta zátonyra minduntalan a nősülésről, a házépítésről és a gépkocsívásárlásról szótt ábrándjait a megkerülhetetlennek

túnó végkövetkeztetés. „Már hogy lenne! – háborgott magában. – A világ összes országában együttvéve nem ünnepelnek annyit, mint a Szovjetunióban!”

Újév, nők és hadsereg napja; november 7., május 1. és 9.; húsvét, pünkösd, karácsony kétszer (a pravoszlávok a régi naptár szerint tartják egyházi ünnepeiket) – futott mind gyorsabban a ceruza a párna alól előhúzott füzetlapon, mégsem tudott lépést tartani Péter vehemensségével. Számokkal akarta alátámasztani Valló Péter – ki tudja hányadszor – az igazát, mert hogy igaza volt, afelől nem volt kétsége.

Anna, Berta, Ilus, Julis... Mennyi névnap, születésnap; a munkaidőből eszem-iszomra lecsipentett két-három óra! Ráadásul a disznóölésekről kóstolónak vitt hurka, disznósajt, fazéknyi töltött káposzta elfogyasztására, a korsó borok elpozarazgatására elpocsékolt időt, a kolhozföldeken, hagymakapálással, répaegyeléssel eltöltött napokat már nem is számolta. Nélkülük is csak 0,15 század másodperce maradt részfeladata elvégzésére – három aprócska kondenzátor panelra cinezésére –, arra, hogy a jutalmakkal kecsgetető, órákra lebontott napi tervfeladatát teljesíteni tudja. „Levegőt venni nem lehet...” – legyintett, s nagyot sóhajtvá letette ceruzáját az irkalapon sorjázó, igazmondó számok előtt.

Ducskó sem tudott hazudni. Rögvest elengedte fülét, farkát, amint kiszimatolta, hogy a házban valami nincs rendjén, rossz van készülőben. A rosszat a várható perpatvar, az ajtócsapkodós családi csetepaté jelentette számára is, s olyankor jobb volt nem szem előtt lenni; a kerítéskapu utca felőli oldalának árnyékában kivárni a veszedelem elvonulását. Szóval, aki ismerte Ducskó szokásait, a kapu tövében kuporgó állat láttán könnyen levonhatta a következtetést: Vallóéknál áll a bál, nem hiányzik a vendég.

Valló Péter nem volt vendég, nem volt hová visszakoznia, s nem is akart. Azzal az elhatározással indult haza kedd délután a gyárból, szállt le házuk előtt a biciklijéről: következzen, aminek következnie kell. Persze hogy tudta, a szalagnál mellette ülő Farkas Kató megsúgta neki (húga a kolhozirodán dolgozott), hogy péntek reggel magához rendelte id. Vallót a párttitkár, és... „Hát igen, ha csak fele igaz annak, amit a Kató húga hallott a zárt ajtón keresztül, hallgathatok hozzá.”

Hűtőgép, elemes konyhaszekrény, négykarikás gázpór... Apja az asztalnál ült, anyja a spór mellett állt, egyedül Kati mama hiányzott a felhajtható támlájú sezlonról. Hogy most beküldték, vagy maga döntött úgy, hogy a szobájában marad, azon Valló Péternek nem volt ideje eltöprengeni – Vallóné nyomban kitámaszta, ahogy a konyhába lépett.

– Mondjad, mi jót csinált neked Amerika, hogy nem férsz végette a bőrödbe, hozod ránk a bajt? Nem volt elég, hogy annak idején apádat elvitték, jól megverték a milícián; szeme szálkája voltunk a főnökségnek évekig!

– Maguk ezt úgyse értik – fölényeskedett Péter, és táskáját hanyag mozdulattal a sezlontra dobta.

– Már hogyan értenénk – szólalt meg id. Valló.

– Egyéb se hiányzik, csak az, hogy a hülye locsogásod miatt, mert kényességben nem tudod, hová legyél, kihajítsanak bennünket a kolhozból! – kontrázott ura szavára Valló Boris.

– Senki nem fogja magukat a kizárni kolhozból, az újság azt írta...

– Hogy az újság mit ír...! – vágott fia szavába id. Valló. – Itt az van, amit ők akarnak. Egy telefonjukba kerül, és viszik, szó nélkül nyomorékká verik az embert!

– A párttitkár azzal fenyegette apádat...

– Tudom, mivel – tette tárgyalanná anyja mondandóját Valló Péter.

Se id. Valló, se Vallóné nem lepődött meg. Rég megtanulták (saját kárukon), hogy a boltban, az irodában, a munkahelyen, a falnak is füle van.

– Koldusbotra juttat bennünket, hogy oda – riadozott újfent Valló Boris, holott már kezében tartotta az ura kitöltötte pohárka bort, s nagyon úgy nézett ki, hogy hangoskodás nélkül rendezhetik az ügyet.

– Hallgass! – förmedt rá id. Valló, a szokottnál durvábban; asszonyára zúdította a téglagyári műszak alatt felgyülemlt fölös indulatát. Vallóné hátrahőkölt, lassan ocsúdott fel döbbenetéből – miért nem a fiával üvöltözik az ura, vajon miért, miért...?

– Valaki kiszeti... Valaki... – ismételte révülten.

– Halljam, ki bélel? – kérdezte, mit kérdezte: üvöltötte id. Valló; próbálta feledtetni előbbi... nyelvbötlését. Mert az volt, semmi egyéb – feleségének a kisujja felér öt... tíz Rózsival.

– Senki – vont a vállát Péter.

– Ágnes néne? – kérdezte Vallóné, alig hallhatóan.

– Mondom: senki.

– Biztos a szomszéd, a drágalátos festő úr – jelentette ki id. Valló, és miután magába döntötte pohár borát, még inkább gazembernek érezte magát; Rózsi, de főként a cserfes Teri és az özvegy Budáné miatt utolsó rongyembernek.

– Jancsi bácsi sem hallgatja el az igazát – kelt barátja pártjára Péter, majd apjára, anyjára nézett, s az volt az érzése, alig figyelnek arra, amit mond.

– Jancsi bátyádnak több sül – kapaszkodott Vallóné, próbálta magát a családi perpatvar ismerős, biztosnak tűnő terepére átlendíteni. – Tőle a kolhoz elvette a földjét, jószágát. Ha háborog, joggal háborog – elnézik neki. De téged mivel károsítottak meg, mid veszett oda?

– Semmi – válaszolta Péter, s mert anyja szavaiból hiányzott a meggyőző erő, a csak azért is akarnoksága önkéntelenül támadásba ment át: – Száz liter szám áll a raktárban a 96 fokos szesz, amiben a kész paneleket szoktuk mosni, köpetnyiben az égszét. Lajos százszoros hasznót hajt a felesleg eladásából!

– Micsodát haj? – értetlenkedett id. Valló, s újra felhajtott egy pohár bort.

– Láttam a szállítólevelet az asztalán, mit gondol, mennyi egy liter szesz állami önköltségi ára? Kilenc kopejka! – adta meg a választ Valló Péter fülsértő harsánysággal.

– Neked mi közöd hozzá?

Péter ugyancsak elcsodálkozott apja... ostoba kérdésén; nem tudta hol kezdje, hogy értesse meg: amit a Lajos tesz, az – bűncselekmény. Nem elég, hogy önkényesen visszaél a rábízott állami javakkal – emberek hallhatnak meg a kapzsisága miatt!

– A falu...

– Tojok a rühes falura! – csapott az asztalra id. Valló, majd a gázspórnál álló, már-már pityergő asszonya felé fordult: – Meg a pletykás vénasz-szonyokra, hogy arra!

– Nem tudni, miből nyerik a szeszt. Elég egy kisebb... technológiai hiba, és Lajos megmérgezheti a fél falut – hadarta Péter, feszítette a húrt öntudatlanul.

– Vagy befogod a lepcsés pofádat, vagy takarodsz a háztól! – üvöltötte id. Valló.

Remegtek az asztalon a poharak, remegett Valló Boris a spórnál – égzengés követi a földindulást; és... és: semmi. Vagyis csak annyi történt, hogy id. Valló Péter legyintett, hosszasan megbámulta tévelygő fiát, mielőtt újra megszólalt.

– Ne érdekeljen téged a falu! – hangzott jó tanácsa. – A gyufaszálat kettétörök, érted, mielőtt odaadják a másíknak, nehogy már hasznát vegye!

...Ducskó odahagyta a kapualjat, hívás nélkül a gazdája nyomába szegődött. Péter előregörnyedt testtartásából, s abból, hogy nem nézelődik se jobbra, se balra, megértette, hogy nem rohagálhat, csatangolhat kedvére – a nem remélt kirándulás közben mindvégig mellette kell kutyaolnia. Hát igen, a szomorúság – szomorúság; legjobb gyógyírja a hűség, és neki az – ugyebár – mibe se kerül.

A falu határától gidres-gödrös, poros földúton jó három kilométert kellett gyalogolniuk, hogy elérjék a kiserdőt. Megesett, hogy futva tették meg a távot, olyankor a nyítt fűvű erdőszéli legelőn, télen, a parázs havon elterülve pihették ki magukat.

Valló Péter akkor nap járta be először keresztül-kasul az alig kétszáz hektáros kiserdőt, mikor kézhez kapta a katonakönyvét. Addig a napig az erdőszéli százados tölgyfák bőven kielégítették kíváncsiságát, no meg a kullancsoktól, a szűnyograjoktól is tartott, nem beszélve a bokrok alatt tekergőző viperákról, amelyekkel Jancsi bácsi ijesztgette. De ünnepelni, gátlások nélkül ujjongani csak az erdő magányában lehet. Igen, hogy nem kell többé sorozóbizottság

elé állnia, ősszel, tavasszal a kórházat járnia, élhet szabadon. Sza-ba-don! Fittyet hányhat a viperáknak, kullancsoknak, szúnyogoknak – legfeljebb háború esetén sorozzák be, ha besorozzák, akkor meg már mindegy. Lőni fognak kint, bent; lent, fent: kő kövön nem marad.

Öröm ide, ujjongás oda: az erdőszélen megtorpant. Rossz előérzet, szorongás lett úrrá rajta. Képzeteiben úgy élt az erdő, mint sudár gyertyánfák, terpeszkedő tölgyek hona, ahol a piros levelű berkenye és a fekete termésű fagyalbokrok alatt félnék vadnyulak lapítanak; riadt szemű őzikék szökellnek át a tisztásokon, s fent, a magasban játékos kedvű mókusok ugrálnak fáról fára. A madarak meg, hát igen, azok dalolnak, szünet nélkül trilláznak éjjel-nappal.

Bárhogy hegyezte a fülét Valló Péter, csókakárogaón kívül nem hallott egyebet. Először a ködös, kehes októberi időjárást okolta, aztán magára lett fenemód dühös – kellett neki odahagyni a terített asztalt, az ő kedvéért összegyűlt, katonakönyvet ünneplő rokonságot! Ducskót utoljára hagyta, de hiába hívogatta, kiabálta a nevét, az nem volt hajlandó a sűrűből előjönni. Semmi jót nem remélve eredt a kutyája nyomába. Vagy negyven, netán ötven métert haladt az erdőben, mikor ráakadt az első, fatolvajok hátrahagyta méteres facsonkra. Aztán a másodikra, harmadikra, negyedikre... A gallyhalmok útvesztője után – nem tudni, miért – gondolkodás nélkül átvágott, pontosabban, átcibálta magát az útjába került, az egykor volt irtást beborító csipkebokor- és szederinda-tengeren. Kezét, arcát véresre karcolták a tüskék. De még annál is jobban fájt, jobban megsajogtatta lelkét a látvány, ami a túloldalon fogadta. A terjedelmes, sással, kiszáradó félben lévő kőrísfákkal tarkított tisztást mély, traktor vágta keréknyomok barázdálták. A nyomok mellett véges végig szeméthalmok éktelenkedtek, gőzölögve ontották magukból a bűzt.

...Dacára a nyárdélutáni hőségnek, ébredtek a szúnyograjok, így Péter és kutyája nem a maguk vágta csapásokon, a traktorok nyomvonalát követve érték el a holdbéli tájat. Illett rá a hasonlat. Másfél év alatt sokat mélyültek a keréknyomok, nagyobbra nőttek a szeméthegek, és Ducskó sem hajkurászta fejvesztve a szertefutkározó patkányokat, mint annak idején. Ült magának, és közben talán arra gondolt: szomorúságra, bánatra, keresve se találhatott volna jobb helyet a gazdája. És valóban: az emberi nemtörődömség kártétele mellett Valló Péter szomorúsága nagyon hamar el tudott törpülni. Olyannyira, hogy mire észrevette, már káromkodott, dühöngött: „Húsz, mit húsz: száz év alatt sem lehet helyreállítani, jóvátenni a rombolást!”

 ÚJ VETÉS

Czébely Gabriella 1974-ben született Beregszászban. A helyi Kossuth Lajos Középiskolában érettségizett. 1992-ben férjhez ment, két év múlva lánygyermeket szült, újabb két év múlva elvált. Nehéz megélhetési körülményei arra késztették, hogy Magyarországon próbáljon szerencsét. Dolgozott papírgyárban, gumigyártó üzemben, végül wellnessben recepciósként. 2000-ben ismét férjhez ment, és véglegesen áttelepült az anyaországba. Főszerepet játszott a Tükör című játékfilmben, amely bejutott a 38. Filmszemlére.

Gyermekkorától olvas és ír verseket. Ifjúkorában Zelk Zoltán, később Radnóti Miklós és Nagy László, jelenleg Pilinszky János és József Attila költészetének bűvöletében él.

CZÉBELY GABRIELLA**A NŐ**

Sápadt búsálmú igézet
Szunnyadó zene-zubatag
Csókvadász vérbő madonna
Szikrázva csörtető patak

Rémült szűkölő mártír
Gógsebzett hisztéria
Vakítón pompázó ékszer
Elfalsolt melódia

A FÉRFI

Vörösen lobogó szándék
Örökké imbolygó hajós
Fukar kincésű szomjas
Jövőbe harsogó jó

Öldöklő ónszürke harcos
Elszánt leszámolás
Elcsukló tarajos hangú
Örökös helybenfutás

APÁM

*Apám mindig komor volt,
Felbők vonultak homlokán.
A nyarakat nála töltöttem.
Mindig görnyedt a könyv fölött,
Poharában táncolt a bor,
Lassan hamvadt a cigarettája,
A hamu mindig a földre pottyant.*

*Mostanában komor vagyok,
Apám felbő a homlokomon.
A nyarakat nélküle töltöm.
Görnyedek a könyv fölött,
Poharamban táncol a sör,
Lassan hamvad a cigarettám,
S a hamu mindig a földre pottyán.*

NEM MUSZÁJ

*A festő áll, a tájat csodálja.
Feszített kék vászon az ég.
A tavacska bátán lilomvitorla,
S egybeolvad a messzeség.*

*Szellő se lebben, lomb se moccan,
Hangtalan és nyugodt a táj.
Akár egy kép, mozdulatlan,
Tán lefesteni sem muszáj.*

RUSZIN NÉPBALLADÁK

AZ ERDŐBEN HALDOKLÓ KATONA

*Az irtáson két jubarfa,
lebajlik az ága,
árnyékában ifjú barcos,
baldoklik az árva.*

*Jubászok a birkanyáját
terelgették éppen,
meglelték a sebesültet
a juhar tövében.*

*– Hej, bojtárok, jó emberek,
bívjátok anyámat,
ha még élve akar látni,
jöjjön ide, láthat.*

*Sír az apa, sír az anya,
sír minden testvére:*

*– Jaj, Istenem, a mi fiunk
fekszik itt a vérbe!*

*– Ne sírjatok, századomhoz
küldjétek hírt rólam,
hadd tudja meg a kapitány,
bű vitéze voltam!*

*Megjött a kapitány, leszállt
izzadó lováról,*

*legényéért hull a könnye,
mint a sűrű zápor.*

*– Kapitány úr, az istenért,
ne sirasson engem,
szerelvényem a kincstárba
adja le helyettem!*

*Az kívánom: pap, se barát
engem ne temessen,
csak jó katonapajtásim
álljanak felettem.*

*Mert a papok, a barátok
pénzen marakodnak,
de a bajtársaim igaz
könnyyekkel siratnak.*

*Temessetek el e szép völgy
mélységes ölébe,
ültessetek vad bangitát
a sírom fölébe.*

*A bangita bogyóira
kis madarak járnak,
ők hozzák el üzenetét
a kedves babámnak.*

A DRAGONYOS KATONA MEGŐLI KEDVESÉT

*Fenn a begyen kocsmá áll,
barna kislány oda jár,
sej-baj, juba-ba!
Barna kislány oda jár.*

*Egy dragonyos ott mulat,
barna kislányra mutat,*

*sej-baj, juba-ba!
Barna kislányra mutat.*

*– Barna kislány, aranyos,
tetszik-e a dragonyos,
sej-baj, juba-ba!
Tetszik-e a dragonyos?*

– *Én más legényt szeretek,
dragonyosé nem leszek,
sej-baj, juba-ba!
Dragonyosé nem leszek.*

*Éles kardját kibúzta,
a lány fejét levágta,
sej-baj, juba-ba!
A lány fejét levágta.*

*Egy napja a rács mögött,
két napja a rács mögött,
sej-baj, juba-ba!
Két napja a rács mögött.*

*Harmadik nap megunta,
az őrnagynak megírta,*

*sej-baj, juba-ba!
Az őrnagynak megírta.*

*A parancsot most hozzák,
bilincseit oldozzák,
sej-baj, juba-ba!
Bilincseit oldozzák.*

*Elengedték a zshiványt,
pedig levágta a lányt,
sej-baj, juba-ba!
Pedig levágta a lányt.*

*Arra neki oka volt:
az a szép lány csalfa volt,
sej-baj, juba-ba!
Az a szép lány csalfa volt.*

A CSUDAHALOTT

– *Készítessen márvány kutat,
édesanyám, drága,
friss vízéért ide jön majd
falunk legszebb lánya.*

*A korsaját minden leány
telemerítette,
de a szívem választottját
anyja nem engedte.*

– *Édesanyám, sajtó szívvel
azt az egyet kérem,
egy díszes vendégfogadót
építtessen nekem!*

*Ittak, mulattak a lányok
minden szombat este,
de a szívem választottját
nyja nem engedte.*

– *Édesanyám, csóvát vetek
háznak tetefjére,
bátha eljön az a lányka
a tűzvész hírére?*

*Tűz oltani idecsődült
mind a falu népe,
de szívem választottja csak
ablakából nézte.*

– *Fektesz, anyám, ravatalra,
az egekre kérlek,
csak eljön tán balott látni
az a gyöngye lélek?*

*Eljött, szemét majd kisírta
nehéz bánatába',
s erőltlenül bullt a legény
ölelő karjába.*

VAN-E KIÚT A VÁLSÁGBÓL?

Nem kell különösebb társadalomkutatói búvárkodásokat és elemzéseket végezni ahhoz, hogy eljussunk a szomorú következtetésig: a magyar társadalom, a magyar közélet ma súlyos politikai, szociális és morális válságot él át, és ez a válság érzékelhető a kisebbségi magyar közösségekben: Erdélyben és a Felvidéken is. Erről a válságról mindazonáltal, legalábbis a nyilvánosság színterein, kevés szó esik, pontosabban: mindkét magyarországi (és persze mindkét erdélyi) politikai erő (akár így is fogalmazhatnák: politikai „hitfelekezet”) részéről hangzanak el igen véstjósító kijelentések, kizárólagosan a szembenálló politikai erők felelősségéről, arra azonban alig törekszik valaki, hogy elmélyültebben és elemző módon vessen számot a mára kialakult széles körű válság természetével, okaival és következményeivel.

Nyilvánvaló, hogy a most következő futólagos megjegyzések, amelyek a nemrég megrendezett mezőkövesdi, *Dialógusok* nevet viselő kulturális tanácskozáson, egy napirenden kívüli felszólalás keretében hangzottak el, nem léphetnek fel azzal az igénnyel, hogy szélesebb körben és a kívánatos mélységben mutassák be az észlelt társadalmi-politikai-morális válság tüneteit és okozóit. Csupán szelvényeztek ezek, amelyek közreadását talán az is indokolja, hogy a mezőkövesdi tanácskozás közel kétszáz – magyarországi, szlovákiai, kárpátaljai és erdélyi – résztvevője igen nagy érdeklődéssel fogadta őket, és számos biztatás érkezett avégett, hogy az ott elhangzottak szélesebb körű nyilvánosság elé kerüljenek. Ennek a kívánságnak teszek eleget, amikor pontokba szedve papírra vetem a tanácskozáson elmondottakat.

1.) Igen fájdalmasnak és ártalmasnak tartom azt, hogy a magyar értelmiség, különösen a humán értelmiség (így az írók, művészek, tudósok, tanárok stb.) korábban, még a legsötétebb diktatúra évtizedeiben is érvényesülő közéleti tekintélye és hatékonysága a mögöttünk álló másfél évtizedben egy igen radikálisan működő „erőzió” áldozata lett. A közép-európai rendszerváltozásoknak mindenütt a humán értelmiség volt a kezdeményezője és szervezője, ez a történelmi szerep fokozatosan és most már rohamos tempóban leépült, és mára ott tartunk, hogy a humán értelmiségnek szinte semmi befolyása sincs a közélet eseményeire, kivált a politika stratégiai döntéseire. A kormányzati pozícióban lévő politikusok, de az ellenzékiek is hovatovább szánakozó mosollyal legyintenek az értelmiségi emberek „okvetetlenkedéseire”, és legfeljebb a hozzájuk teljes mértékben lojális értelmiségiek számíthatnak némi figyelemre, azok, akik igazolni és nem bírálni kívánják a pártpolitikusok döntéseit.

Időközben felnövekedett és megerősödött az a gazdasági-pénzügyi hatalmi csoport, amely többnyire nem nyilvánosan, inkább a színpalak mögött tartja kezében a politikai döntéseket. Ez a pénzügyi „elit” időnként ad némi alamizsnát a kultúra képviselőinek, természetesen elvárva azt az ellenszolgáltatást, hogy az alkotó értelmiség nem okvetetlenkedik a milliárdosok gyanús ügyeinek firtatá-

sában, magát a kultúrát mindazonáltal hasznos, de nem szükséges dekorációnak tekinti a pénz világának homlokzatán, anélkül persze, hogy komolyabban fáradozna a kulturális értékek megértése és elsajátítása körül. A magyar kultúra ma nem báró Hatvany Lajosokkal és báró Kornfeld Zsigmondokkal találja szemben magát, és a milliárdosok körében (kevés kivétellel) nem alakult ki az a mentalitás, amely száz esztendővel ezelőtt a modern magyar kultúra létrejöttének elsődrendű támasza volt.

2.) A politikai-kormányzati munkában igen sok kínos zavar tapasztalható. Csak a legutóbbi hónapokban is: az egészségügyi törvény körül épeszű ember mára alig képes átlátni és megítélni a fejleményeket, csak az érzékelhető, hogy egy átalakítási stratégia, amelyre éppen az egészségügyi szolgáltatások rendszerének hatékonyabb (és átláthatóbb) működtetése érdekében multhatatlanul szükség van, jó mélyen belesüllyedt a pártpolitikai élet mocsarába, és az országgyűlési képviselők sem igen tudják megmagyarázni, miért érdemes támogatni, vagy miért kell elutasítani az egészségügyi reformokat.

A legfontosabb beruházási ügyekben kifejezetten szerencsétlenkedés és kapkodás tapasztalható, így például a „kormányzati negyed” felépítése körül, a tervezetre eddig, mint mondják, sok százmillió forintot költöttek el, majd sajátos kommunikációs ötlettel bejelentették, hogy a műveleteket nem „leállították”, hanem „megállították” (nagyon finom stilisztikai érzékre vall, ha a kettő között valaki felfedezi a különbséget). Hasonló tapasztalatokat lehetett szerezni a budapesti metróépítés körül, csak úgy röpködnek a százmilliók, amikor szó esik arról, hogy az építkezés költsége hétfőről keddre milyen mértékben változik. (Korábban hasonló számháború zajlott az autópályák építése körül.) Mondhatnám, ember legyen a talpán, aki ezekben a bonyodalmakban eligazodik.

A hevenyészett kormányzati intézkedések természetesen nem pusztán a jelenleg regnáló adminisztráció számláját terhelik, így volt ez a korábbi kormányok idején is, hadd emlékeztessenek a Nemzeti Színház felépítése körüli érthetetlen és siralmas dolgokra: elkészült egy meglehetősen széles szakmai körben rokonszenvenvvel fogadott tervtanulmány, hozzáfogtak az alapozás munkálataihoz, aztán következett egy új kormányzati ciklus, és az illetékes hatalmi tényező befejezettnak nyilvánította az elkezdett építkezést, elvetette a már elfogadott terveket, és a saját „házi” építészével (aki a villáját is megtervezte) készítettett új helyszínre új terveket, a korábbi elképzelések emlékeztetőjéül meg ott maradt a (mára konszolidált) úgynevezett „nemzeti gödör”. A színház végül is felépült, hála Istennek, működik (a magyar színészet hőskorában, Déryné idején, falusi pajtákbán is tartottak színielőadásokat), a nemzet színháza mindazonáltal a legkevesébe sem emlékeztet azokra az épületekre, amelyekben Európa nyugati részén egy reprezentatív teátrum tevékenykedik.

3.) A magyar közéletben történelmileg nem ismeretlen, de mindig tragikus következményekkel járó szakadás tapasztalható, és mára két magyar közélet, két magyar értelmiség, két magyar kultúra létezik. A „pártok Magyarországa” lehetlenné tesz minden közös vállalkozást, közös felelősségvállalást és közös sikert.

Nem tudom, a politikai osztályban és a tudós politológusok körében (akiknek úgynevezett „szakserű” magyarázatai számomra mindinkább közönséges hadovának tetszenek) felismerte-e valaki ennek a kettészakadásnak a végzetessé váló következményeit. Pedig könnyű volna felidézni a magyar történelem beszédes példáit, mondjuk a Mohács előtti korszakból, midőn a király serege nem várta be azt, hogy csatlakozzanak hozzá az erdélyi, a horvátországi és a csehországi hadak, ezek egy része szándékosan, hatalmi ambícióktól vezetve, miként Szapolyai János erdélyi serege tette, hagyta magára és hagyta elvérezni a királyi sereget, és mindez történelmi értelemben tette tönkre azt az országot, amely valamivel korábban még a közép-európai régió vezető hatalma volt. (Innen azután, mondhatni, egyenes út vezetett el Trianonig.) A magyar történelem számos olyan példát ismer, amelynek tanúsága szerint a nemzeten belüli ellenségeskedés végzetes következményekkel járt az egész ország számára.

Mára nem csak a magyarországi, hanem a határokon túli magyar politikai közösségeket is végzetes belső ellentétek osztják meg, többnyire természetesen a magyarországi pártoskodás mintájára és hatására. Erdélyben egészen különleges szerencse, mondhatnám, kegyelmi ajándék kellett ahhoz, hogy a nemrégiben lezajlott európai parlamenti választásokon végül is négy magyar képviselő lehetett a magas brüsszeli testület tagja. (Bevallom, én nem számítottam ennyire!) Mindenesetre az erdélyi magyar politikai közösség (részben magyarországi példák és biztatások nyomán történt) végzetes kettészakításának könnyen lehetett volna az a következménye, hogy egyetlen magyar képviselő sem kerül az európai honatyák közé, és ez a veszedelem továbbra is fenyeget a soron következő romániai parlamenti választások alkalmával. A román államfő mindenesetre sikeresen dolgozott az ottani magyar politikai közösség kettészakításán, és ezt a manipulációs tevékenységét nyilván a jövőben sem adja fel.

4.) A politikai élet bipoláris rendszerének kialakulása eredményezte azt, hogy a magyar (és a határokon túli magyar) közéletben és kultúrában minden korábbi várákozással szemben rendkívüli mértékben megerősödtek a szélsőséges politikai erők pozíciói – egyelőre a szélsőjobboldalon, minthogy a magyar baloldal teljesen szétesőben van, az úgynevezett baloldali politikai tényezők sem szívesen képviselik a hagyományos baloldali politikai értékeket, és általánosságban is a baloldal fogalma elveszítette valódi jelentését és hitelességét, így azután baloldali lobogókkal legfeljebb a politikai mező szélső balszélén fellépő pártocskák tesznek kísérletet. Ezeknek azonban – a Kádár-féle rendszer bűnei és hitelvesztése következtében – szerencsére nincsenek tényleges lehetőségeik. Viszont mindinkább teret nyertek az egykori hazai szélsőjobboldal ideológiai és mozgalmi örökösei és ezeknek félkatonai szervezetei, amelyek mára öntudatosan masíroznak, gondolom, valamiféle, a vágyálmodban körvonalazódó hatalomátvétel felé. Magam igen veszedelmesnek tartom azt, hogy tulajdonképpen jó szándékú és a magyarság jövőjéért aggódó fiatalok olyan lobogók alatt, olyan jelszavak mellett keresik helyüket, amelyek különben az ország idősebb nemzedékeit egy kifejezetten magyarságellenes, nemzetvesztő politikai kurzusra emlékeztetik.

5.) Végül: számot kell vetni annak következményeivel, hogy az ország egy igen kis része hihetetlenül meggazdagodott, egy igen nagy része pedig hihetetlenül elszegényedett. Annak idején (különben a későbbiekben helyét a szélsőjobboldalon kereső Oláh György egy híressé vált metaforája nyomán) „hárommillió koldus” Magyarországról beszéltek, és az ezzel járó társadalomkritika kifejezésre talált a szociáldemokrácia, a polgári liberalizmus és a népi irodalom táborában is. Mára ismét létrejött ez a hárommillió (vagy nagyobb) szegénység: a kiszolgáltatott, teljességgel reménytelen és jövőkép nélküli embersokaság, amely egyszerűen képtelen integrálódni a polgári társadalomba, és csupán azért nem veszélyezteti igazán ennek a társadalomnak a berendezkedését, intézményeit, mert nincs politikai képviselése. És akkor még nem is szóltam azokról a rejtett és időzített „bombákról”, amelyek egyszer valóban felrobbanhatnak és veszedelmes társadalmi válságot idézhetnek elő: természetesen az emberhez méltó élet elemi feltételeit is nélkülöző, nyomorban élő rétegekre, például a vidéki cigányságra gondolok.

A magyar társadalom, mondhatnám, ma két politikai stratégia vagy inkább lelki berendezkedés megosztó világában vergődik: egyfelől érvényesül egy bizonyos absztrakt racionalitás, amely hatékony reformintézkedések által kívánja megoldani a kialakult válságos helyzetet, másfelől érvényesül egy szenvedélyekre, mindenekelőtt (kétségtelenül jogos) társadalmi elégedetlenségre építő demagógia, amely voluntarista elképzelések révén ígéri ugyanezt. (Kitetszett ez a mezőkövesdi tanácskozás megszólalásaiban is.) Úgy gondolom, hogy értelmes, ugyanakkor empátiás beszéddel kellene elemezni a válság okait, körülményeit és a megoldás lehetőségeit. Erre pedig csak az értelmiségnek (a független értelmiségnek) lehet képessége és mandátuma. Ha tehát ki akarunk emelkedni a szociális, politikai és morális válságból, ennek az értelmiségnek kellene (akárcsak a nyolcvanas évek végén) felemelnie a fejét és a szavát.

POMOGÁTS BÉLA

LEGYEN VERS

Bakos Kiss Károly első kötete

Bakos Kiss Károly az újabb kárpátaljai magyar költészet máris egyik legmarkánsabb képviselője. Jó nevet – ismertséget és elismertséget – elsősorban az éveken át az *Együtt* folyóiratban közölt verseivel szerzett (2005-ben elnyerte az irodalmi–művészeti–kulturális lap nívódíját is), s most pedig első megjelent kötetével. Ami a fiatalabb nemzedékek lírikusaira – Becske József Lajostól Lengyel Jánosig és Mester Magdolnáig – általában jellemző, az őrá is áll: megújító szellemi és poétikai törekvéseit a hagyományfolytatás szervességének megőrzésével együtt látja elképzelhetőnek és megvalósíthatónak. Mindez szemléletesen követhető nyomon az *Együtt* felfedezettjeinek, állandó fiatal szerzőinek és induló alkotóinak a munkáiból válogató 2007-es *Új Vetés* című antológiában is. A gyűjtemény *Pályakezdő fiatalok antológiája – A kárpátaljai magyar irodalom ötödik nemzedéke* alcímmel, Kovács Gábor szerkesztésében jelent meg az Intermix Kiadónál, s az ígretességüket már bizonyító tehetségeket felvonultató könyv éppen (persze az alfabetikus sorrend okán is) Bakos Kiss Károly gazdag versanyagával nyit. Az igen örvendetesen „eléggyé sűrű rajban” jelentkező fiatalokat bemutató antológiáról szólva – *Készülődés (A kárpátaljai magyar írás)* (2007) című áttekintő irodalomtörténeti esszé-fűzésében, tömör alapvetésekkel szolgáló összefoglaló tanulmánykötetében – S. Benedek András egyenesen a „képek, átlényegítések, fogalmi átvetések” mestereként üdvözli és méltatja a költőt. Aki a technikai tudás mesteriségén túl a varázskeltő megszólalás művészetében is joggal bízunk. (Ld. még: Márkus Béla: *Köd és temető – A magyar irodalom esélyei Kárpátalján*, Új Hegyvidék, 2006/2.)

S valóban, a koncepciózusan összeállított, megszerkesztett mostani debütáló kötet, a (Koszták István expresszív nonfiguratív grafikáival illusztrált) *Legyen vers* legelsősorban is formai fegyelmezettségével és mértéktartásával, szemléleti-gondolati nyitottságot és erőteljes érzelmi-intellektuális koncentrátságot egyszerre tanúsító kidolgozottságával, tudatosság és spontaneitás sajátos összhangjával tűnik ki. Bakos Kiss Károly lírai beszédmódjának jellegzetes vonása mind az eredendő költői szubjektivitásból táplálkozó önkifejező szándék, mind a stilizáló, átképzeléses, szövegczelláló műgond, a határozott igyekezet a művéség elérésére. Ez a jelképiesítő elvonatkoztatás a súlyos önreflexivitással és sorseszmelettel egyeztető hanghordozás, a zártan strukturált versalkat keretei közé szorított képi fantázia, vagyis a képteremtő és képzsűrítő nyelvi asszociativitás: mintegy művészi, esztétikai-etikai anyagjegyként kétségtelenül magán hordozza és elevenen továbbörökíti azt

a kárpátaljai magyar költészeti tradíciót, amely Fodor Gézától Vári Fábián Lászlóig és Zselicki Józseftől Füzesi Magdáig, Dupka Györgyig, Penckófer Jánosig oly karakterisztikussá alakította és nemesítette ezt a verstípust. (A szerző organikus hagyománytudatát kiváló tanulmányai is példázzák S. Benedek András vagy Fodor Géza költészetéről.)

A képiség látványi, hangulati, gondolati és stiláris intenzitásának megragadó jelentőségét egyébként Vári Fábián László könyvajánló előszava is külön nyomatékosítja: „Érdeemes a kis opusokhoz vissza-visszatérve mély lélegzetet venni, s ha van hozzá vevőrendszerünk, hagyni, hadd uralja el magát életvedveink áramában a hibátlan ritmus, hadd bombázzák tudatunkat a verssorokat összefogó képek, áttételek jótékony sugarai.” És maga költő is így vall a könyvborítón megszövegezett kommentárjában: „A vers, mint zene, mint kép, mint dráma és történet a nyelv alakíthatósága folytán vált ellipszisem gyűjtőpontjává, s máig vonzásának foglya vagyok.” A sorsjelentéses esztétikumé tehát, amelyben a kimondott költői szó egzisztenciális érdekű sorseseemény. Olyan szellemi kisugárzású beszédaktus, amelyből nem szűrődnek ki, hanem amelyben a metaforikus tömörítés folytán éppenséggel összeszikkirálnak a személyiség öntanúsító és konfesszionális szízlamai, a közösségi, történelmi létezés gondtapasztalatai, a vállalkozás, az értékvállalás örök erkölcsi és spirituális késztetései. A hagyományosságának értelmét újraéltető és újraíró költőszerep vagy hivatás ösztönzései. Amelynek élménygyökerei és létszemléleti horizontjai szorosan kötődnek a magyar és az egyetemes lírai örökség autentikus üzeneteihez, valódi emberi minőségigényéhez: „Mindenesetre hiszem, hogy az esztétikai szépség ekképpen megfogalmazása, mint minden művészetek, a barlangrajzoktól az ipari formatervezésig, a munkadaloktól a szimfóniákig, úgy a vers is a lélekkel bíró ember örök szükséglete marad. Hogy a születés és halál végpontjai között csillapuljon a lélek tárnáiban megbúvó félelem, hogy a halandó megélje a teljességet e számára szűkre szabott, képlékeny időben.”

Ennek jegyében szólal meg a kötet és az első ciklus élén a címadó „rímjátékos” ars poetica, a *Legyen vers* – némiképp a József Attila-i költészetfelfogás („szükséges, hogy vers írassék, különben *meggörbülne a világ gyémánttengelye*”) reminiszcenciájával, s a létfájdalom-enyhítő humanitás általános és konkrét lényegszerűségeit az egyéni és kollektív megmaradásvágy, a sajátos kisebbségi-kárpátaljai élménytartalmak megszenvedett igazságaival összekapcsolva: „Legyen vers, hogy legyen minden. / Szív ne vágyjon menni innen. / Ész ne vágyjon megbomolni (...) S legyen ír, hogy így ne fájjon / A mozdulat e nyesett tájon. / Mindnek társ, hogy el ne essék, / Aki esne. Szava: tessék! / Legyen tűz, ki fázik, annak. / S ezt nevezzék, akik vannak, / Majd szabálynak – / Íratlannak.” A kétségbeesett létezés méltóságához és vigaszához segítő költészet szolidaritáseszmenyéhez azonban éppen az a fajta

természetes könnyedség és tiszta derű is elidegeníthetetlenül tartozik hozzá, amely a dalszerűség rímes-ritmizáló (s szinte a keresetlen egyszerűségben rejülő nyelvi esendőséget is megkockáztató vagy kitakaró) stílusalakzataiban érvényesül. A zenei és festői játékoság formavarázsnak megkísértése, az anaforikus, alliterációs tagolások és hangeffektusok gyakorisága mind annak a telített és csiszolt előadásmódnak a jele, amely a szó- és jelképi látomás-teremtésben is súlyosság és súlytalanság között balanszíroz. A víz, a tenger, a bárka és az Ararát, a biblikus olajág és a kenyér, a mítoszi kín és remény, vagy Baudelaire albatroszának felidézésekor a motívumsűrítő utalások a kárpátaljai életérzés-lírában oly jellegzetes madár-, ló-, fa-, akác-képzetekre is kiterjednek: „Te tört madár hajók padlatáról / Ki hullton is csak tiszta kékre vágsz / Elkötik a vén lovat a fától // Te tél tövében görnyedő akác / Ki jól tudod kialszik magától / Ha távol reszkető tüzekre látsz”. Az átvetítő, áttételes sors- és helyzetrajzok, a szimbolikus absztrakció közegébe helyeződnek tehát a megélt személyes, családi és historikus közérzet, létproblematika finoman árnyalt jelentéssugallatai: „Túl a sok-sok dróthatáron / Anyám jár a kútra nyáron / Vödrét folyton hitbe mártja / Vak hitének fény az ára // Hogy ha nem lesz fény a bére / Nem hajolhat kút vizére / S anyám szomjan hal a nyáron / Túl a sok-sok dróthatáron” (*Népdal*); „Így / Sírva mosolygón / Vagyok / Egy világvégi bolygón / Akár a meztelen magány / És ruhátlanul van velem / Meghasonlott nemzetem / Ki gyakran foltot tett magán / Ha világít az értelem / Hallom a történelem / Száz zaja közt az életem” (*Így*); „Apám paraszt, dárborostás. / Neki fagyot hoz a postás... / Anyám örök. Haja ében / Volt, de meglopták színében... // Itt a Kárpát keretében... // Maradéuk én vagyok” (*Töredékes bemutatkozás*); „Ahogy a csecsemősírás hajnalodik / Ahogy a gyermekkor kék út kanyarog / Ahogy a felnőttkor vastagodik / Ahogyan csak az álma ragyog / Ahogy minden szín a szép a hazám / Ahogy hittem Isten arca vagyok / Ahogy fénysziketel a deszkakarám / Ahogy dübörögnek a hangdarabok” (*Ahogy*); „Itt esők mosnak és örök / Szálai éles dróttá hűlnek // Itt kínok laknak meg örömök / S az örömök kitelepülnek” (*Cím nélkül*).

A feszes képpalkotásra törekvő lírai dikció nem véletlenül jelzi a közvetlen vagy közvetett Pilinszky-hatásokat, a misztériumteremtő csendig redukált súlyosságúság ígézetét: „Felkattan este tíz felé / Szikrát vet a fény a dróton / Valaki jár a folyosókon / S kialszik este tíz felé” (*Villany*); „A dal és a csönd / Két orgona” (*Weöres és Pilinszky*). A *Dráma* kezdete („Mint akit akkor minden elhagyott”) is Pilinszky-allúziót mozgósít („Mert elhagyatnak akkor mindeknek”), hogy azután a Dsida-féle *Nagycsütörtök* téma- és hangzásvilágával elevenítse fel a krisztusi passió örök jelenvalóságát – legfeljebb a verszárlatban lazítva kissé túlságosan hétköznapiassá (bár jelentésszerű kontrasztossággal, de nyelvileg mégis disszonánsan) az addig fojtottságában is emelkedett,

mélyértelműségében összetett profán-szagrális atmoszférát („S betelhet újra a dráma vele – / mit sem törődve alusszuk át”). Nem ritkák egyébként a bizarr és fanyarul ironikus eredeti képi ötletek, s legtöbbször egységesen átformált polifón hangulatiságba illeszkednek („Egy hegedűt feszítettem a számba / Csorog rá a nyálam / S a nyelvem a vonó // Hát bocsásd meg Hegedű / ha nem tudok énekelni”).

A könyv *Latin versek és Keleti versek* című második, illetve harmadik ciklusa játékos, légiésen filozofikus darabok sorozata. A „latinosa” délies, mediterrán életörömet, finoman erotikus, románcos, trubadúros hangulato-
kat, karneváliás vagy antik, reneszánszosan derűs létszereteket árasztanak. A vidáman lüktető dallamosság változatos, olykor virtuóz színezéssel zengi a test, a bor, a szerelem – a szép szenvedély – dicséretét, de a kedves, dekoratív báj, az egzotikus kellem harmóniáját rendre aláfestik a végzet, az éjszaka vagy általában a sötétség, a korlátoltság ellentónusai. A keleti tusrajzok vagy törékenységét idéző leheletnyi szóvillanások (haikuk, négysorosok) pedig enyhe misztikumot és aforisztikus, gnomikus bölcséleti sejtelmeket vegyí-
tenek. (Az artisztikus kínai és japán líra „maga a parányi képekbe foglalt világmindenség”; „éterien könnyed és érzéki”, „egyszerre súlyos és lebegő”, „csupa sugallat, érintés, megütött hangvilla” – mondja erről a Lengyel János készítette interjújában *Együtt*, 2006/1./ a költő, akire – saját vallomása szerint – kezdettől, diákkori vers-és prózamondó élményei óta „elemi erővel hatott a kötött formák zeneisége, akusztikája, a szöveg képi megjelenítettsége”.) A fagyra zuhanó könnyű madár rebbenésétől a vészjóslo villámcsikázásig villódzó képiség és az „Ó jaj minden szétfolyik / Ó jaj minden megmarad” paradoxitásától az archaikus (mágikus-mitikus) lét- és erkölcsfilozófiai (és akár Kányádi, Sütő és mások nevezetes metaforáit is variáló) példabeszédig („Gyöngé roppan, összetör. / Erős mindent elvisel. / Erős roppan, összetör. / Gyöngé hajlik, elvisel” – *Törékeny asszony éneke*) terjedő fogalmiság: együttesen rétegezi az ősköltészetig mélyülő jelentésszintjeit. „Bár súlya van – a súlytalan övé”: a fájdalom fölé szállni igyekvő fecskemadárhoz hasonlatosak ezek a javarészt invenciózus etüdök; véges és végtelen, mélység és magasság érintkezését, a fényt sugárzó és fényelnyelő csillagok közti űrket tapintják, a mulandóság, az „örök fehér ragyogás” titkait, amikor „távolodó pont inog a havazásban”. S ezt a fajta összetettséget dúsítják a sorsnyomásra vonatkozó légikus utalások: „Vagy kirúgni a széket / Vagy elkéült tíz ujjal / Markolni a létet”; „Kelet vagyok Nyugaton, / Nyugat vagyok Keleten. / Magyar vagyok, tehetem”; „Ha írok mind mi út kitér / Ha írok ujjaim letörnek”; „A mondatoknak nőnek rései / Száj zugába visszaszáll a szó / Csak hull csak hull a hó”. (Mint Farkas Árpádnál a hetvenes években: „nagy havak gyomrában” a lét hallgatni tanult.)

Kiérlelt eredményei mindezek egyfajta sikeres imitatív és újraíró stílus-
és erőpróbának. S ha olykor hiányzik is belőlük valamifajta többlet, valami

meghökkenetően, váratlanul eredeti szempont vagy lelemény, talán éppen megint a szuggesztív sorsvízió-elemek beépítése lendítheti őket tovább. Vagy az olyan banalitásnak tetsző, egyszerűségében mégis megejtő összekapcsolása pillanatnyiságnak és örökkévalóságnak, mint amelyet a *Tükör* tanúsít: „Nézd az idő homorú tükrét, / S görbületében önmagad. / A pillanatban egy öröklét, / Az öröklétben egy pillanat.”

Az bizonyosnak látszik, hogy első kötetének összeteljesítményével Bakos Kiss Károly beírta magát a mai kárpátaljai magyar irodalom folytatódó történetébe. (*Bakos Kiss Károly: Legyen vers. Versek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2007.*)

BÉRTHA ZOLTÁN

CSAK VERS LEGYEN

Bakos Kiss Károly Legyen vers című kötetéről

A második világháború után, két évtized szellemi nyomorúsága után a kárpátaljai Forrás nemzedéke még a megszólalás esélyeit kereste-kutatta, miközben egyik-másik „hivatalos” író a tyúk vagy tojás kérdésein elmélkedett. Képzett, jó írók csoportos jelentkezése, vagy az önmegmutatáshoz szükséges irodalmi fórum megteremtése az elsődleges? A válasz a birodalmi logika oldaláról érkezett: az új írógeneráció jelentkezésekor megszüntetett és lezárt minden publikációs lehetőséget. Ami ezt követte: a pártlap irodalmi inkubátora. S egy pesti vélemény: „A kárpátaljai magyar irodalom olyan, mint a csapvíz. Iható, de nagyon szomjasnak kell lenni hozzá!”

A „gonosz birodalmának” megroppanása után sorra indultak és szűntek meg lapok, folyóiratok. Kétségtelenül hasznos publikációik értékét azonban beárnyékolta célzatosságuk és ebből fakadó efemer voltak.

A „hőskort” idéző teremtő gondolat hozta létre napjaink biztos stratégiái pontnak tűnő irodalmi fórumát, az *Együttet*. Az *Együttet*, amely már címében is egy immár negyvenéves próbálkozás, a „szamizdat” *Együtt* hagyományait vállalja fel. Ez a hagyomány az irodalomteremtés szándéka, az egységes magyar irodalomban sajátos arccal, hanggal jelentkező kárpátaljai magyar írás megjelenítésének szándéka.

Mindezt azért kell bevezetőben elmondanunk, mert Bakos Kiss Károly – kis túlzással persze – az *Együtt* költője. Bizonyítéka annak, hogy ez a lap (nyilvánvaló érzelmi gyengeségei, elkötelezettsége ellenére) nyitott minden újra s mindenre, ami a szó legszorosabb értelmében *írás*, a tökéletesen szinte sohasem felfejthető szavak örök titkának felszíkraztatása.

De lépünk kicsit vissza a pozitívista irodalomelemzők világába, s kezdjük az origónál.

Bakos Kiss Károly három évtizede Beregújfaluban született, ott, ahol a hegyek belesimulnak a Tiszahát mocsaras-lápos világába. Hadd mondjam hitelesebben: Bakos Kiss Károly sorsunk peremén született, ahol a Kárpátokat felgyűrő tektonikus kataklizmáknál hatalmasabb erők birkóznak emberi, egyéni és nemzeti létezésünkkel. Múltunk ez és jövőnk záloga, keserű hitben és dachban kötélbárányává vált törvény, a megmaradás törvénye.

S ha már szimbolikusnak tekintjük az útnak indító tájat, nézzük ebből a szempontból a születés idejét is. Három évtizede taposták el végleg a *Forrás* bátor vállalkozásait és vállalkozóit. Ez a vereség azonban nem végleges legyőzetés volt, ahogy a gonosz nem is arathat végső diadalmat. Mert lám, újra itt a vers.

Maga a kötet élére emelt verscím akár a lábunk elé vetett kesztyű. Amelyet, ha felveszünk, szembeszegülünk a verssel. S amely, ha valóban az, vesztünk lesz, vagy barátunk.

Nem olvasható ez a kötet, csak a vers olvasható. Bakos Kiss Károly számára a költészet maga a nyelv, a szó. De e szavak ruhája, külső burka véres, és fibulája tündöklő gyémánt. Minden egyes vers egy-egy jel a siratófalon; a megélt sors és az elvesztett örökség lenyomata. A költő, akár a rózsakertész, aki idillt nevel és bíbor vérben tobzódó drámát köt csokorba.

A végtelen vizek fölött cikkanó sirály sem a mindent feloldó béke megjelenítése (*Víziszonett*), mert a vadvizek már sodorják a költőt új tengerek, új jelképek felé. Oda, ahol felrélik a Bárka, tétován a lét és nemlét között vívódva (*Bárkaszonett*). S ha a Bárka mégis partot ér, a születés misztériuma még mindig csak felvillanó fény (*Baudelaire*). A képek, fények és hangok öntudatlan lírájának hálójából azonban végül kifordul a valóság és Sinka verseinek döbbenetével szólal meg: *Túl a sok-sok dróthatáron / Anyám jár a kútra nyáron / Vödörét folyton hitbe mártja / Vak hitének fény az ára // Hogy ha nem lesz fény a bére / Nem bajolhat kút vizére / S anyám szomjan bal a nyáron / Túl a sok-sok dróthatáron (Népdal).*

Szilánkok ezek a versek, az egykor Újfaluban bárdolt mestergerendák szilánkjai. Amelyeken még nincs felvéve a költő arca, csak egy-egy szilácson tűnik fel tükörképe (*Portré, Bevallás*).

A költő még szabad dalnok, villoni vándorpoéta. Lelki otthona a latin táj, a latin világ, amely telve van igézettel és szerelemmel. De a magyar költő barbár e tájon, lírája „tömör sötéttel telik”. Kilép ebből a szűkre zárt világból, s ahogy magát az itt élő népeket is, új földrészek igézete vonzza. Olyannyira, hogy az *Éjszakában* már Jorge Amado, a Zsubiabá varázslatára ébredünk.

Ma az úgynevezett európai költészetben, közte a magyar irodalomban erős a keleti költészet hatása. Bakos Kiss Károly mintegy félszáz haikuval,

vakával, vagy más nehezen felismerhető versformátummal vetít elénk egy elmélkedőbb, bölcsőbb világot. Szépek ezek a versek és elgondolkodtatóak. A keleti vers nála azonban mégsem a kimerevített pillanat, hanem barbár átok és ima: ráolvasás. A keleti ember ilyen súlyos sorokat, amelyeket Bakos Kiss ír – s amelyek akár egy-egy dráma – nem vet papírra. Az előszó írója, Vári Fábián László is megdöbben a *Vagy-vagy haiku* végletekig sűrített emberi alternatíváján: *Vagy kirúgni a széket / Vagy elkékiült tíz ujjal / Marakolni a léte.*

Látszólag csak ennyi. Csak ennyi?! Talán még maga a költő sem látta meg, hogy e keserű párlat mögött ott rejlik az egész teremtett világ, élő társunk minden méreg- és gyógynövénye, az élet és halál itala. S ott rejlik egy másik vers, a sorokba sem törhető primer költészet.

A Kelet–Nyugat sem japán vagy mandarin-kínai alternatíva. A költőnek végül mégis ki kell mondania – annyi szép hasonlat után –, hogy „száj zugába visszazáll a szó” (*Elballgatás*) és „Nehéz a tájban néma fa lenni” (*Csontváry*). Az olvasó pedig, a védtelen, lefegyverzett olvasó együtt szenved a *főn* sívó szelétől Csontváry cédrusaival.

De mi kiirtott erdeinkkel, a remetei tölgyessel, a szent királyok egykor-volt vadászó erdeivel együtt minden őszünkben és általuk életre ítélt ma is őrködünk a hóhatáron. Legyen tehát a költő is makaes, meg- és legyőzhetetlen; gyúrja maga alá e földi földet és induljon a napba öltözött elé, mint vérző sebet hordva az elfelejtett ölelést. S ne hagyja, hogy a bánat eljegyezze. (*Bakos Kiss Károly: Legyen vers. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*)

S. BENEDEK ANDRÁS

EUROPÉEREK A VERHOVINÁN

Egyáltalán nem túlzó, ha Fegyir Potusnyákot Kárpátalja utolsó univerzális tudású gondolkodójának, irodalmárának és néprajzosának nevezzük. Szülőfaluja, Oszij közepes nagyságú falu Bilke közelében. Az Ilosvai medence egyik legrégebb települése, Szajkó néven már 1587-ben is említik. 1910-ben, Fegyir Potusnyák születésekor az útkeresztőzésekben és a vasútvonalhoz közel fekvő község lakói számára könnyen elérhető a „nagyvilág”. A jövőző tudós számára elemi iskolai tanulmányai után szinte értelemszerűen a neves hagyományokkal és felkészült tanári gárdával rendelkező beregszászi gimnázium következik, ahol párhuzamos magyar–ruszin osztályok működnek ugyan, de az oktatók legtöbbször mindkét tagozaton feladatot vállalnak. Igazgatója több időszakban is Grigássy Mihály, aki földrajzot, történelmet és ruszin nyelvet tanított elsősorban a ruszin, de a magyar tagozaton is. (Ezek jelzik Potusnyák fő érdeklődési területeit). Nevét, sajnos hiányolnunk kell a ma kézikönyveiből. Meg kell említenünk Lukovics Antalt, aki szintén több alkalommal volt az intézmény igazgatója, s aki a ruszin népdalok elemzésével foglalkozott. Sokatmondó Dr. Fenczik Jenő neve is, aki a ruszin kultúra egyik legnagyobb harcosának nevét viselve stílszerűen a ruszin nyelv, a honismeret és a természetrajz tanára volt. De itt tanított Dr. Göndöcs László matematikus, Dr. Jantsky Béla földtankutató vagy éppen Suara Róbert nyelvész, akik a második világháború után ugyan már nem Kárpátalján, de igen komoly szakmai pályát futottak be.

Fegyir Potusnyák tehát nem üres kézzel (mondhatnánk: fejjel) érkezett a prágai Károly Egyetemre. Ez a nagy múltú egyetem nevezetes volt arról, hogy nemcsak megtúrta, de szinte támogatta is az úgynevezett „áthallgatást”. Itt és részben magánszorgalomból megtanulta a latin, francia, szlovák, magyar és ruszin nyelvet, valamint megismerkedett a délszáv nyelvekkel is. Tudott természetesen az Első Köztársaság két nyelvén, csehül és szlovákul is. Főbb szakmai tárgyai az ukrán irodalom, a filozófia és a néprajz voltak. Ugyanakkor megismerkedett a történelem, régészet és antropológia tudományával is. Nem véletlen, hogy mindezek elsajátításához hét évre volt szüksége.

Hazatérése után Bilkén és Nagybocksón tanított, de a német ultimátum után besorozták a csehszlovák hadseregbe, amely az európai erőviszonyok ismeretében nem vállalta a fegyveres ellenállást. Potusnyák Kárpátalja magyar uralom alá kerülése után a cseh–morva protektorátusban maradt és könyvtárosként dolgozott Brnóban. Amikor azonban érezhetővé vált, hogy a szoldateszka szándékaival szemben Teleki Pál megvalósítja a ruszin autonómiát, hazatért. Egyes életrajzírói a későbbi néhány évét úgy értékelik, hogy

mint megbízhatatlan, nem kaphatott tanári állást. Ez igaz, olyan értelemben, hogy a nagy tudású kutatónak egyetemi katedra járt volna Budapest, Bécs vagy Párizs valamelyik egyetemén. Ő azonban Kárpátalján akart dolgozni és kutatni, így hazatérte után a Kárpátaljai Tudományos Társaságban (a ruszin Akadémián) igyekezett tehetségét, tudását hasznosítani és hamarosan a *Lityeraturnejaja Negyilja* szerkesztője lett.

Sokoldalú képességeit azonban csak az irodalom területén nem tudta kibontakoztatni.

Ekkorra esik szerencsés találkozása Gunda Béla néprajztudóssal. Gunda európai látószögű tudós volt. Tanult a földrajz-kémia szakon, geológiát hallgatott, felvett turkológiai, szlavisztikai, albán és archeológiai szemináriumokat, de legjobban az antropológia akkor még új tudománya ragadta meg. Már utolsóéves egyetemistaként Győrffy István tanársegéde lett. Ezután svéd állami ösztöndíjjal Stockholmba került. Hazatérve a Magyar Néprajzi Múzeumban vezető állás várta. A kéziratos archívumok fejlesztése volt elsődrendű feladata. Együttal több tanulmány-, illetve kutatóút szervezett Észak-Erdélybe és az Északkeleti Kárpátokba, ahol a munkácsi költő Sáfáry Lászlóval és utóbbi ajánlására Fegyir Potusnyákkal jártak előbb a Vicsa és a Latorca völgyében, majd később meghatározó módon a máramarosi Verhovinán és a Huculföldön. A csoport munkája nem a leíró néprajzra koncentrált, hanem inkább a kulturális antropológiára. Ekkor születtek Fegyir Potusnyák meghatározó művei a ruszin néphiedelmekről, a természeti világ és a tudat rejtett kapcsolatáról, a démonológiáról.

A terep- és kutatómunkán túl Gunda Béla megbízta Potusnyákat a Magyar Néprajzi Atlasz helyi adatainak gyűjtésével és feldolgozásával, majd az akkor már közel fél évszázados és ekkor rendezésre, tudományos rendszerezésre kerülő Ethnológiai Adattár új adatainak gyűjtésében kapott feladatot.

Sáfáry László munkásságának elemzése túlnőne egy rövid beszámoló keretein. Mindenesetre le kell szögeznünk, hogy a tárgyalt időszakban itt egy európai rangú nyári néprajzi-antropológiai műhely működött, amelynek legtöbb hasznát épp a ruszin kultúra építhette volna be kulturális örökségébe. Potusnyákra a szovjet időszakban csak bizonyos szakmai-ideológiai korlátok közt volt szükség. Egyetemi tanárként nem bontakoztathatta ki sokirányú tudását és tehetségét, s hamarosan el is távozott e méltatlan világból. Öröksége, örökségük azonban ma is élő hagyomány. A ruszin, de a kárpátaljai magyar identitástudat erősítésében is szükség van rá. Amíg nem késő!

S. BENEDEK ANDRÁS

A DOLGOK MENETÉNEK KIKERÜLHETETLENSÉGE

Amolyan recenzíóféle Bartha Gusztáv novelláiról

Minden művészeti ágnak megvan a maga sajátos feladata. Az ecset sercegése, a hangok formálódása, a szavak fenefészke nem más, mint az önmagát kifejező öntudat születése és kiterjedése. Az idő az, amely választ ad arra, hogy az alkotás létrejött-e és élte szükségszerű volt-e vagy felesleges. Márpedig felesleges dolgok nincsenek. És mégis vannak. Ember alkotta koordináták...

Bartha Gusztáv színműveiről nem tudok mit írni. Hát nem írok. Elbeszélései másak. Szubjektíven: talán jobbak, mint drámái. Drámai sűrítvények... Olyanok, amelyekről „én-te-ő-mi-ti-ők” mást fognak mondani. Saját helyzetünk térben és időben szükségszerűen determinálódik. A valóságérzet sérülése a mai kor emberének olyan képességvesztése, amely nem mást jelent, mint a valóság értelmének nem megbecsülését. A művész, a művészet elméletével foglalkozó látja a valóság és érték tudat felbomló egységét. Jelenkori képet rajzol és prognosztizál. Nem túl fényes jövőt. Nem vetek bizalmat a jövő fejlődésének áldásába. Mindössze változás van. A változás vonalai szükségszerűen elmosódott kontúrok. A művész alkotásával válaszokat ad, kérdéseket tesz föl – szándékosan cseréltem fel – és próbálkozik. Elmosódott kontúrvonalakat helyükre igazít. Néha meg maszlatol...

Bartha Gusztáv novellái első olvasatra nyomasztanak. Azért még kétszer elolvasom őket. És ajánlom is. Másoknak. Beletörődőknek és beletörödni nem tudóknak, szerelmeseknek és szerelemteleneknek, barátságosoknak és barátságtalanoknak, szenvedélyeseknek és szentteleneknek, demokratáknak és antidemokratáknak, a fehér ajtón inneniknek és túliknak... A szabadság mibe sem kerül. Mindössze felelősség az ára.

Fogalmam nincs, hogy ki maga az író. Bartha Gusztáv megfelelően rendezi a vonalakat. Nem tudom, honnan indult, engem nem érdekel. Hogy hová tart és mi módon alakul át az alkotásban, tanult és megélt, látott és hozott tartalmak hogyan öltönek újfajta minőséget – az már annál inkább. Alapjában minden alkotóban ez érdekel. Bartha Gusztáv munkái alapvetően két szellemi síkon értelmezhető szemléletmód váltogatásában öltönek testet: realista és elvont. A művészet története századok óta e kettő váltakozásából áll. Egyik sem több vagy kevesebb a másiknál. A koordináták fontosak. Idő és tér. Az együttlét és egyedüllét élménye, a test és szellem viszonya. Megkerülhetetlen tényezők. Alkotás és befogadás. Megélés és átélés. Az elemek hűsbavágóan karcosak. Az alkotást nem kizárólagosan az író, az alkotó hozza létre – mint azt századok folyamán hitték, ezzel kimerítve minden „tudnivélhetőséget” –, hanem egy folyton folyó párbeszédnek kell kialakulnia „adó és vevő” között. Heidegger szerint a mű a művész eredete. Számtalan értelmezésben. Más kor, más ember, más jelentés. Bartha Gusztáv létbemaró kérdéseket boncol. Ezek

a novellák az egzisztencializmus margójára írt jegyzetek, amelyek rávilágítanak a beletörődésre. Beletörődés a dolgok menetének kikerülhetetlenségébe és megváltoztathatatlanságába. Ugye, hogy nyomasztó? Mondtam...

A *Talált történetek* novellái a kiváltott reakciók drámaiságával hívják fel magukra a figyelmet. A pénztelenség, a végsőig való kapaszkodás a morálba, az emberség ideájának humorba és tragikumba való ágyazása az, amely bár térben Kárpátalján játszódik, de a léttelen és létkereső embert állítja fókuszba, használja eszközül és játszik vele, vagy csak csendesen figyeli az események törvényszerű folyását. A piac mindennapjai, a panel nyomasztó nyomora, a kéjnként Pesten kereső lány hazaküldött tisztátalan forintjai, az életben elkezdett sírhely, a szerető alatt megreccsenő neobiedermeier karosszék, az alkalmi munkavállalásból – „Odaátról/Ideátról” – hazatérő és odacsapó férj, az abortáló nő, és... A kivesző keserű igazság. Nem folytatom. Nem kell. Olvasni fogják.

Ember által formált vagy formálni hitt valóság hű visszaadása. Vagy a képzeleté. A művész törvényszerűen kivonja magát az őt körülvevő környezetből, de minden idegrostjával, akaratával kapaszkodik az őt körülvevőkhöz. Embelekhez. És azoknak látszókhöz...

Az érték érték marad akkor is, ha a bomlás jelei mutatkoznak. Hol vagy, Szép Ilona?

Szép Ilonát „Soha, soha többé nem engedjük, hogy elorozza tőlünk a világot!”. Hát szorítsátok! Az ő szépsége, amely a „miénk” tudatával beragyogja a nyomorúságos és látszólagosan szellemtelen világot. Határon erről és arról. Lényegtelen. Együtt – értünk... (*Bartha Gusztáv: Talált történetek. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*)

BÍRÓ GYULA

ANTIGLOBALIZÁCIÓS ÉS GLOBALIZÁCIÓKRITIKUS MOZGALMAK

A kezdetek

A globalizáció egy sajátos formája voltaképpen már az ókori népvándorlásokkal kialakult, később a nagy birodalmak létrejöttével ez a folyamat folytatódott. A mai értelmében vett globalizáció a kora-újkor és az újkor nagy földrajzi felfedezéseivel vette kezdetét. Különösen felgyorsult az 1700-as és az 1800-as években lezajlott gyarmatosítás korszakában. A szó szerint gőzerővel fejlődő, gazdaságilag megerősödő európai és részben ázsiai ipari országok egyre újabb nyersanyaglelőhelyeket és árufelvevő piacokat igényeltek. Ez az erőszakos terjeszkedés már akkor kiváltotta az elmaradott, alárendelt országok népeinek ellenállását. A minduntalan megújuló felkelések még nem voltak tudatosak, kis túlzással mégis ezeket nevezhetjük az első megmozdulásoknak a globalizáció ellen.

Az első igazi globalizációellenes ideológiát a német filozófus, Karl Marx fogalmazta meg a Kommunista Kiáltványban: *„A burzsoázia a világpiacon kiaknázása által valamennyi ország termelését és fogyasztását kozmopolitává formálta. A reakciók nagy bánatára kibúzta az ipar lábát alól a nemzeti talajt.”*¹ Marx téziseit számos mai antiglobalizációs mozgalom is zászlajára tűzte, persze csak képletesen. Érdekes, hogy az általa megfogalmazott kritikát követve éppen egyes jobboldali, illetve szélsőjobboldali (nézőpont kérdése) szervezetek lépnek fel a globalizáció ellen. Ezek főleg a nemzetállamok támaszául szolgáló alapokhoz kívánnak visszatérni. Vissza szeretnék állítani a nemzeti kormányok ellenőrzését a világpiacon felett. Ezek a szervezetek, pártok, mozgalmak leginkább Kelet-Közép-Európában hallatják szavukat. Magyarországi viszonylatban meg kell említeni a Magyar Igazság és Élet Pártját, a Jobbik Magyarországért Mozgalmat, a Magyar Önvédelmi Mozgalmat, a Nemzeti Frontot. A dolgok illetően állása nagymértékben annak tudható be, hogy a Szovjetunió bukása után az úgynevezett szovjet blokk államaiban a *„kapitalizmusba való átmenetet a magukat baloldalinak és szocialistának nevező politikai erők bajtották végre”*². Ráadásul ez a folyamat egybeesett a neoliberais fordulattal. Az egykori kommunista állampártok emlőin nevelkedett, úgynevezett baloldal ilyenforma kompromittálódása következtében a globalizációkritika, de még inkább a valóságos, nemzeti

¹ <http://gerlo.hu/kommunizmus-vita/>

² Artner Annamária: *Globalizációkritika a világban. Az „antiglobalizációs” mozgalmak céljai és tevékenysége.* In: MTA Világgazdasági Kutatóintézet. Műhelytanulmányok, 2003. december, 54. szám, 6. p.

érdekeket szem előtt tartó antiglobalizáció a jobboldal jellemzőjévé vált. De ez nem csak Kelet-Közép-Európára igaz, ott van például Le Pen pártja Franciaországban.

A globalizáció térhódításának egyik mérföldköve volt, amikor 1944-ben az egyesült államokbeli Breton Woodsban megalakult az IMF, a Nemzetközi Valutaalap és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank, rövidebb nevén a Világbank. Ez a két szervezet az antiglobalizációs mozgalmak akciónak legfontosabb célpontjai közé tartozik. Ide vehetjük még a WTO-t, a G-8-at, a NAFTA-t, az Európa Bankot, sőt az Európai Uniót és az Egyesült Államok kormányát is; lásd az iraki háború elleni világméretű tiltakozásokat.

A globalizáció okozta káros társadalmi, gazdasági és nem utolsósorban környezeti hatások ellen már az 1960-as években történtek tiltakozások, például az 1968-as franciaországi nagy diákmegmozdulások. Ám ha konkrét határt, egy konkrét eseményt kell megnevezni, a legtöbb szakember és laikus 1994. január 1-ét említi. Ekkor lépett életbe a NAFTA, vagyis az Egyesült Államok, Kanada és Mexikó által megkötött szabadkereskedelmi egyezmény. Részben ennek hatására robbant ki aztán a zapatista felkelés Mexikóban.³ Jól ismert, hogy Mexikó az IMF és a Világbank hálójában vergődve a teljes államcsőd szélére sodródott, és csak az USA segítségével sikerült azt elkerülnie.

Az 1980-as években, amikor az iparilag fejlett országok kiváltságos munkásosztályának életszínvonala a világgazdasági események hatására romlani kezdett, nemcsak Európában, de olyan országokban is, mint Dél-Korea vagy Brazília, megerősödtek a szakszervezeti mozgalmak. Ez a megújulási hullám végigsöpört az egész világon. Még a jóléti mintaállamnak számító Svédország és Németország sem volt kivétel.

Mi a globalizáció?

Az úgynevezett antiglobalizációs kiáltványt megfogalmazó belga ideológus, Francois Houtart válasza: *„Egy gazdasági folyamat, politikai, katonai és kulturális támogatással. A tőkefelhalmozás neoliberais fázisának új foka, amely az 1970-es évek közepén kezdődött azzal, amit washingtoni konszenzussnak nevezünk.”* Houtart kiáltványa erősen kapitalizmusellenes, és magán viseli a nagy elődök, a meghatározó baloldali gondolkodók, nem utolsósorban Marx hatását. Az alább idézett gondolatot akár a XIX. századi német gondolkodó is írhatta volna: *„Ha a gazdaság olyan emberi tevékenység, amelynek célja, hogy az egész világ emberisége számára megteremtse az anyagi javakat a fizikai és kulturális élethez, akkor a kapitalizmus a*

³Uo., 4. p.

leghatástanabb rendszer az emberiség történetében.⁴ A kiáltványban nem csupán a kapitalizmusellenesség érhető tetten, a belga gondolkodó alapos kritikával sújtja a liberalizmust, vagy inkább neoliberalizmust is, amely mára egyfajta szitokszóvá vált világszerte.

Ugyanakkor Houtart és más globalizációellenes ideológusok jól tudják, hogy a világgazdaság megállíthatatlanul növekszik. Egyes vélemények szerint éppen ebben rejlik a veszély. Farkas Péter, a magyarországi Világgazdasági Kutatóintézet tudományos főmunkatársa egy interjúban leszögezte, hogy a globalizmus könnyen zátonyra futhat.⁵ A globalizáció már régen kinötte a nemzeti piacok nyújtotta kereteket. Talán ezért is van kudarcra ítélve a globalizációt teljes mértékben elutasító szervezetek célkitűzése. Itt lényeges különbség van az antiglobalizációs mozgalmak és szervezetek között. A kevésbé radikálisok nem utasítják el a globalizációt, viszont különféle kritikákkal illetik. Szerintük másképpen is lehetne ezt csinálni: kevesebb társadalmi és gazdasági megrázkódtatással, kevesebb környezeti károkkal. Szerintük égetően szükséges a módszerek reformja. Valódi reformokra, nem meddő ülések utáni üres ígéretekre és porhintésre van szükség. Az úgynevezett globalizációkritikusok a probléma gyökerét abban látják, hogy a globalizáció a magánérdekeket, a minél nagyobb profitot, a tőkét szolgálja.⁶ Minden más szempont háttérbe szorul.

A másik irányzat, a tulajdonképpeni antiglobalizációs szemlélet a problémát magában a globalizáció létében látja, ezért annak teljes elutasítását hirdeti. Az irányzat hívei szerint csak úgy állhat vissza, valósulhat meg a valódi társadalmi egyenlőség és igazságosság, ha megszüntetik a globalizációt. A dolgok mai állása szerint ez a küzdelem igencsak szélmalomharcnak tűnik. Érdekes, hogy ennek a szemléletnek Európában egyaránt akadnak szószólói a baloldali, ezen belül kommunista pártok és a jobboldali szervezetek körében is. Egyes globalizációellenes megmozdulásokon olyan szervezetek tagjai menetelnek karöltve, akik más téren esküdt ellenségek.

Az antiglobalizáció paradoxonja

A fentebb említettek is az mutatják, hogy a globalizációellenes mozgalmak korántsem egységesek, sőt, egységes irányvonalat sem tudtak kialakítani. Vannak szervezetek, amelyeknek programja túllép a naivitás határain. A globalizáció elleni harcban nemegyszer éppen annak vívmányait használják fel, például az internetet, amelynek nagy hasznát vesszük a megmozdulások szervezésénél. A nagyobb szervezetek kisebb sejtekre tagolódnak, címlistákat

⁴ www.magyarhirlap.hu: *Világ antikapitalistái, egyesüljétek!*

⁵ <http://hetilap.hetek.hu//index.php?cikk=7363>

⁶ Artner Mária: *Globalizációkritika a világban*, 7. p.

hoznak létre. Sok esetben félmilitáns taktikát oktatnak. A világhálón egy-egy körlevéllel gyorsan és hatékonyan tudják összpontosítani erőiket.⁷ A szervezés és a mozgósítás érdekében felhasználják a műholdas mobiltelefonokat is. Voltaképpen tehát az ellenséget saját „fegyvereivel” próbálják legyőzni.

Érdekes, hogy a globalizáció témájában előszeretettel nyilatkoznak belga közéleti személyiségek. Guy Verhofstadt belga miniszterelnök a genovai G-8 értekezlet alatt tette közzé a globalizáció ellenzőihez intézett nyílt levelét. Ebben, talán a címzetteknek szánt gesztusként, így kezdi mondanivalóját: *„A globalizáció ellenzői jókor jöttek ellenerőt képeznek akkor, amikor a politika olyannyira sterilé, sivárrá, technokratává vált. Ez az ellenerő jót tesz a demokráciának.”* A következőkben már élesebben fogalmaz, rámutat a globalizációt elutasító magatartásban rejlő veszélyekre: *„...Seattle-ig a globalizáció nem bűnnek, hanem az emberiség áldásának számított... De azóta ti is egyfajta korunkbeli feketehalálként kezelitek a globalizációt, ami nyomorba dönt és bajt okoz.”*⁸

Verhofstadt azt akarja sugallni az antiglobalizációs mozgalmak felé, hogy rendjén van, ha kritikával, sőt reformtervekkel állnak elő, de a globalizáció merev elutasítása nem vezet sehová, mert azt ma már nem lehet megkezdni. Lehet több százezres tüntetéseket, megmozdulásokat szervezni, meg lehet bénítani a különböző konferenciákat és üléseket, utcai harcokat lehet kirobbantani, de mindez csak öncélú ellenszegülés, amely végül is kudarca van ítélve. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy ezek a mozgalmak jelezzék a politikusok és egyéb döntéshozók felé a társadalom álláspontját és óhaját. Ezzel nagymértékben elősegítik, hogy a világ uraiban tudatosuljon: végül is bármit tegyenek, azt a tömegek akarataival szemben egyre nehezebb véghezvinniük. Verhofstadt is tisztában van a globalizációban rejlő veszélyekkel. Talán nem véletlenül írja levele végén: *„A globalizáció, a batárok lebontása persze gyorsan 'batárok nélküli önzésbe' torkollhat.”*⁹

Más kérdés, hogy a világgazdaságot uraló és irányító hatalmasságok mennyire veszik komolyan a tömegmegmozdulásokat, mennyire veszik figyelembe az emberek óhaját. James Wolfensohn, a Világbank elnöke 2000-ben tett nyilatkozatában egyenesen igazságtalannak minősítette a szervezetét ért bírálatokat. Csupán annyit volt hajlandó elismerni, hogy a szegénység és éhínség elleni világméretű küzdelem eredményei hagynak kívánnivalót maguk után. Megígérte, hogy a szakemberek meg fogják vizsgálni, milyen intézkedéseket lehetne foganatosítani a jobb hatékonyság érdekében. Természetesen ezek is csak üres frázisok maradtak.¹⁰

⁷ www.index.hu: Sztankó László: *Antiglobalizációs klimax*. 2001. 01. 25.

⁸ <http://nol.hu/cikk/30909>

⁹ Uo.

¹⁰ <http://hetilap.hetek.hu/index.php.cikk.7363>: Kovács Klára: *Globalizmus alatt*.

Lényegesen másképp fogalmazott Joseph Stiglitz, a Stanford Egyetem professzora, a Világbank egykori alelnöke. Ebbéli szerepkörében bizonnyára alaposan kiismerte a pénzügyi óriás belső felépítését, működésének elveit és céljait. Szerinte helytállóak a szervezetet és más globalizációs intézményt érő kritikák, ugyanis a szervezet antidemokratikus felépítése eleve megakadályozza a demokratikus működést. Ahelyett, hogy érdemben segítene a bajba jutott országoknak, intézkedéseivel és megszorításaival sok esetben még inkább elmélyíti a válságot.¹¹ Jó példa erre Mexikó, de még inkább Argentína esete.

A szervezeten eluralkodó profitorientáltság megfojtotta az empátia utolsó csíráit is. Az adósságcspadában vergődő országok többsége már többszörösen visszafizette az eredetileg felvett kölcsönök összegét, ennek ellenére még mindig csak a kamatokat, rosszabb esetben a kamatok kamatait törleszti. A világ legszegényebb országai adósságának eltörléséért annak idején II. János Pál pápa is felemelte a szavát. Történetek is bizonyos engedmények, sőt, néhány országgal szemben töröltek minden pénzügyi követelést. De nem csupán az úgynevezett harmadik világ országai rabjai a kamatrabszolgaság mókuskerekének. Közép- és Kelet-Európa országainak nagy része hasonló helyzetben van: Magyarország, Ukrajna, Horvátország, Szlovákia, Szerbia stb. Románia csak a Ceausescu-rezsim drasztikus pénzügyi megszorításainak köszönhetően kerülte el ezt.

A tiltakozási akciók főbb állomásai

Az első sikeres globalizációellenes tömegtüntetés a már említett, 1999-ben Seattle-be tervezett WTO-ülés megakadályozása volt. A globalizációt ellenző szervezetek ekkor tudták először hatékonyan összehangolni stratégiájukat, és maga a mozgalom ekkor mutatta meg először, mire képes valójában. A siker következtében világszerte új szervezetek alakultak, Franciaországban pedig létrejött az ATTAC, a már meglévő szervezetek nemzeti szervezete, amelynek időközben számos nemzeti csoportja alakult meg. Seattle után a WTO úzött vadként próbált menekülni a globalizációellenes mozgalmak tiltakozó demonstrációi elől. A pénzügyi szervezet utolsó nagy összejövetelét Katarban tartották, mert itt a tiltakozást törvény tiltja. A nagyhatalmú világszervezet antidemokratikus módszerekhez folyamodott, hogy megtarthassa soros ülését. Az ülés szak idején világméretű tömegtiltakozásra került sor több mint 120 város részvételével.¹²

¹¹ <http://hetilap.hetek.hu//index.php.cikk.7363>: Kovács Klára: *Globalizmus alatt*.

¹² Artner Mária: *Globalizációkritika a világban*, 4. p.

2000 áprilisában Washingtonban harmincezres tömeg tiltakozott az IMF és a Világbank közös ülése ellen. Júniusban a kanadai Windsorban voltak tömegtüntetések. Még ebben az évben, az IMF és a Világbank prágai ülése alatt lezajlott az első európai globalizációellenes tüntetés mintegy 20 ezer résztvevővel. Az év végén Nizzában már százezres tömeg tüntetett az Európai Unió ellen. A következő év elején Davosban a WEF, a Világgazdasági Fórum ellen voltak tüntetések. Itt már utcai összecsapásokra is sor került a tiltakozók és a rendőrök között. Ekkor született az Anti-Davos kifejezés.

A G-7 genovai találkozója alatt újra százezren vonultak ki az utcákra. Ekkor halt meg a globalizáció elleni harc első mártírja, egy olasz diák, Carlo Giuliani. Az ő kiömlő vére eloszlattott minden illúziót, a globalizáció elleni harc elvesztette békés jellegét, késhegyig menő küzdelemmé vált, korántsem egyenlő feltételek közepette. Genova óta a rendfenntartók provokálják a tüntetőket. 2001 decemberében, a Leakenben megtartott EU-csúcstól a tüntetők kirakatokat törtek be, autókat gyújtottak fel, rátámadtak a rendőrökre.¹³ Ekkor jelentek meg a tüntetők soraiban az anarchisták és egyéb militáns csoportok, mint például a fekete ruhába öltözött, arcukat eltakaró Black-Black nevű szervezet emberei. Székely Péter, a magyarországi Baloldali Front nevű szervezet vezetője szerint a Black-Black emberei valójában rendőri provokátorok.¹⁴ Nem tartanak szoros kapcsolatot más szervezetekkel, és voltaképpen nem is hívják őket. Minden előzmény nélkül, a semmiből tűntek fel.

A 2001. szeptember 11-i terrortámadás szemmel láthatólag visszavetette a tiltakozó mozgalmakat. A világot sokkolta ez a támadás, a globalizációellenes megmozdulások más színben tűntek fel. Maude Barlow, a Kanadai Tanács igazgatónöje szerint: „Szeptember 11-e után mindenféle tüntetés lebetetlenné vált.”¹⁵ Washingtonban és Dohában el is maradtak a tömegdemonstrációk. De Barlow jóslata nem vált be, mert 2001 októberében megújult erővel bontakoztak ki a globalizációkritikus mozgalmak tömegrendezvényei. Perugiában 250, Rómában 100, Londonban 75, Madridban 350 ezer ember vonult az utcákra.¹⁶ A mozgalom egyre több emberhez tudta eljuttatni mondanivalóját, ami sok esetben csupán az egyszerű elutasítás és tagadás volt. De a rendbontásokon és utcai harcokon túl világszerte nagyobb tömegek kezdik megérteni, hogy itt többről van szó, itt az ő bőrükre is megy a „játék”.

¹³ Artner Mária: *Globalizációkritika a világban*, 4. p.

¹⁴ www.magyarhirlap.hu: *Világ antikapitalistái, egyesüljete!* 2002. 31.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Artner Mária: *Globalizációkritika a világban*, 4. p.

Világfórumok Porto Allegrében

2001. január 25–30. között a WEF, a világgazdasági fórummal egy időben került sor a brazíliai Porto Allegrében az első világszociális fórumra. A házigazda, Tarso Gero polgármester és a Brazil Munkáspárt szemmel láthatólag saját érdekei tekintetében próbálta meg felhasználni a fórumot. Maga az összejövetel rosszul szervezett és kaotikus volt. A világ összes tájáról érkezett képviselők a legtrikább esetben tudtak szót érteni egymással, és nem a nyelvi nehézségek miatt. Brazíliában mutatkozott meg igazán, mennyire szerteágazó és sokszínű szervezetek alkotják az antiglobalizációs, illetve globalizációkritikus mozgalmakat. Az európai ATTAC-aktivisták például nem tudtak szót érteni a brazil MST, a Földnélküliek Mozgalma parasztjaival, vagy éppen az indiai földművesekkel. Michael Hardt szerint „*a világfórum kiismerhetetlen, kaotikus és szétáramló volt*”¹⁷

A második szociális világfórumra ugyancsak Porto Allegrében került sor 2002 januárjában mintegy 80 ezer, más adatok szerint csak 60 ezer résztvevővel. Itt hívta fel a WSF Nemzetközi Tanácsa a megjelent társadalmi mozgalmakat, hogy szervezzenek regionális fórumokat. Az első ilyen fórum Európai Szociális Fórum néven még ugyanazon év novemberében lezajlott Firenzében.¹⁸ Azóta már több ilyen összejövetelre került sor.

A tömegmegmozdulások tekintetében új szint hozott a 2002. májusi demonstráció, ahol George W. Bush elnök látogatásakor tiltakoztak az USA imperialista politikája ellen. 2002. november 9-én Firenzében már kétmillió ember vonult az utcákra, hogy kifejezze tiltakozását a készülő iraki háború ellen. 2003. február 15-én még ennél is nagyobb szabású tüntetésre került sor. Szerzte a világon több száz városban a legszerényebb becslések szerint is mintegy 12 millió ember tiltakozott az iraki háború ellen.¹⁹ Ez még akkor is figyelemre méltó, ha tudjuk, a legtöbb tiltakozó a muzulmán országokban volt. Amellett, hogy az Egyesült Államokban is egyre nagyobb és hevesebb a tiltakozás az amerikai katonák iraki jelenléte miatt, a Fehér Ház láthatóan nem enged agresszív politikájából, mivel hatalmas pénzek, gazdasági érdekek forognak kockán.

Az ismertebb globalizációellenes szervezetek

Bankwatch Network, Human Rights Watch, Friends of the Earth, Greenpeace, World Wide Fund for Nature, AI, ATTAC – csak néhány ismertebb

¹⁷ www.newleftreview.net

¹⁸ Artner Mária: Globalizációkritika a világban, 4. p.

¹⁹ Uo., 5. p.

globalizációellenes szervezet, amelyek különböző területeken fejtik ki a tevékenységüket.²⁰ Európában és lassan már világszerte a francia alapítású ATTAC kezd úgynevezett zászlóshajóvá válni.

A globalizációellenes mozgalmak egyik európai fellegvára Franciaország. Az altermondialista, azaz globalizációkritikus francia mozgalmak kettős kritikát fogalmaznak meg: a gazdasági profitszempontok mellett kapjanak jelentőséget a szociális, kulturális, környezetvédelmi is, továbbá meg kell oldani a multik demokratikus ellenőrzését. Az első voltaképpen egy általános követelési formula, amit a legtöbb szervezet a magáénak vall.

Az ATTAC-nak Franciaországban 30 000 tagja van, továbbá világszerte legalább 300 helyi szervezete. Többek közt Magyarországon is működik egy ilyen szervezet, amely 2002-ben alakult meg. Az ATTAC egyik fő célkitűzése, hogy a WTO alakuljon át valódi ENSZ-szervezetté. Továbbá szüntessék meg a G-8-ak értekezletét, mondván, „*ők nyolcan vannak, mi milliárdnyian.*”²¹ Az ATTAC másik markáns követelése a globális tőkemozgás megadóztatása, az úgynevezett tobin adó. Az ATTAC antidemokratikus szervezet, vezetőit sohasem választják, e fontos tisztségeket a tagszervezetek vezetői és az alapító tagok töltik be. Lényegében máig megmaradt közeposztálybeli mozgalomnak, nem sikerült átalakulnia vitatkozó fórummá. Jelenleg ideológiailag is megosztott. A kulisszák mögött belső harcok folynak Bernard Cassen alapító- és Jacques Nikonoff jelenlegi elnök között; előbbi a szocialista, utóbbi a kommunista párt támogatását élvezi.

Gyarapodó létszámú az AC! (Agir ensemble contre le Chomage!), a munkanélküliek mozgalma. 1997 óta rendeznek úgynevezett munkanélküli meneteket. Őket a Kommunisták Pártja és Le Pen szélsőjobbos Nemzeti Frontja egyaránt támogatja. Fontos szerepet játszanak a francia közéletben a sans-mozgalmak, a megfosztottak szervezetei. Az első ilyen szerv a DAL (Droit Au Logement) 1990-ben alakult meg, és a mindenkinek kijáró lakhatási jogokért küzd. Legnagyobb fegyvertényüket 1995-ben hajtották végre, amely a Dragon-utcai házfoglalás név alatt maradt meg a francia köztudatban. Ekkor Jacques Chirac polgármester, aki a köztársasági elnöki székre pályázott, még a saját pártjához tartozó miniszterelnökkel, Balladurral szemben is támogatta őket. Tehát ezzel az akcióval a DAL tulajdonképpen – bár közvetve – a francia politikai életbe is beleszólt.²²

Mint láthatjuk, a francia szervezetek felvállalják a munkanélküliek, akár a bevándorlók képviselését is. Nagyon fontos ideológiai töltet a neoliberalizmus-ellenesség. Az angol Globalise Resistance nevű mozgalom inkább az antikapitalista áramlatot képviseli. Érdekes szervezet a görög International

²⁰ www.index.hu

²¹ www.rednews.hu

²² www.rednews.hu

Action, amely a baloldali mozgalmaktól a feminista, a bevándorló, az antirasszista szervezeteken át a szakszervezetekig fogja át a görögországi antiglobalizációs tevékenységet.²³

Az egykori szocialista országok közül Magyarországon, Lengyelországban, Szerbiában és Oroszországban alakultak helyi ATTAC-szervezetek. Az utóbbi két ország aktivistái kormányzatuk akadékoskodásai dacára még mindig jobban jártak, mint a tunéziai regionális szervezet, a RAID vezetői, akiket koholt vádak alapján börtönbe zártak.²⁴

Tevékenységi körüket tekintve az Észak-Amerikában működő szervezetek igen tarka képet mutatnak. A Direct Action Network például egyének és szervezetek laza szövetsége. Említésre méltó még a Sierra Club, a National Family Farm Coalition, a Human Society vagy az Earth First. A két legnagyobb szakszervezet, a Canadian Labour Congress és az AFL-CUO máig aktívan részt vállal a nagyszabású tiltakozó megmozdulások szervezésében.²⁵

Az antiglobalizmus Magyarországon

Mint említettem, az ATTAC magyarországi szervezete 2002-ben alakult meg. Több tagszervezetből áll. A tagok tagdíjat fizetnek. Célkitűzéseit az alapszabályban fektették le: *„Az ATTAC Magyarország célja: a gazdasági folyamatok, mindenekelőtt a pénzpiacok társadalmi ellenőrzése és szabályozása, az emberi jogok között az alapvető gazdasági és szociális jogok (fedélhez, megfelelő táplálkozáshoz, egészséghez, munkához, oktatáshoz való jog) előtérbe állítása, a tőke antidemokratikus érdekérvényesítésével szemben a társadalmi demokrácián és a valódi esélyegyenlőségen alapuló szolidáris társadalom és világrend megvalósítása.*”²⁶

Ugyancsak antiglobalizációs nézeteket vall a Csurka István vezette Magyar Igazság és Élet Pártja. A politikai szervezet ugyan mára sokat veszített erejéből, de álláspontja töretlen. Annak idején élénken kampányolt Magyarország európai uniós csatlakozása ellen. A párt honlapján olvasható *A rend programja*, amely többek között a következőket tartalmazza: *„Az állam, mert vezetői le vannak kötelezve az idegen nagytőkének, bagyja, hogy a magyar népet és az értelmiséget is alaposan kizsákmányolják.*”²⁷

A globalizációt markánsan elutasító magyarországi szervezetek és pártok sorában az egyik meghatározó erő a Jobbik Magyarország Mozgalom. Ők szintén hallatták hangjukat az EU-csatlakozás ellen. Korlátozott mozgáste-

²³ Artner Mária: *Globalizációkritika a világban*, 10. p.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo., 9.p.

²⁶ www.attac.hu/cikk.php?id_article=878

²⁷ <http://www.miep.hu/al/rendprogram.html>

rének dacára a szervezet igyekszik minden lehetőséget kihasználni, hogy fellépjen a nemzeti érdekekért. Saját megmozdulásai mellett szívesen csatlakozik más csoportok, szervezetek globalizációellenes rendezvényeihez is. A mozgalom honlapján található rövid programban többek közt ez áll: „Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk nem jelent kiutat. Azzal, hogy elfogadtuk a versenyhátrányt determináló feltételeket, meghatározó területeken lemondunk a nemzeti önrendelkezésről egy antidemokratikus, bürokratikus, központi hatalom javára. Ez kiszolgáltatottá teszi és kényszerpályára állítja az országot.”²⁸ A programban általános érvényű megállapítások is találhatóak: „A globalizáció mai formája – bármennyire erőteljes és megállíthatatlan folyamatnak tűnik is – könnyen sebezhető, belső gyengeségei, a gazdaság reálfolyamataitól elszakadt pénzügyi rendszere következtében bármikor láncreakciószerűen összeomolhat.”²⁹ Ez nem csupán egy radikális párt riogatása, ma már több neves szakértő is figyelmeztet ennek veszélyére. Egy ilyen világméretű összeomlás beláthatatlan következményekkel járna. Gondoljunk csak az 1929-ben beütött nagy gazdasági világválságra, amely Európában szinte csak a Szovjetuniót nem érintette, mert az nem volt része a rendszernek.

Ami Magyarországot illeti, nem csupán a nemzeti radikális pártok és mozgalmak hallatják szavukat a globalizáció ellen. A globalizáció ellenzőinek nagy tábora van a baloldali berkeiben is. Az európai uniós népszavazás idején fenntartásait hangoztatta a Thürmer Gyula vezette Munkáspárt is, bár ők így fogalmaztak: „Nem masíroztunk példának okáért nyílt sisakkal az EU ellen, bár tudtuk, hogy ez tipikus tőkés szervezet.”³⁰ Ha az uniós csatlakozás ellen nem is léptek fel nyíltan, megteszik ezt az abból kifolyólag történő megszorítások és leépítések ellen: hevesen támadják például az úgynevezett egészségügyi reformot és az átgondolatlan privatizációt.

Mint említettem, a globalizációellenes mozgalmat alkotó szervezetek különböző stratégiát folytatnak. A magyarországi Humanista Párt a békés, erőszakmentes küzdelmet választotta, és ehhez következetesen ragaszkodik. Vannak esetek, amikor ez célravezetőbb, mint az erőszak. Kiemelkedően pozitív példa erre az India függetlenségét kivívó Gandhi-féle passzív ellenállás. Szigeti Balázs, a Humanista Párt alelnöke egy interjúban vázolta fel pártja álláspontját: „Történelmi lehetőséget szalasztunk el, ha erőszakos irányba mennek el a tüntetések. A Humanista Párt elítéli az erőszaknak minden formáját, nemcsak a fizikai erőszakot, hanem azt is, amellyel az IMF és a Világbank ráerőlteti az akaratát a világ többi részére. Szembe

²⁸ www.jobbik.hu/rovatok/partunkrol

²⁹ Uo.

³⁰ <http://www.munkaspart.hu/dokumentumok/>

kell nézni azzal, hogy a szabad piacnak nevezett és áldemokrácia által fenntartott rendszer haldoklik, mert nem szolgálja a többség javát... Mi azért vagyunk felháborodva, mert a Bretton Woods-i rendszer megalakulása óta szöges ellentétét teszi az általa hirdetett elveknek és céloknak, nevezetesen a szegénység felszámolásának.”

A felsorolt szervezeteken kívül még számos más mozgalom, csoport, párt létezik Magyarországon, amelyek globalizációellenes tevékenységet folytatnak.

Összegzés

A globalizációellenes szervezetek szembetűnően széles körben és változatos témákban fejtik ki tevékenységüket; célkitűzéseiket és módszereiket tekintve azonban megosztottak. Egyes szervezetek egy-egy adott esetben koalícióra lépnek a közös cél érdekében, de ragaszkodnak önállóságukhoz. Ez a tarka kavalkád főleg a Porto Allegre-i világtalálkozókon vált szembetűnővé. A sokszínűség egyszerre erő és gyengeség.

A globalizációt ellenző mozgalmak ma már éppúgy hozzátartoznak mindennapiainkhoz, mint maga a globalizáció. Ők töltik be – legalábbis törekvéseikben – a társadalmi kontroll szerepét a világhatalmak, világszervezetek fölött.

LENGYEL JÁNOS

Felhasznált irodalom

1. Artnér Annamária: *Globalizációkritika a világban. Az „antiglobalizációs” mozgalmak céljai és tevékenysége.* In: MTA Világgazdasági Kutatóintézet. Műhelytanulmányok, 2003. december, 54. szám.
2. www.jogiforum.hu
3. www.index.hu: Sztanko Bálint: *Antiglobalizációs klimax.* 2001. 01. 25.
4. <http://gerlo.hu/kommunizmus-vita>
5. www.rednews.hu
6. www.magyarhirlap.hu: *Világ antikapitalistái, egyesüljete!* 2002. 01. 31.
7. <http://nol.hu/cikk/30909>
8. www.newleftreiew.net
9. www.attac.hu/cikk.php?3?id_article878
10. www.jobbik.hu/rovatok/partunkrol
11. <http://www.miep.hu/al/rendprogram.html>
12. <http://www.munkaspart.hu/dokumentumok>
13. www.hunnianet.hu/globalizacio: *Semmit sem hiszünk el nekik.*
14. <http://hetilap.hetek.hu/index.php?cikk=7263>: Kovács Klára: *Globalizmus alatt.*

BREGÚJFALUI HAGYOMÁNYOK, NÉPSZOKÁSOK, HIEDELMEK

Beregújfalu község közmondás- és szólásanyaga igen gazdag. Több száz találós kérdés, balladákat, mondókákat őrzött meg itt az emlékezet.

A fonalas munkák – fonás, szövés, varrás, csipkekészítés – női foglalatosság. A hímzés a díszítés egyik legrégebbi módja, amelynek hagyománya máig él. A lapos- és keresztöltéses fajták világosan elárulják a szöttek eredetét, formájuk gyakran alkalmazkodik az alapanyag fonalas szerkezetéhez

A „közismert” beregi szöttek

A szöttek készítésének nagy hagyománya van. Régen a vászon szövését a falusi asszonyoknak ismerniük kellett, mert ez volt a család számára nélkülözhetetlen ruhadarabok alapanyaga. Kender-, len- és gyapjúfonalból szöttek. Korábban sokan foglalkoztak vele, manapság alig néhányan vállalják a precíz és megerőltető munkát.

Orosz Gizella évek óta különböző típusú szötteseket készít: futókat dohányzóasztalra, lakodalmas kötényeket, díszpárnákat, kockaterítőket, lakodalmas kendőket, díszkendőket, szalvétákat, boldogságos kendőket, falvédőket, függönyöket, pokrócokat (más néven rongyszőnyeg). Mintái közé tartozik a farkasnyomos, a makkos, a szegfűs, a fuksziás, az őszirózsás, a tulipános, az absztrakt, a gránátalmás, a csillagos és a rákóczi. A legrégebben kialakult típus valószínűleg a beregi csipkemintás terítő, amely kizárólag fehér színű lehet és gyöngyfonalból készül.

A Rákóczi-minta a Kárpátok tövében található Gereben falu északi részéről származik. Ott egy régi házban kőszék állt, s azon volt egy terítő. Ittjártakor azon pihent meg Rákóczi. A Rákóczi-mintás díszkendő nagyon régi, amely piros-fehérvörös és kék-sárga, azaz a magyar és a ruszin nemzeti színekből áll. Elnevezése a ruszin nép Rákóczi iránti hűségére emlékeztet. Ezeket a díszkendőket napjainkban esküvőkre készítik, és ráhímzik: Sok szerencsét, boldogságot! (Ukrán, orosz, angol, francia stb. nyelvű szöveggel is.)

A makkos és keresztnyomos minták Horthy Miklós felesége idelátogatásának idejéből származnak. Ő ajándékozott kendőket, szalvétákat az itt élő embereknek. Ezzel a mintatípussal általában a házi áldások készülnek.

A farkasnyomos minta legendája szerint Bereg vármegye tölgyfaerdeiben sok volt a farkas. Az emberek védekezésül csapdákat állítottak fel ellenük. A sérülten menekülő farkas véres lábnyomot hagyott a hóban, ezt az emberek lemintázták, így alakult ki a farkasnyomos minta, fehér alapon piros-fekete színnel. Ezzel a mintából mostanában falvédők készülnek, alul rojttal.

A szegfűmintásból általában abroszok készülnek. A kisszegfűt rózsaszín alapon feketével szövik.

A beregi hímzés- és szövésmotívumok között nagy számmal találhatunk állóvirágosat és gránátalmásat. Legelterjedtebb a csillagos motívum, amelyet többféle rendeltetésű szötteken is láthatunk, általában más mintával együtt alkalmazva. A szöttesek cérnából és gyöngyfonalból készülnek, míg a rongyszőnyegek cérnából és felvágott rongyból.

A szövés menete: a cérnát felvetik a vetőre, majd feltekerik a szövőszék egyik hasajórára. Ezután kezdődik a cérna nyüstbe és bordába fogása, majd felkötik egy botra, s ha mindez megvan, felcsüllött cérnát tesznek a vetőtűbe, azt dobálják, s ezzel megindul a szövés. A cérnát kerek guzsalyon csüllik fel. A szövéshez két lábítót használnak, ezek segítségével formálódik a szőtt anyag. A kész anyagot a másik hasajóra tekerik. A minta készítéséhez szedőtű és két deszka is kell. A szövőszék tartozéka még a bordahaj, amelybe a bordát teszik, valamint két sikattyú, amelyekhez a nyüstit és a lábítókat erősítik. Miután leszöttek a megfelelő szöttestípust, levágják az esztovátárol, majd horgolják, rojtot húznak rá, kikötik a rojtot; ezt követi a mosás, keményítés, vasalás és csomagolás. A rojt lehet szilvماغos, gyűrűköves, tökmagos, nefelejcses, pökos és gömös.

Nem sokkal Trianon után, az 1920-as években a híres beregi szötteken csak kétféle színt használtak: a kéket és pirosat, mindkettőt fehér alapon. Később jelent meg a fekete, majd a sárga és a barna.

Az 1970-es években Ungváron kiállítás nyílt a beregi farkasnyomos, szegfűs, tulipános, makkos mintájú szöttesekből, hímzésekből. Az ezt követő két évtizedben megszakadni látszott ennek a háziipari tudásnak az átadása a nemzedékek között. Az 1990-es évek elején bekövetkezett társadalmi változások azonban jótékonyan hatottak a beregi szöttek hagyományának felújítására: a szötteseknek piaca keletkezett, elsősorban a megnövekedett számú turisták körében. Leginkább az abroszok, futók, díszpárnák, falvédők és függönyök kelendők.

A szöttek készítése mellett nagy hagyománya volt és van a hímzésnek. Ez talán az egyik leggazdagabb, a legváltozatosabb motívumokat viselő népművészeti ág. A hímzést a lányok már kisgyermekkorukban megtanulták, mert megkövetelte a szokás. Minden használati tárgynak, terítőnek és viseletnek megvolt a maga jel- és színrendszere, amit a mindennapok és a jeles napok szokásrendje alakított ki.

Hagyományok, népszokások

A hagyományőrzés fontos szerepet játszik, hiszen kiemelkedő tradíciói színesebbé, ismertebbé teszik a falut.

A betlehemi játékok során a fiatal fiúk szenteste házról házra járva emlékeztetik a falu lakóit Jézus Krisztus, a Megváltó születésére.

Szilveszter éjszakáján régebben szokás volt az ólomöntés és más jóslás.

Újév első napja meghatározó a falu életében. Úgy tartják, hogy ami ezen a napon elsőként történik, az ismétlődik meg velük az egész évben. Általában disznóhúst esznek, mert a hagyomány szerint a disznó hozza a szerencsét, hisz a malac előre túr és rábukkan a szerencséjére.

Január 22-éhez, Vince napjához fűződik a mondás: Ha megcsordul Vince, tele lesz a pince. Vagyis: ha ezen a napon olvadásig enyhül a fagy, akkor jó szőlőtermés várható.

A farsangi időszakhoz tartozó jellegzetes szokások sem merültek feledésbe. A farsang február 7-én kezdődik, amikor is a falusi nép hite szerint vége a hideg télnek, nemsokára itt a tavasz. Farsangi bált minden évben rendeznek, amit télűző bálnak is neveznek, hiszen úgy tartják, hogy félelmetes jelmezeikkel (vannak, akik kaszáznak öltöznek) elűzik a telet, és finomságokkal köszöntik a tavaszt. Aki a farsang végéig nem házasodott meg vagy nem ment férjhez, így csúfolták: Emelj tönköt, szakadj meg, mért nem házasodtál meg! A lányokat húshagyó kedden kigúnyolták: Húshagyó, húshagyó, a vénlány csak maradó. Vagy: Megvénültél, mint a gomba, mehetsz most már a templomba!

A tavaszhoz kötődik az iskolai virág- és tojáskiállítás. Ezt általában húsvét után rendezik meg. A tojásfestés szokása igen régi időre nyúlik vissza, egyes motívumai máig is élnek. A húsvéti tojást a díszítése miatt nevezik hímesnek. A legkedveltebb húsvéti hímesek alapszíne a piros.

Ma is élő szokás a májusfaállítás, amikor a lányos porták kisajtájánál a fiúk éjszaka feldíszített fát helyeznek el.

A szüret nagy eseménynek számít. A szőlőt puttonyokba szedik és hazaszállítják. Utána következik a mustkóstolás, vagyis megízlelik munkájuk gyümölcsét. Ősszel tartják a híres szüreti bálakat. Szép és egészséges szőlőfürtök sokaságával díszítik fel a kultúrházat. A bál napján felkért csőszök lovas szekérrel járják be a szomszédos magyar falvakat, Nagybereget és Kígyóst. Előadják a csősztáncot, majd közhíré teszik, hogy Beregújfaluban szüreti bál lesz, ahová minden zenét és bort kedvelő embert meghívna.

A tengerihántás időszakához is érdekes dolgok fűződnek. Régebben odahaza, a házak belsejében válogatták át a letört kukoricát. Még ma is előszeretettel vallják, hogy aki a válogatók közül a leghamarabb talál piros szemű kukoricát, hamarosan férjhez megy, vagy megnősül; és a szerencsés általában be is fejezheti a munkát. Tengerihántáskor igen ízletes pogácsát sütöttek tengerilisztből.

Régen nagyon népszerű volt a regrutabál, más néven katonabúcsúztatók bálja, amelynek hagyománya mára elhalványult.

A település híres okkult dolgairól. Néhány öregasszony még ma is gyakorolja a szenesvizelést, illetve a rontás (például szemmel verés) elhárításának egyéb módjait.

Sokan tartanak szarvasmarhát. Ők a tehén ellésének napján semmit sem adnak ki a házból. Úgy tartják, hogy ez árthat a tehénnek, mert a kölcsönként dologgal könnyen megrontható a hasznos háziállat.

Karácsony előtti szentestén a szomszédok néha ma is megtréfálják egymást: koszorút helyeznek a másik kútjára, ami a kút lefoglalását jelenti; és aki lefoglalta, azé a lehetőség, hogy először mosakodjon meg a kút vizében. Tudniillik, aki szenteste után leelőször megmossa arcát a kút vizében, annak szép lesz az arca az elkövetkező évben.

Újévkor átküldik a rossz gyerekeket mustármagért a szomszédhoz, aki mustármag helyett mustárfaágot ad a gyerekeknek, amivel aztán a szülők megfenyítik őket, hogy a következő évben jobban viselkedjenek.

Katalin napján a hajadon leány szobájában barack- vagy meggyfaágot helyeznek vázába. Ha az ág karácsonyra kivirágzik, a lány hamarosan férjhez fog menni, ellenkező esetben várnia kell jövendőbelijére a következő Katalin napig, mármint a hiedelem szerint.

András nap estéjén a hajadon lány megrugdossa a disznóól ajtaját és megszámolja, hányat röffent az állat; ahányat röffent, annyi év múlva megy férjhez. Ugyanehhez az estéhez kötődik a szokás, miszerint a lányok kenyeret raknak a párnájuk alá, hogy éjszaka megálmodják, ki lesz a jövendőbelijük.

Leánykérés, lakodalom

Régebben ha két fiatal elhatározta, hogy összeházasodik, akkor a fiú apja elment a lány kezét megkérni. Ha a szülőktől kedvező választ kapott, a lány hímzett vagy szőtt kendőt adott neki, ezzel jelezve, hogy feleségül megy a fiához. A lánykérés csakis szombaton volt. A kéroket fánkkal kínálták meg.

Hat héttel a lánykérés után, keddi vagy csütörtöki napon tartották meg az esküvőt. Nyáron nem volt lakodalom, mert úgy tartották, nyári menyasszony nem jó asszony. A lakodalmat mindig a házban tartották, az udvaron soha. Előtte vőfélyek hívogattak. Öltözékük: csizma, priccses nadrág, fehér ing, kalap, vőfélypálca és kendő. Négy vőfély volt, kettő a menyasszonynak, kettő a vőlegénynek. Többnyire rokont, jó szomszédot hívtak meg vőfélynek, de lehetett bárki, aki jól tudott verselni. Ahová a vőfélyek betértek, kosarukba két-három tojást tettek a lakodalmas ház részére. A lakodalmas házhoz általában öt-hat közeli rokont vagy szomszédot hívtak szakácsasszonynak. Ők már kedden hozzáálltak a kalácssütéshez. Reggel sütöttek, este pedig gyúrták és

vágták a kockatésztát. Az esküvő általában csütörtökön volt. Fontos szerep hárult a násznagyra. Ő leggyakrabban a keresztapa volt, de lehetett más rokon, szomszéd vagy jó barát is. Ő felelt mindenért: ügyelt a rendre, és ő volt a tanú is az esküvőn. A násznagy ujjasának (zakó) oldalzsebébe hímzett kendőt tűztek. Ha a vőlegény vagy a menyasszony keresztapja már korábban meghalt, násznagyi minőségben a fia helyettesítette.

A lakodalomba nem mehettek gyerekek. Tizenhat éves kortól mehettek a lányok és a fiúk, mert ők már felnőttnek számítottak.

Ajándékot csak a keresztszülők vittek. Boroskancsót, edényeket, éjjeli lámpát ajándékoztak az ifjú párnak. A násznép csak lisztet, tojást, tyúkot vitt.

A menyasszony alsószoknyát, fölötte ráncos, kerek fehér szoknyát, felül a derekánál, a kézelőjén és a gallérján csipkével gazdagon díszített blúzt, pruszlikot viselt, a fején mirtuszkoszorút hosszú, fehér fátyollal. A koszorú viackból (viasz) készült, rajta fenyőhöz hasonló ágakon apró bogycsokból összerakott virágok között gyöngyszemek csillogtak. A menyasszony lábán fehér harisnya volt, amit strimflinek neveztek, és fekete lakcipő. Fehér kesztyűs kezében tartotta a csokrot.

A vőlegény öltözéke: fehér ing, sötét öltöny, priccses nadrág, keményszárú bokszcsizma. A kalapra darutollat vagy rozmaringot tűzött. Ujjasán vőlegényi jelvény díszelgett virágból és levélből.

Délután két óraker a vőlegény és a násznép elment a menyasszonyért. Mikor megérkeztek a menyasszony házához, a vőfélynak verset kellett mondania, csak azután engedték be őket. A menyasszony kikérésekor tréfából először egy öregasszonyt vezettek elő, akit felöltöztettek fehér ruhába, fehér kendőt kötöttek a fejére, kezébe hervadt virágcsokrot adtak. A vőlegény erre azt felelte: Ez csak volt menyasszony. Akkor vittek egy kislányt. Ezt sem fogadta el, mert: Ez csak lesz menyasszony. Harmadszorra idősebb lányt ajánlottak, erre azt felelte: Ez már múltfélben van. Végül elővezették az igazit. Ekkor a vőfély megkérte a menyasszonyt, hogy tűzze fel a vőlegényi jelvényt. A menyasszony és a vőlegény a násznéppel elment a községházára „összeiratkozni”. Utána a paphoz mentek megesküdni. A pap csak akkor fogadta őket, ha a községházáról már hozták a házassági okiratot.

Esketés után a vőlegény házához indultak. A kapuban már várták őket a szakácsasszonyok, akik cukrot és búzát szórtak rájuk. Cukrot azért, hogy úgy szeressék egymást, mint a cukrot, búzát pedig azért, hogy szaporodjanak. A menyasszony kezébe babát is adtak a bő gyermekáldás reményében.

A lakodalom napján töltött káposztát és tejszószos mártást kaptak a vendégek. Minden nyoszolyólány vitt egy-egy tortát, ezeket a menyasszonytánc után felszeletelték és végigkínálták a vendégeket.

Vacsora után cigányzenére táncoltak, énekeltek. Leginkább csárdást táncoltak. A menyasszonytánc után a menyasszonyt átöltöztették, felkonvtolták. Ezután már nem illett fejkendő nélkül járnia. A táncon kívül egyéb szórakozás is volt a lakodalomban. A szakácsasszonyok például ellopták a násznagy kalapját, és csak fél liter pálinkáért adták vissza. Közben a násznép jókat derült.

Vacsora közben az egyik szakácsnő bekötött kézzel, siránkozva jelent meg a vendégek között, mert úgymond „megégette” a kezét. Kérte, hogy fizessenek neki fájdalomdíjat. Tányérral a kezében körbejárt, s mindenki adott neki aprópénzt. Ez volt a kásapénz. Ha valaki nem adott, kapott a sodrófával.

A lakodalomban volt egy idegen ember, a felsallangozott világi vőfély. Ő cukorkát, csokoládét árult a lakodalmat bámuló gyerekeknek.

Keresztelés

Máig fontos családi esemény a keresztelés. Régen sem volt vasárnaphoz vagy más naphoz kötve, a gyereket bármelyik nap megkeresztelhették. A keresztanya és a bábaasszony vitte el a templomba. Induláskor a keresztanya, ölében a csecsemővel, ezt mondta: Pogányt viszünk, keresztényt hozunk. Mindenkinek csak egy keresztanyja és keresztapja volt, ma már négy-öt keresztszülőt is hívnak. A gyerek szülei és a keresztszülők komák lettek. A komát általában az apa hívta meg a saját rokonságából. A komaságot nem illett visszautasítani.

A gyereket pókapárnában (pólyapárnában) vitték keresztelni. A pólya négyszögletű, fehér színű volt, a baba fejénél fodor díszítette, esetleg hímzés. Ha az újszülött lány volt, rózsaszínű, ha fiú, akkor világoskék szalaggal kötötték át. A lányka terítője szintén rózsaszínű, a fiúé zöld színű volt. Mindkettőt kihímezték. A gyereket igyekeztek szépen felöltöztetni a keresztelőre: hímzett nyakú gylcsinget adtak rá és fehér reklit (pulóvert), alulra viszont semmit. Azt a ruhácskát, amelyben megkeresztelték, vasárnaponként vagy ünnepnapokon később is ráadták.

A keresztanya pénzt dugott a gyerek párnája alá, hogy sok pénze legyen a felnövekvő gyermeknek. Az újszülött gyakran az apa vagy anya, illetve a nagyszülők nevét kapta. A leggyakoribb nevek: Ida, Ráhel, Vilma, Maris, Boris, Terca, Ágnes, Julis, Margit, Erzs; Bálint, Gyula, Mihály, Ferenc, Béla, János, József, Sándor.

Kereszteléskor a pap fizetséget kapott a keresztanyától, régebben 15 pengőt. A bábának külön fizetségként három rőf vászon és fél véka búza járt.

A keresztanyától nem kapott ajándékot az újszülött. Amikor a templomból hazamentek, bábapénzt szedtek, később pelenkapénzt. A keresztelés utáni

mulatságot komaságnak nevezték.

A keresztelőben verset is mondtak: Összegyűlt kis sereg, mindnyájan tudjátok, / E kiseded részére tartunk komaságot. / Ki e napokban jött a kerek világra, / Szüleinek örömére vagy bújára. / A keresztségbe ma szerezte nevét, / Melynek most üljük az örömnünpét. / Tartsa meg az Isten a köznép javára, / Kedves szüleinek boldogságára. / Eladólány korában azt az időt éri, / Ő legyen az első, / Mi pedig most ennek örömére / Megtelt poharunkat ürítsük fenekére.

Míg meg nem keresztelték, a gyereket tilos volt nevéen szólítani, az anyának pedig az utcára kimenni. A gyereket bölcsőben ringatták, de készítettek abrakoshoz hasonló ládát is, amely állványon állt, négy faragott láb tartotta.

A betegágyasnak szilkében vagy rekettyevesszőből font kerek füles kosárban vittek enni. A szilke sötét színű volt, mázas, színes virágok díszítették. Általában gyümölcslevest, kaporlevest, tejbekását, húslevest, paprikást, töltött káposztát vittek és porlós tésztát vagy olajban sültet (fánkot). Az ételt komakendőbe kötötték. A komakendő hímzett, leggyakrabban keresztszemes volt. Középen volt a szilke, rajta egy kistányéron sütemény, leborítva egy másik kistányérral. A kendő négy sarkát felül összekötötték.

A kisgyermekes házban minden látogatónak le kellett ülnie, hogy „el ne vigye a gyerek álmát”. Altatódalt ritkán énekeltek a babának, inkább csak ilyeneket: „Ááááá...”, vagy „Tente baba, tente, apuka levente...”

MOLNÁR GEORGINA

Adatközlők

Csete Jolán nyugdíjas (1931).
Csete Vilma nyugdíjas (1922).
Orbán Margit nyugdíjas (1938).
Orosz Gizella szövőnő (1959).
Pápai Irma nyugdíjas (1922).
Tóth Aranka nyugdíjas (1932).

Felhasznált irodalom

1. Antonik Tibor: Emberek és tettek. Kárpáti Könyvkiadó, Ungvár, 1971.
2. Bíró Gyöngyi: Beregújfalu. Ukrajnai Magyar Krónika, 2005. 8. sz., 14. old.
3. Penckőferné Punykó Mária: Tűzoltó nagymadár. Beregújfalu népmesék és mondák. Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 1993.
4. Szilágyi Miklós: Hiedelmek Beregújfaluból. Szabolcs-Szatmári Szemle, 1991. 2. sz., 197–201. old.
5. Tóth Lászlóné–Sépa Erika: Szülővárosom, Beregszász múltja és ma élő néprajza. Nyugat-Magyarországi Benedek Elek Pedagógiai Főiskola, Sopron, 2002.

TELEPES FALVAK – A CSEHSZLOVÁK KOLÓNIAK ELŐDEI KÁRPÁTALJÁN

Kárpátalja Csehszlovákiához való csatolása

Vidékünk a Saint-Germain-en-Laye-ben 1919. szeptember 10-én aláírt kisebbségi szerződés alapján Csehszlovákia része lett. A nemzetközi jog értelmében 1920. június 4-én a trianoni békediktátum szentesítette az elcsatolás tényét.

Kárpátalja területét már 1919 szeptemberében kijelölték: a Csap–Ungvár közötti vasútvonal és onnan az Ung folyó képezte a nyugati határt. A terület ekkor kapta a Kárpátaljai Oroszország, cseh nyelven Podkarpatská Rus, illetve a Rusinsko (Ruténföld) nevet. (Botlik, 2000, 150–151. old.)

Az 1920. február 29-i ún. autonómia-törvény alapján Kárpátalját Csehszlovákia 22. nagymegyéjévé (velko župa) szervezték. A nagymegyéet Ungvár, Munkács és Nagyszőlős székhellyel három megyére osztották. Az egész területet 18 okrszere (körzet, járás) tagolták. 1927-ben Kárpátalja közigazgatását átalakították. A vármegyei és járási közigazgatási egységek területét módosítva 12 körzetet hoztak létre, a vármegyei önkormányzatokat megszüntették. (Botlik, 2000, 150. old.)

A csehszlovák állam Kárpátalján elsősorban a Tiszahát sík vidékén több mint 2000 négyzetkilométeres, gyakorlatilag színmagyar területhez jutott az Ungvár–Munkács–Nagyszőlős vonal, a román–csehszlovák, illetve a magyar–csehszlovák országhatár és az Ungvár–Csap vasútvonal között. Az új impérium fő célja az összefüggő magyar vidék etnikai fellazítása, szétterése volt. E feladat végrehajtása legalkalmasabb eszközének a fölbirtokreformot tekintette. Ez a kárpátaljai magyarság esetében azt jelentette, hogy az állam szociális szempontok hangsúlyozásával kisajátította a magyar nagybirtokokat, amelyeket feldarabolva az uralkodó nemzet tagjainak juttatott. A kisebbségi magyarság szegényebb tagjai nem részesültek a juttatásokból. A földbirtokokkal kapcsolatos első politikai rendezés az 1918. november 9-i törvény volt, amely zár alá helyezte a nagybirtokokat. A törvény értelmében megtiltották az ilyen tulajdonok hatósági hozzájárulás nélküli eladását, megterhelését vagy elzálogosítását. A nagybirtokok lefoglalása az 1919. áprilisi 16-i törvény alapján történt, amely a 150 hektárnál nagyobb mezőgazdasági területeket érintette, illetve a 250 hektárnál nagyobb összterületeket.

A földbirtokreform célja a magyarlakta területeken valójában nem a birtokmegosztásnak gazdasági és szociális szempontból való megváltoztatása volt, hanem a magyar kezekben lévő földek csehszlovák kezekre való juttatása, s ezzel a magyarlakta területek elnemzetietlenítése. (Botlik, 2000, 179–180. old.)

A cseh kolonizáció sajátosságai

A birtokreform keresztülvitelével szorosan összefüggött a kolonizáció, elsősorban a magyarlakta vidékeken.

A magyarok birtokában lévő földek csehszlovák kézbe való átjászásának háromféle módja volt: csehszlovák kisbirtokosokkal történő betelepítés, maradékbirtokok létrehozása, illetve a birtokok földhivatali engedéllyel történő eladása – csehszlovák vásárlóknak. (Botlik, 2000, 180. old.)

A magyarlakta területek felbomlásztására telepes, ún. legionárius birtokokat létesítettek. A monarchia cseh nemzetiségű, dezertált katonáiból alakult csehszlovák hadsereg volt katonáinak földet adtak jutalmul. Az ilyen birtokok száma Kárpátalján 222, Szlovákiában 2054 volt. (<http://www.foruminst.sk/pub/szemle/2003-2/szemle-2003-2popely.pdf>)

A földreform végrehajtására 440 000 kat. hold földet jelöltek ki, közte a Schönborn-uradalom 223 000, a Teleki-latifundium 40 000 és az Odeschalchy-birtok 5000 kat. holdját. A kijelölt földterületből 1923 elejére 111 000 holdat már felosztottak. (Botlik, 2000, 180. old.) A telepes családok nemzetiösszetétele rávilágít a földreform céljára: a magyarlakta területek szláv kolonizálására. A magyar etnikai területen létrehozott szláv kolóniáknak jutott az a szerep, hogy az addig meglehetősen homogén magyar településszerkezetet feldarabolják. (<http://www.foruminst.sk/pub/szemle/2003-2/szemle-2003-2popely.pdf>)

A felvidéki és kárpátaljai színmagyar területekre már az impériumváltozást követően megkezdtek a szlovákok, csehek és morvák betelepítését, megfosztva a magyar mezőgazdasági cselédeket és napszámosokat kenyérkereseti lehetőségüktől. (Botlik, 2000, 180. old.)

A magyar területre telepített kolonisták nemzeti öntudatának megőrzése érdekében az új hatalom különösen fontosnak tartotta a templomok és a kisdédvök megépítését, mivel templom hiányában a telepesek a környező magyar falvak templomaiba jártak volna, ami hozzájárult volna elmagyarosodásukhoz. A kisdédvök létrehozásának azért lett nagy szerepe, mivel ezekbe a magyar családok is beíráthatták gyermekeiket, s így egy generáció alatt bármilyen erőszak nélkül elő lehetett segíteni az asszimilálódást.

A kolónia helyének kiválasztásánál többek közt arra is ügyelni kellett, hogy a telepes község megfelelő nagyságú határral, kiváló termőtalajjal, bőséges és jó ivóvízkészlettel rendelkezzen, s ezáltal minél több életképes gazdaságot tudjon eltartani, közúton és vasúton egyaránt könnyen meg lehessen közelíteni, s ne okozzon gondot a piacok elérhetősége sem.

Az egyedülálló telepes falvak életképtelensége folytán azok lakossága azonban hamarosan beolvadt volna a környező magyarságba, tehát állami, nemzeti és nemzetgazdasági szempontból elengedhetetlen követelmény volt, hogy a kolóniák ne öltetszerűen, hanem lehetőleg 5-6 fős csoportokban és egy időben jöjjenek létre, miáltal a betelepített elem a kolonizált területen ha nem is többséget, de számottevő kisebbséget alkotott. Ügyeltek arra is, hogy a kolóniák gazdaságilag önállóak legyenek, vagyis semmilyen módon ne függjenek a magyar falvaktól. Végül arra is odafigyeltek a telepesek kiválasztásánál, hogy azonos régióból származzanak, azonos vallásúak legyenek, azonos szokásokkal és kultúrával rendelkezzenek.

A telepeseknek az állam különféle segítséget nyújtott: adókedvezmény, építési hitel, szubvenció gépek, tenyészállatok, vetőmag és gyümölcsfák vásárlására, ingyenes földterület utak építésére. (<http://www.foruminst.sk/pub/szemle/2003-2/szemle-2003-2popely.pdf>)

A földreform keretében a csehszlovák hatóságok az 1920-as évek elején megindított akcióval a két világháború között 11 kolonista telepet létesítettek a Tiszaháton. A földet ingyen, illetve igen olcsó áron bocsátották a cseh telepesek rendelkezésére, ezen kívül tenyészállatokat és pénzbeli segílyt is kaptak. (Botlik, 2000, 181. old.)

Az 1927-ig létrehozott kolóniák (a hivatalos cseh forrás ruszin nyelvű szövegében: „kolonija”), azaz „gyarmatbirtokok” egyike a Csap melletti *Sztrázson*, valójában Tiszasalomnál (korabeli neve *Sztrázskolónia*) jött létre, ahol 23 telepes családnak 787 kat. hold földet adtak.

Bátyú közelében, a korábbi Lónyay-uradalom területén *Szvboda* (Szabadság) néven létesített három kolónián 66 telepesnek 2814 kat. hold földet juttattak. Az új települést a színmagyar Bányától 4 kilométerre Badótanya, Bagolyszállás, Csarondahát, Hosszúgorond, Kisbakos, Magyarház, Nagybakos, Rókafarok, Újbátyú és Újtanya külterületi lakott helyeiből alakították ki. A csehek telepszerűen új házakat építettek, a földek nagy részét alagsővezték és korszerű mezőgazdálkodást, állattenyésztést honosítottak meg. Szvbodán cseh tannyelvű iskolát létesítettek három osztállyal, Badón kétosztályos elemi. (Botlik, 2000, 181. old.) Bányában a telepesek kérésére cseh tannyelvű kétosztályos polgári iskolát nyitottak, ahová a jobb érvényesülés reményében magyar szülők is járták gyermekeiket. A faluban ezen kívül ötosztályos cseh nyelvű állami iskolát is létesítettek 1926-ban. „A földreform keretén belül 4500 holdat 63 cseh telepes családnak juttattak, hogy éket verni segítsen a magyarság zárt soraiban azon a környéken. Építettek nekik kényelmes lakásokat, ellátták őket vetőmaggal, pénzzel, állatállománnyal, s most készen kapják meg iskolájukat is, hogy gyermekeik ebben se lássanak szűkséget.” (Egry, 1926. 09. 26.)

A másik két kolónia *Kisbakos* illetve *Bagolyszállás* volt.

A negyedik legionárius telepet Bányú és Bótrágy között alapították *Újbótrágy* néven, 32 telepessel 900 kat. holdon. Erről a korabeli sajtó a következőképpen tudósított: „A bótrágyi uradalom közel 5000 kat. holdnyi földjét a földbirtok hivatal lefoglalta. Az agrárpárt emberei, főként Visnyovszki titkár úr folyton biztatta a község és a szomszédos községek (Hetyen–Csonkapapi–Som) magyar lakosságát, hogy az övék lesz a föld, hogy a cseh agrárpárt nekik adja földet, csak támogassák a cseh agrár köztársasági földműves pártot. És mi történt? A földhivatal egyelőre a birtokot kiadta bérbe Pohobracczky Klempa és Vikliczky nevű cseh légionistáknak, azután pedig terv szerint a cseh telepesek között lesz felosztva az egész birtok. Magyar ember nem kapott és nem fog kapni egy hantot se, kik pedig több száz éve túrják, művelik a földet.” (Egry, 1926. 09. 19.)

Itt az új birtokosok, valamint a Bótrágyon élő cseh alkalmazottak gyermekei számára egy-egy cseh tannyelvű elemi-, illetve népiskolát nyitottak.

A Munkács és Beregszász közötti főút mentén, a Szernye-mocsár nyugati oldalán két kolóniát hoztak létre. *Gáton* 13 telepesnek 184 kat. földet adtak, az állami népiskolában magyar és ruszin kétnyelvű párhuzamos osztályokat indítottak. A szomszédos Kerepecpusztát, amely Dercenhez tartozott, 1925-ben alakították át telepes faluvá *Pusztakerepec* néven. A földosztás hírére a derceniek is reménykedni kezdtek. Azt remélték, hogy megfelelően részesülni fognak a földből, amit ők műveltek. A cseh agrárpárt ruszinszkói vezetői mindent megígértek nekik, Visnyovszky főtitkár még Dercenben is járt, s szavát adta, hogy kapnak földet, ha a cseh agrárpártot fogják támogatni. A derceniek ebbe is beleyeztek. A földosztás viszont nem váltotta valóra a szegény kálvinista magyar derceniek reményeit: „A Schönborn tulajdont képezett pusztakerepeci objektum használható része 1300 kat. holdat tesz ki. Ez most felosztásra került. Az 1330 holdból 268 hold maradékbirtok gyanánt egy szerencsés ember, Klimes nevű cseh úr tulajdona lett. 250 holdat 18 kolonista, kb. 60 holdat Klucsárka község, 30 holdat a gáti kolonisták, 24 holdat Ackermann Aladár kocsmáros, 163 holdat a derceni lakók kaptak, a többi a pusztakerepecieknek jutott. E felosztás szerint Pusztakerepecen minden családra 8-9 katasztrális hold, Dercenben minden családra nem egészen ½ katasztrális hold jutott.” (R. Vozáry, 1926. 11. 07.)

Az igazságtalan földreform miatt 180 derceni családra várt nyomor és éhség. A kétségbeesett falusiak még arra is gondoltak, hogy mind a 180 család gyalog megindul Ungvárra vagy Prágába igazságot keresve, deputációra viszont nem telt, így Bíró Pétert, a volt bírót küldték Prágába Masaryk köztársasági elnökhöz. A küldött megérkezett Prágába, de a derceniek kérvényét nem tudta átadni, mivel az elnök nem tartózkodott a városban. Egyebet nem tudván tenni, a földművelésügyi minisztériumba adta be a kérvényt, de mire hazaért, a derceni határban már ott voltak a telepesek. Fogadtatásukról a Ruszinszkói Magyar Gazda című lapban R. Vozáry Aladár, a lap felelős szerkesztője tudósított: „A 250 holdat kapott telepesek a Verchovina több községéből valók. Október 20-án Hnatkovics Petro telepes boldogan érkezett meg két társával Dercenbe, hogy a kapott földön megkezdjék az őszi munkát. Mivel semmi házuk, fedelük még nem volt, a kapott földön éjszakáztak a szabad ég alatt. Éjfél tájban, mint hírlík, kapával és doronggal egy nagyobb csoport férfi tört rájuk. A megijedt telepeseket agyba-főbe verték és a megtámadottak kétségbeesve menekültek el az éjszakában. A telepesek közül a legsúlyosabb sérülést Hnatkovics Petro szenvedte, kinek egy rettenetes ütés bevverte a koponyáját... Másnap reggel a telepesek bejelentették a történeteket a munkácsi főszolgabírószágon, de azóta nem látta őket senki, visszamentek szomorúan oda, ahonnan boldogan eljöttek.”

Az újságírónak az elkeseredett derceni lakosság a következőket nyilatkozta: „...A telepeseknek adott földet éppen a falu legszegényebbjei bérelték. Abból éltek, ami ott termett. A földosztás éppen a legszegényebbeket tette tönkre, tette kenyértelessé, mert kivette kezükből a bérelt földet, a megélhetésüket.” A szomorú események után kint járt a faluban a főszolgabíró, aki a következő megjegyzést tette a felháborodott dercenieknek: „Hát régen jobb volt, mikor egy ember kezében

volt minden, hiszen akkor még 163 holdat sem kaptak a földnélküliek?” Erre a kijelentésre a falusiak a következő feleletet adták: „Igenis akkor jobb volt, mert az urasági földet mi műveltük, mi szántottuk, mi vetettük mi arattuk, mi csépeeltük, mint felesek-harmadosak, mint napszámosak és így megvolt a biztos kenyерünk, de ma nincs semmink, nincs munkánk, nincs kenyерünk.” (R. Vozáry, 1926. 11. 07.)

A Beregszásztól délnyugatra fekvő Tiszacsomárhoz tartozó Hedze-pusztán 25 telepesnek 450 kat. hold földet juttattak. A hatóságok a kolónia létesítése után három osztállyal cseh tannyelvű iskolát szerveztek a községben. (Botlik, 2000, 181. old.)

Az 1927-ben fennálló nyolc kolónián kívül további három létesítését tervezték a csehszlovák hatóságok. A kilencediket a Bótrággal szomszédos Beregsomban. Somhoz tarozott ekkor a Braun-tanya, amely körül 1000 kat. holdat jelöltek ki erre a célra. *Beregsomtelep*, vagy *Somi-kolónia*, egyes forrásokban *Vadas-tanya* néven jött létre a korábbi Lónyai-birtokból, ahová a cseh kolonisták mellé verhovinai ruszinokat is hoztak. A telepesek gyermekei számára egy-egy cseh, illetve ruszin tannyelvű iskolát nyitottak.

A Somi-tanya 1921-től létezik, ugyanis ekkor érkezett a községbe 3 verhovinai család. Itt kértek letelepedési engedélyt, és házat építettek Som községétől 1 km-re, merthogy a közelebbi telkek magántulajdonban voltak, a településen belül pedig nem volt eladó ház. A családok itt építkeztek és alkották meg a mai „tanya” elődjét.

A tizedik kolóniát 500 kat. holdon alakították ki az ungvári járási, magyarlakta Kisgejőc községtől délnyugatra *Jásztrebszkij* néven. Ma hivatalosan Oroszgejőc a neve a volt cseh kolóniának, *Orosztelep* néven is ismert, a környék magyarsága azonban *Sasfalvak*ként említi.

A tizenegyedik kolónia 1400 kat. holdon jött létre a Vetzler-birtokon, de arról nincs pontos adat, hogy melyik településhez tartozott. Ezt a kolóniát valószínűleg a Szernye-mocsártól északnyugatra, a Rafajnaújfalú–Szernye–Izsnyéte falvak háromszögében létesítették. 1927 után Rafajnaújfaluban cseh telepeseket juttattak földhöz, akik szintén különböző kedvezményeket kaptak, gyermekeik számára pedig cseh tannyelvű elemi iskolát indítottak.

A kolonizáció újabb hulláma

Az 1920-as évek végétől újabb legionárius, illetve cseh–morva telepeket hoztak létre Bányától keletre, Izsnyéte környékén, illetve Szernyén, valamint az ugocsai Nevetlenfaluban. A cseh kolóniakon kívül a hegyvidékről lehívott ruszinoknak is létesítettek kolóniákat. A csehszlovák hatalom előszeretettel használta fel a magyar etnikai terület megbontására, az asszimilációs folyamatok elindítására a hegyvidéki ruszinokat. 1927-től telepítettek a cseh hatóságok ruszinokat Csap közelében, az egykori uradalmi Szalánci-tanyára, amely *Cservona* néven kisközséggé fejlődött. A Beregszász melletti uradalmi Tasnád-tanyára az 1920-as években hoztak ruszinokat, ahol a cseh hatalom ruszin tanodát is létesített. Napjainkra szintén

kis településsé fejlődött *Tasnád* néven. A Nagyszőlős közelében fekvő Verbóc határában 1923-ban jött létre a *Verbóc-kolónia* vagy *Új-Verbóc* a cseh földreform által kisajátított földeken. A település neve 1946-tól *Puskino*. Ekkortájt létesítették Akli közelében a *Ruszin-telepet*, amelyet 1946-ban *Újaklinak* kereszteltek át, de *Akltitanyaként* is ismert. (Botlik, 2000, 182–185. old.)

A csehszlovák hatalom a földreform mellett a magyarság anyanyelvi iskoláinak, illetve oktatásának korlátozását tartotta hatékony módszernek az asszimilációs folyamatok beindítására. Ezért számos, döntően magyarlakta településen a cseh iskolák mellett ruszin tannyelvű iskolákat nyitottak. (Botlik–Dupka, 1991, 78. old.) Cseh tannyelvű iskolák működtek az alábbi magyarlakta településeken: Macsola, Mezőkaszony, Nagyberég, Nagybéány, Rafajnaújfalu, Szernye, Csepe, Feketeardó, Tiszaújlak, valamint a felső-Tisza-vidéki Nagybocksó. (Botlik, 2000, 185. old.)

A csaknem két évtizeden át tartó kárpátaljai földreform nemcsak a korábbi birtokszerkezetet bontotta meg, hanem az elbocsátott mezőgazdasági munkások és uradalmi cselédek sokaságát tette munkanélkülivé. E falusi és pusztai földmunkások nagy része munkát keresve a városokba tódult, amelyek azonban nem tudták felszívni a növekvő tömeget. Ez lett közvetlen oka a kárpátaljai városokban a két világháború között kialakult nagy lakásínségnek.

A csehszlovák éra után

Az 1938. november 2-i bécsi döntés értelmében Csehszlovákiától visszacsatolták Kárpátalja déli, tiszaháti magyarlakta sávját.

Az 1944 végéig tartó újbóli magyar korszak végén ismét bekövetkezett a kárpátaljai magyarság történetében egy sorsformáló esemény: 1944. szeptember 27-én a szovjet hadsereg betört Kárpátalja területére a Tatár-hágónál.

Az 1938. november 2-i bécsi döntés után a cseh telepesek visszaköltöztek Csehországba. 1945-től a szovjet hatóságok ruszinokat telepítettek a birtokaikat elhagyó cseh és szlovák kolonisták helyére, sőt újabb magyarlakta falvakban folytatták a csehszlovák gyakorlatot a magyar települések etnikai megbontására. A cél változatlan volt: a csehek által megkezdett betelepítések folytatásával éket verni a magyarság zárt soraiba vidékünkön. Mindez együtt járt az itt élő magyarság gazdasági, politikai és kulturális diszkriminációjával. A megszálló szovjet hatóságok állandósították a proletárdiktatúrát, a terrort. Bűnösnek számított mindenki, aki a „magyarok alatt” bármilyen állami, hivatali, egyházi tisztséget töltött be.

Az 1945 tavaszán megkezdett új földosztás során a magyarság nagy részét ismét kisémmizték, az államosított földeken pedig azonnal szovhozokat, állami gazdaságokat szerveztek. A szovjet rendszer nem csupán a földet államosította, hanem a lakóházakat és a háztáji földeket is. Az 1947-ig tartó földreform keretében több ezer ukrán családot telepítettek magyarlakta területekre. Ungvár, Beregszász és Nagyszőlős környékén új ukrán telepes falvakat létesítettek, illetve a csehek által alapított és az újbóli magyar korszak miatt elhagyott legionárius kolóniákat népesítették be újra. Ilyen falvak például: Nagybakta, Oroszgejőc, Cservona, Dimicsó, Kisbakos, Danilivka, Újakli, Puskino. A betelepítések az 1950–1960-as

években is folytatódtak. Sok ruszin család települt át magyar közegbe a Mizshirjai járásból, ugyanis a Tereblja–Rika vízerőmű építésekor több hegyvidéki falut felszámoltak.

NAGY ANITA

Felhasznált irodalom

1. Balogh Edgár: *Tíz nap Szegényországban*. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1930., III. évfolyam 13. szám, 1. old.
2. Botlik József–Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993.
3. Botlik József: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján*. I. köt., Nyíregyháza, 2005.
4. Botlik József: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján*. II. köt., Nyíregyháza, 2005.
5. Botlik József: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez*. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2000.
6. Botlik József–Dupka György: *Ez hát a hon...* Mandátum–Universum, Budapest–Ungvár, 1991.
7. Egry Ferenc: *Ne hagyd a földet*. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1926., I. évfolyam 13. szám, 1. old.
8. Egry Ferenc: *Bátyútól Barkaszóig*. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1926., I. évfolyam 10. szám, 1. old.
9. Egry Ferenc: *Hogyan hajtják végre a földreformot*. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1926., I. évfolyam 10. szám, 5. old.
10. Popély Árpád: *A kolonizáció területi vonatkozásai és etnikai következményei*. Interneten: http://www.foruminst.sk/pub/szemle/2003_2/szemle_2003_2popely.pdf
11. R. Vozáry Aladár: *Játék a tűzzel. Nyílt levél Rozsypal Antal Úrhoz. A koldulásra ítült derceniek a köztársaság elnökéhez akartak fordulni*. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1926., I. évfolyam 16. szám, 4. old.
12. R. Vozáry Aladár: *Ennek nem kellett volna bekövetkeznie...* Ruszinszkói Magyar Gazda, 1926., I. évfolyam 15. szám, 3. old.

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

2007. november–december – 2008. január

ELISMERÉSEK

❖ **Vári Fábián László** költőt, néprajzkutatót a nyíregyházi székhelyű Hangsúly Művelődési és Művészeti Alapítvány kuratóriuma *Ratkó József-díjjal* tüntette ki.

❖ **Balla Pál** festőművészt több évtizedes alkotói munkássága elismeréseként az UMDSZ *Hollósy Simon Képzőművészeti Nívódíjával* tüntették ki. A Szövetség *Drávai Gizella Közoktatási Díját* a Munkácsi Humánpedagógiai Főiskola, *Az Illyés Gyula Szórványmagvarság Díjat Vass István*, a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség elnöke, az *Egán Ede Gazdasági Díjat Revák István*, a BeregFoods igazgatója, a *Fodó Sándor Közösségi Díjat Bíró Andor*, a Tiszahát kiemelkedő közéleti személyisége kapta.

❖ A **Romzsa Tódor** görög katolikus püspök vértanúságának 60. évfordulóján rendezett megemlékezések keretében **Oleg Havasi**, a megyei közigazgatás és **Mihajlo Kicskovszkij**, a megyei tanács elnöke **Milan Sasik** püspöknek átnyújtotta az ukrán államfő által adományozott *Érdeméért Rendjel III. fokozatát*.

❖ **Dr. Soós Kálmán**, az Ungvári Járási Tanács KMKSZ-frakciójának vezetője a szakbizottságokban kifejtett munkájáért a megyei állami közigazgatás és a megyei tanács *Díszoklevelében* részesült. A Nagyszőlősi Járási Tanács **Király Kálmán**, a beregszászi **Bakancsos László** és **Cséke Ilona** képviselőt, az ungvári **Roják Mária** császlóci polgármestert részesítette hasonló elismerésben.

❖ **Izsák Tibor** kárpátaljai geográfust kimagasló pedagógiai és kutatói tevékenységéért a Magyar Földrajzi Társaság *Pro Geographia Díjjal* tüntette ki.

❖ **Matl Péter** a szobrászat kategóriában megkapta a Boksay József és Erdélyi Béla Megyei Képző- és Iparművészeti Díjat.

❖ Az Anyanyelvi Konferencia oklevéllel ismerte el **Molnár Ildikó** zenetanár, **Papp Ildikó** író, **Réti János** festőművész, **Tyahur László**, a Munkácsi Humánpedagógiai Főiskola

rektorhelyettese, **Kenyeres Mária** és **Bodnár Diána** újságírók és **Ötvös Sándor** tanár tevékenységét.

❖ Az *Együtt* nívódíját költészet kategóriában **Czébely Lajos**, próza kategóriában **Penckőfer János**, tanulmány kategóriában (megosztva) **S. Benedek András** és **Lengyel János** kapta.

ESEMÉNYNAPTÁR

November

❖ Gáton, szülőfaluja könyvtárában diákok, tanárok, irodalombarátok emlékeztek **Kovács Vilmos** költőre, íróra, polgárjogi harcosra. A rendezvényen a művészi alkotómunka jelentőségét méltatta **Horváth Sándor** író.

❖ A Tiszaháti Képtár és Tájmuzeumban **Balla Pál**, **Soltész Péter**, **Soltész Gabriella**, **Réti János**, **Krisza János**, **Turák Angéla** és **Fuchs Andrea** festőművészek részvételével megrendezték az I. Tiszaháti Munkácsy Mihály Képzőművészeti Alkotótábort. Ebből az alkalomból a tájmuzeum parkjában felavatták az 1717. évi tatár betörés áldozatai emlékére állított kopjafát, **Gergely István** csefalvai fagaragó művész alkotását.

❖ Vidékünk számos településén, közte Munkácscon és Szolyván megemlékeztek a 63 évvel ezelőtt „háromnapos munka” ürügyén elhurcolt magyarokról és németekről.

❖ A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a KMKSZ szervezésében Kovács Vilmos emléknapot tartottak a főiskolán a költő születésének 80., halálának 30. évfordulóján. A rendezvény második napján lezajlott irodalmi teadélutánon és konferencián részt vett és előadást tartott többek közt **S. Benedek András**, **Tóth István**, **Penckőfer János**, **Vári Fábián László** és **Zselicki József**.

❖ Técsőn 12 hazai és egy anyaországi kórus, illetve tánckar részvételével rendezték meg a XVIII. Aranyósz Fesztivált.

❖ A Romzsa Tódor-emlékév keretében emléktáblát avattak fel a munkácsi kórház falán, ahol a püspököt a hatalom bérencei megmérgezték; az ungvári görög katolikus katedrálisban emlékhelyet rendeztek be a represszió áldozataivá vált 129 görög katolikus pap tiszteletére.

❖ A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház a Szülőföld Alap támogatásával, a KMKSZ szervezésében nagy sikerrel mutatta be Gogol komédiája alapján készült előadását az Ungvári Bábszínházban.

❖ A Munkácsi II. Rákóczi Ferenc Középiskolában megrendezték a XVI. Bolyai János Matematikai Emlékversenyt.

❖ Ungváron, a Megyei Néprajzi Múzeum Galériájában kiállítás nyílt a Révész Imre Társaság, a KMKSZ, valamint a magyar oktatási és kulturális minisztérium támogatásával megrendezett felsőhidegpataki alkotótáborban részt vett képzőművészek munkáiból.

December

❖ A Kárpátaljai Néprajzi Múzeumban megnyílt a hetvenéves Harangozó Miklós festőművész munkáinak jubileumi tárlata.

❖ Megtartották az UMDSZ IV. tisztújító kongresszusát. A Szövetség tevékenységének eredményeiről és faladatairól **Gajdos István** elnök számolt be. **Dupka György** alelnök a ruszinokkal való együttműködés fontosságát, az 1991. évi népszavazáson igényelt magyar autonómia megvalósítását, a kettős állampolgárság intézményének létrehozását és a nagymuzsalyi aranybánya további működésének megakadályozását hangsúlyozta felszólalásában. A kongresszus, amelyen **Törzsök Erika**, a MEH főtanácsadója felolvasta **Gyurcsány Ferenc** miniszterelnök levelét, **Gajdos Istvánt** újra elnökké, **Dupka Györgyöt** általános és ügyvezető alelnökké, **Köszeghy Elemért** a Képviselői Tanács elnökké, a politikai és médiaügyekért felelős alelnökké, **Vass Tibort** a kormányzati kapcsolatokért és a hágón túli szervezetekért felelős alelnökké, **Kincs Gábort** a gazdasági és informatikai ügyekért felelős alelnökké választotta meg.

❖ A Szülőföld Alap támogatásával, a MÉKK szervezésében, 35 diák részvételével negyedik alkalommal rendeztek megyei balladamonddó versenyt az Ungvári Drugeth Gimnáziumban.

❖ **Göncz Kinga** magyar külügyminiszter Ungváron új kishatárforgalmi engedélyeket adott át.

❖ **Demszky Gábor**, Budapest főpolgármestere **Viktor Jusczenko** államfő meghívására Ukrajnába látogatott. Kárpátaljai tartózkodása során találkozott és megbeszéléseket folytatott a KMKSZ és az UMDSZ vezetőivel, valamint **Oleg Havasival** és **Mihajlo Kicskovszkijjal**, a megyei állami adminisztráció, illetve a megyei tanács elnökével. A vendéget kárpátaljai útjára elkísérte **Mága Zoltán** hegedűművész és több más anyaországi előadóművész, akik a Beregszászi Művelődési Házban és az Ungvári Filharmónia hangversenytermében adtak műsort **Kálmán Imre** zeneszerző születésének 125. évfordulója tiszteletére.

❖ Beregszászban megtartotta XVI. Közgyűlését a több mint kétezer tagot számláló Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség.

❖ A Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága tagjainak munkáiból a KMKSZ közreműködésével évről évre kiállítás nyílt a Kárpátaljai Megyei Néprajzi Múzeumban.

Január

❖ Beregszászban hagyományosan megemlékeztek Petőfi Sándor születésének évfordulójáról. A költő szobránál tartott ünnepségen **Zubánics László**, az UMDSZ Országos Tanácsának elnöke, **dr. Balogh József**, a Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség választmányi tagja, **Imre Margit**, a költő nevével viselő nyugdíjasklub elnöke, **Csobolya József** történész, az UMDSZ beregszászi városi szervezetének elnökségi tagja mondott beszédet.

❖ **Sólyom László** magyar köztársasági elnök és **Viktor Jusczenko** ukrán államfő a kárpátaljai magyar kisebbség oktatási rendszerét nehezítő

problémák megoldási lehetőségeiről, a Tisza vízminőségének közös védelméről és a Záhony térségébe tervezett logisztikai központról tárgyalt Munkácson. Megállapodtak abban is, hogy a vereckei honfoglalási emlékművet még az idén felavatják, Budapesten pedig az 1932-es ukrainai éhínség áldozatainak állítanak emlékjelet. Sólyom László találkozott és megbeszéléseket folytatott az UMDSZ, a KMKSZ, a beregszászi főiskola és a történelmi egyházak vezetőivel is.

❖ A magyar kormány határon túli támogatáspolitikáját elemezték a Mezőkövesden *Dialógusok–2008* címmel megrendezett kerekasztal-beszélgetés résztvevői. Vidékünk magyarságát **Dupka György**, az UMDSZ alelnöke képviselte.

❖ Az UMDSZ és a KMKSZ közötti megállapodás értelmében megalakult a magyar–magyar kapcsolattartási támogatást koordináló Unió Alapítvány kuratóriuma, amelynek elnökévé **Dupka Györgyöt**, alelnökévé **Milován Sándort** választották.

❖ Megyeszerte méltatta a Magyar Kultúra Napját vidékünk magyarsága. Ebből az alkalomból a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház és a Gyulai Várszínház Ungváron, a Kárpátaljai Megyei Zenei-Dramai Színházban díszelőadásban mutatta be **Szigligeti Ede** *Liliomfi* című komédiáját a KMKSZ szervezésében. Ugyancsak Ungváron, a Kárpátaljai Népművészeti és Népi Építészeti Múzeum kiállítótermében tárlat nyílt **Magyar László** festőművész munkáiból. A Drugeth Gimnáziumban negyven résztvevővel rendezett vers- és prózamondó versenyt a KAMOT és a MÉKK. A Közművelődési és Művészeti Kolledzs koncerttermében a MÉKK és a Credo Alapítvány rendezett műsort, amelyen felléptek a szalócai Nyitnikék Zeneiskola növendékei, a téglási Rózsa népdalkör, a kiscegyői Gyöngykaláris énekegyüttes, a rendezvénynek otthont adó intézmény Napraforgó táncegyüttese, **Varga Katalin**, **Csákány Marianna** és **Vajda Viktória**, a Credo versenklő együttes, valamint **Megyesi Csaba** sislőci kilencedikes diák, aki a Himnusz és a

Szózatot szavalta el. A Dayka Gábor Középis-kolában tizedik alkalommal rendeztek Himnuszmondó versenyt negyvenkét diák részvételével. A Kárpátaljai Nemzetiségi Központban *Értelmiségi Fórum – 2008* címmel rendezett találkozón **Pomogáts Béla** irodalomtörténész, az Anyanyelvi Konferencia elnöke tartott vitaindító előadást *Remények és kiüttalanság* címmel a magyar nemzetpolitikáról. **Balogi Csaba**, a Szülőföld Alap Iroda igazgatóhelyettese kiemelte felszólalásában, hogy a magyar–magyar kapcsolattartás támogatására 2008-ban 270 millió forint áll rendelkezésre. A MEH képviseletében **Szabó László** a kapcsolattartási támogatás lebonyolítására létrejött Unió Alapítvány jelentőségét hangsúlyozta, **Dupka György** az alapítvány felépítését és a pályázatok benyújtásának feltételeit ismertette, **Nagy Attila**, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának vezető konzulja a kishatárforgalmi engedély és a schengeni vízum bevezetése óta eltelt időszakot elemezte. A fórum keretében emlékkiállítás nyílt **Molnár István** festőművész munkáiból, **Filep Anita** megzenésített verseket, **Nyíri Katalin** és **Krón Melinda** népdalokat adott elő. Técsőn, a helyi magyar tannyelvű liceumban tartott megemlékezésen **Ambrus Pál** igazgató a magyarságtudat erősítésének fontosságát hangsúlyozta ünnepi beszédében.

❖ A Munkácsi Humánpedagógiai Főiskola magyar tagozatán **Tyahur László** rektorhelyettes, **Kótun Jolán** magyartanár és **Dupka György**, a MÉKK elnöke köszöntötte az emlékezőket. A találkozón jelen volt és felszólalt **Pomogáts Béla** irodalomtörténész és **Kulcsár Antal** konzul.

❖ Beregszászban, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán az érdeklődők népes csoportja a 40 évvel ezelőtt megalakult Forrás Stúdió tagjaival, **Zselicki Józseffel**, **Vári Fábián Lászlóval**, **Fodor Gézával** és **S. Benedek Andrással**, valamint **Penczkőfer János** irodalomtörténésszel találkozott. A Forrás Stúdió megalakulásáról és tevékenységéről **Zselicki József**, a stúdió egykori elnöke beszélt. **Vári Fábián László** a korszak két

meghatározó alakja, **Kovács Vilmos** és **Fodó Sándor** szerepét hangsúlyozta, akiknek köszönhetően a Stúdióhoz kapcsolódó fiatalok megismerhették a magyar nemzeti értékeket. A rendezvényen **Fodor Géza** bemutatta *Hamvazó Hold a jávoron* című verskötetét. A főiskola Esztergom termében reprezentatív tárlat nyílt a Kárpátaljai Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága alkotóinak munkáiból. A Bereg könyvesboltban beregvidéki és ugocsai értelmiségiek találkoztak **Pomogáts Bélával** és az Intermix Kiadó új kiadványainak szerzőivel. A rendezvényen átadták az Anyanyelvi Konferencia okleveleit és az *Együtt* dívjait.

❖ Beregsomban a tisztelők egy csoportja **Deme Ibolya**, a Somi Irodalmárok Múzeuma vezetője és **Kovács Irma** tanítónő szervezésében a Magyar Kultúra Napja alkalmából megkoszorúzta a település két jeles szülőjét, **Sütő Kálmán** és **Kecskés Béla** költők sírját.

D. GY.

ÚJ KÖNYVEK

Megjelent

Kozma László: **Vereckétől Beregszászig.** Beszélgetés Vári Fábán László költővel. *Kairosz Kiadó, Budapest, 2007.*

Bakos Kiss Károly: **Legyen vers.** Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

Füzesi Magda: **Mérsékelt égöv.** Régi és új versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

A Kárpátok bővületében élt. Fodor István botanikus centenáriumi emlékkönyve. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

Lusztig Károly: **Töredékek.** Publicisztikai írások. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

Szalai Borbála: **Morzsák.** Visszaemlékezések. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

Róka koma. Ukrán népmesék Barzso Tibor fordításában. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

Kovács Sándor: **Máramarosi bércек között.** Kárpátalja máramarosi térségének kalauza a szerző fotóival, archiv képekkel és térképmellékletekkel. *Romanika Kiadó, Budapest, 2007.*

Becske József Lajos: **átkozott szerepben.** Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2008.*

Weinrauch Katalin: **Ezüst barka gömbölyödik.** Versek és mesés történetek gyerekeknek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2008.*

Előkészületben

Bagu Balázs: **Hosszú lábú golya...** Bátyúi gyermekjátékok. *Intermix Kiadó.*

Ivaskovics József: **Elszökött a róka.** Megzenésített gyermekversek. *Intermix Kiadó.*

Zubánics László: **Boszorkányok pedig nincsenek?** Tanulmányok. *Intermix Kiadó.*

Kongózás, muzsákolás, gubázás Kárpátalján. Összeállította: Fedák Anita. *Intermix Kiadó.*

SZERZŐINK

Bakos Kiss Károly (1977) Beregújfalu

Balla Pál (1930) Ungvár

Bartha Gusztáv (1963) Nagyberég

Becske József Lajos (1965) Visk

S. Benedek András (1947) Budapest

Bertha Zoltán (1955) Debrecen

Bíró Gyula (1979) Berettyóújfalu

Czébely Gabriella (1974) Budapest

Czébely Lajos (1951) Visk

Crowson, Paul (1968) Kiskunhalas

Dupka György (1952) Ungvár

Fodor Géza (1950) Dercen

Holbay László (1923) Érsekújvár

Horváth Sándor (1957) Ungvár

Ivaskovics József (1950) Ungvár

Kudla György (1973) Ungvár

Lengyel János (1973) Beregszász

Sz. Molnár Ferenc (1986) Zápszony

Molnár Georgina (1984) Beregújfalu

Nagy Anita (1984) Beregsom

Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi

Nagy Zsuka (1977) Nagykálló

Penckófer János (1959) Beregszász

Pomogáts Béla (1934) Budapest

Szilágyi Sándor (1986) Csetfalva

Tárczy Andor (1954) Ungvár

Vári Fábán László (1951) Mezővári

Zselicki József (1949) Kiscejóc

E számunkat Balla Pál festőművész munkáival illusztráltuk.

A KANÁSZ

JÓZSEF ATTILA VERSE

IVASKOVICS JÓZSEF ZENÉJE

Allegro

Az én fal - kám o - lyan fal - ka, on - do - lál - va van a far - ka.
Or - ruk - ba csak ma - gyar mód csil - log egy kis a - rany - drót.
furulya, hegedű

*Az én falkám olyan falka,
ondolálva van a farka.*

*Orrukból csak magyar mód
csillog egy kis aranydrót.*

*Van egy pösze kis malacom,
fővárosi grófkisasszony.*

*Sóhajtott is egy ízbe,
nézi magát a vízbe.*

*Van nekem egy oly kis kanom,
szelíd szóra kezes nagyon.*

*Az ha fogja s egyet túr,
a kőkastély felborul.*

*Van egy semmi kis furulyám,
nem nőtt az csak datolyafán.*

*Azt ha fúvom, hull a makk,
s a fák táncra állanak.*

*S ahány felhő, összeszalad,
ha csördítem ustoromat.*

*Réz a nyele, szikrázik.
De sok szoknya megázik.*

ÁPRILY LAJOS

ÓMAGYAR MÁRIA-SIRALOM

Átírás

*Voltam sírás-tudatlan
s most sírva szenvedek.
Epesztő fájdalomtól
testem, lelkem beteg.*

*Fiam volt, szép világom,
sugaras, mint a nap,
s én édes örömemtől
zsidók megfosztanak.*

*Én édes fejedelmem,
egyetlen magzatom,
tekints síró anyádra
és könnyebbítsd bajom.*

*Szemem csak könnyel árad,
szívem csak búval él.
Hullt véred harmatától
a lelkem elalél.*

*Ó, virágok virága,
fényességes világ,
kínok-gyötörte tested
vasszeggel verik át.*

*Ó jaj nekem, fiam, jaj!
A méz megkeserül,
szegényül ékességed,
véred csobogva dül.*

*Hulló könnyem mutatja
s szüntelen sóhajom,
hogy meggyötör sebével
a belső fájdalom.*

*Halál, szakassz le engem,
csak hagyd meg gyermekem.
Maradjon meg királynak,
s úrnak lelkemen.*

EGYÜTT